

Masterproef **Politieke Communicatie**

‘Volkse solidariteit’
Vlaams Belang en de welvaartstaat
Sociaaleconomische positionering van 1995 t/m 2019.

Willem Speelman

Promotor: Prof. Dr. Thijssen

Verslaggever: Prof. Dr. Sevenans

Master Politieke Communicatie (www.politiekecommunicatie.be)

Rolnummer student: 20190157

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

Academiejaar 2019-2020

Abstract

This research is a case study on the socioeconomic positioning of Flemish Interest, a radical right-wing party within Flanders. The radical right-wing party family has received much scientific attention regarding their identity politics. Socioeconomic viewpoints are somewhat understudied. Some scholars indicate that various radical right-wing parties are abandoning their initial right wing positions on socioeconomic issues. Attempting to attract working-class voters they move to the left. This goes hand in hand with a more positive attitude towards the welfare state whereby they restrict access to migrants, an attitude referred to as welfare chauvinism. Through content analysis (qualitative and quantitative) of Flemish Interest party manifestos, both a socioeconomic shift and a changing attitude towards the welfare state is found from 1995 until 2019. Flemish Interest gradually shifts from a right-wing economic position towards a more central one. The shift is most obvious in labor market policy and social security. Qualitative analysis indicates that the party has become a defender of certain aspects of the welfare state. While arguing for an increase in welfare arrangements for families with children and elderly, they restrict social security to an ethnocultural conception of the Flemish nation. Hence, migrants and the French-speaking part of Belgium are excluded. Surprisingly the tension between welfare and migration indicative of welfare chauvinism has only surfaced explicitly since 2019. Before this their attitude can more adequately be described as welfare populism.

Keywords: Radical right, Flanders, Flemish interest, welfare chauvinism, welfare populism, ethnocultural identity, socio-economic positioning, party manifestos

Inhoudsopgave

Inleiding	p.4
1. Oude en nieuwe politiek	p.6
2. De radicaal rechtse partijfamilie	p.10
3. Radicaal rechts en sociale zekerheid	p.16
4. Vlaams Belang	p.23
5. Onderzoeksvraag en relevantie	p.30
6. Methodologie	p.33
7. Kwantitatieve resultaten	p.40
8. Kwalitatieve resultaten	p. 45
9. Discussie en conclusie	p.67
Bronnen	p.71
Bijlage A – Codeboek kwantitatieve analyse	p.76
Bijlage B – Betrouwbaarheidstest kwantitatieve analyse	p.80
Bijlage C – Codeboek kwalitatieve analyse	p.83

Inleiding

De partijfamilie van radicaal rechtse partijen is in electorale termen de meest succesvolle van West-Europa na de Tweede wereldoorlog. Dit succes gaat gepaard met een sterke toename in academische aandacht sinds de jaren 90 (Mudde, 2013). Met name migratie- en veiligheidsvraagstukken zijn de issues die deze partijen zich toe eigenen. Er zijn echter ook momenten waarop radicaal rechtse partijen zich moeten uitspreken op sociaaleconomische thema's, zoals bijvoorbeeld de welvaartstaat. Als dergelijke thema's onderdeel zijn van een publiek debat of van coalitieonderhandelingen kan een radicaal rechtse partij het niet veroorloven om niet te communiceren over deze thema's (Afonso, 2015). Dan rijst de vraag: welk standpunt neemt radicaal rechts hier in? Waar kiest de partij voor staatsinterventie en waar voor meer vrije markt? Is een uitbreiding van de welvaartstaat aan de orde, of juist een terugtrekking? Wie krijgt toegang tot sociale voorzieningen en wie wordt uitgesloten?

Lange tijd koos radicaal rechts voor een formule van een rechts standpunt op sociaaleconomisch vlak in combinatie met autoritaire standpunten qua veiligheid en migratie. Dit lijkt te veranderen. Verschillende onderzoeken kaarten een nieuwe ‘winnende formule’ aan: de autoritaire standpunten lijken vaker aangevuld door een linkere sociaaleconomische positionering. Vooral de welvaartstaat lijkt meer omarmt te worden door radicaal rechts. De radicaal rechtse welvaartstaat is echter niet een welvaartstaat voor iedereen; eerder kiezen zij voor verdediging hiervan voor het ‘eigen volk’ en uitsluiting van sociale bescherming voor migranten. Dit wordt ook wel welvaartchauvinisme genoemd (*welfare chauvinism*). Een alternatief is welvaartpopulisme (*welfare populism*) een kritische houding op de welvaartstaat maar een omarming van het achterliggende idee van egalitarisme en herverdeling (De Lange, 2007, De Koster, Achterberg & van der Waal, 2013).

Welvaartchauvinisme sluit groepen uit van de welvaartstaat op basis van hun sociale identiteit als migrant, allochtoon of vreemdeling. Er zijn echter nog andere sociale identiteiten, dikwijls overlappende, van groepen ontvangers binnen een welvaartstaat, zoals werklozen, ouderen, gezinnen en zieken. Het is interessant om te onderzoeken hoe deze groepen in de standpunten van radicaal rechts wel of geen ondersteuning verdienen. Het idee dat verschillende groepen meer of minder ‘verdienend’ zouden zijn in termen van sociale bescherming sluit namelijk aan bij algemene percepties die hierover leven in Westerse samenlevingen (Van Oorschot, 2012).

Deze masterthesis onderzoekt de sociaaleconomische positionering van Vlaams Belang (tot 2004 Vlaams Blok, ik zal soms de afkorting VB gebruiken) van 1995 tot en met 2019 aan de hand van hun

verkiezingsprogramma’s. Hiervan vindt een kwantitatieve analyse plaats. Om de thesis meer diepgang te geven wordt met een kwalitatieve analyse de houding van Vlaams belang tegenover een specifiek deel van de welvaartstaat onderzocht, namelijk de sociale zekerheid.

Tot nu toe is er een gebrek aan onderzoek naar de positie van radicaal rechts op sociaaleconomische onderwerpen. Vooral in Vlaanderen is hier weinig over bekend. Veel analyses hierover zijn daarnaast enigszins oud (Spruyt, 1995; Bosseman, 2001). Hoewel De Lange (2007) een verschuiving in 2003 signaleert naar een meer centristisch economisch programma, is er behoefte aan een beeld over de laatste 25 jaar. Een kwalitatief onderzoek kan daarnaast dieper ingaan op het specifieke onderwerp van sociale zekerheid en de manier waarop radicaal rechts groepen toegang verleent tot deze vorm van sociale bescherming. Vanwege de communautaire breuklijn in het Belgisch politiek landschap dient de houding van Vlaams Belang als een interessante *case study*. Welvaartchauvinisme en welvaartpopulisme nemen een andere rol aan voor een radicaal rechtse partij wiens volksnationalisme niet samenvalt met de staat waarin zij opereert.

Als laatste is er een maatschappelijke relevantie voor dit onderzoek vanwege de recente verkiezingsoverwinning van Vlaams Belang in mei 2019 (18,7%). Een peiling uit juni 2020 geeft aan dat rond de 28% van de Vlamingen op Vlaams Belang zal stemmen (Roelandt & Thijs, 2020). Hoewel de partij weinig kans maakt op regeringsdeelname is een coalitie met de Vlaams nationalisten van de N-VA niet uit te sluiten. Het is daarom belangrijk om te achterhalen hoe Vlaams Belang tegenover sociale zekerheid en andere sociaaleconomische onderwerpen staat. Vervolgonderzoek zou, aangevuld met positionering op andere onderwerpen, kunnen achterhalen hoe de sociaaleconomische positionering zich verhoudt tot verkiezingsresultaten.

Door een kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse achterhaalt dit onderzoek:

- hoe Vlaams Belang is geëvolueerd in de afgelopen 25 jaar met betrekking tot sociaaleconomische onderwerpen,
- hoe de houding van Vlaams Belang ten aanzien van de sociale zekerheid is geëvolueerd in de afgelopen 25 jaar.

1. Oude en nieuwe politiek

De radicaal rechtse partijfamilie is opgekomen vanaf de jaren 80 in de twintigste eeuw. Inmiddels zijn er in bijna alle Europese politieke systemen radicaal rechtse partijen electoraal aanwezig. Deze partijen komen voort uit een 'nieuwe politiek' met een focus op cultuur en identiteit. Traditioneel stond politiek in het industriële tijdperk namelijk in teken van een sociaaleconomische tegenstelling die ging over de regulering van de vrije markt. Dit wordt ook wel 'oude politiek' genoemd. Hierbij is de breuklijn als volgt: links staat tegenover rechts. Linkse partijen willen een actieve, herverdelende overheid die ingrijpt in de economie door regelgeving, belasting en sociale voorzieningen. Rechts daarentegen benadrukt dat deze rol klein moet blijven. Zij pleit voor lage belasting, privatisering, en weinig sociale voorzieningen (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). Of iemand links of rechts stemde hing in het industriële tijdperk vooral af van sociale klasse. Arbeiders stemden eerder links, de middenklasse en elite eerder rechts. Dit is logisch omdat lagere klassen meer baat hebben bij een grote en herverdelende overheid (Achterberg, 2006; De Vries, Hakhverdian & Lancee, 2013). Vanaf de jaren 60 en 70 komt er echter een 'nieuwe politiek' op. Sociale bewegingen en jongere generaties leggen dan steeds meer nadruk op onderwerpen als inspraak, seksuele vrijheid, inclusiviteit, milieu en vrede. De politieke formulering van deze waarden werd in de jaren 60 en 70 ook wel 'tegencultuur' of 'protestcultuur' genoemd. Dit krijgt vanaf de jaren tachtig institutionele vorm in de opkomst van groene partijen. In plaats van de 'materiële' economie gaat deze nieuwe politiek over 'postmateriële' onderwerpen (Norris & Ingelhart, 1999).

Waardenverandering en culturele backlash

De basis van deze nieuwe politiek ligt in een waardenverandering onder de bevolking. Waarden zijn het fundament onder politiek, ze bepalen wat voor manier van leven of handelen belangrijk is voor een individu. Waarden zijn dus diep verweven met identiteit en moeilijker te veranderen dan bijvoorbeeld stemgedrag of meningen. Je zou het als volgt kunnen zien: in publieke opinie vormen gedrag en meningen de top van de ijsberg, waarden vormen de basis (Glynn et al., 2016).

In de jaren 70 signaleerde Ronald Inglehart een waardeverandering in Westerse landen. Hoewel een meerderheid van de bevolking materiële waarden najoeg, gebaseerd op overleving, economische zekerheid en veiligheid, hechtte een groeiend deel meer belang aan postmateriële waarden. Postmateriële waarden gaan over zelfexpressie zoals in leefomgeving, identiteit, vrijheid en directe democratie. Dit wordt ook wel progressiviteit genoemd. Cruciaal voor waardenvorming is de jeugd van een individu. Zich baserend op de beroemde piramide van Maslow beschreef Inglehart (1997, in

Achterberg, 2006) dat schaarste tijdens de jeugd ervoor zorgt dat iemand in zijn/haar verdere leven materiële waarden belangrijk zal vinden. Door groeiende welvaart is dit volgens Inglehart steeds minder het geval. Jongere generaties houden er als gevolg steeds meer postmateriële waarden op na. Door generationele vervanging vindt er zo een stille revolutie plaats. Postmateriële waarden worden meer en meer de norm, ook in de politiek (Norris & Inglehart, 2019).

Culturele Backlash: de opkomst van radicaal rechts

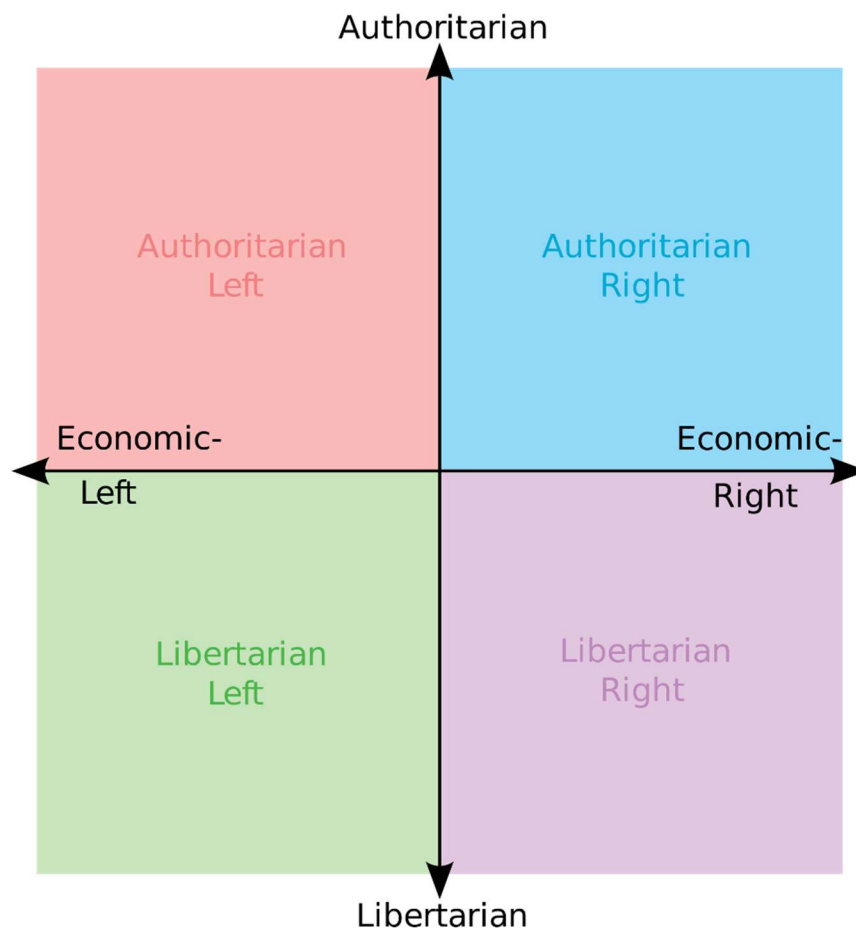
Ignazi (1992) bekritiseert Ingleharts theorie op basis van de opkomst van radicaal rechtse partijen in de jaren 90. De kritiek is duidelijk: als postmaterialisme en de daarmee geassocieerde culturele progressiviteit dominant wordt, zou men een opkomst van ‘nieuw linkse’ partijen (zoals Groen in Vlaanderen) verwachten, niet een opkomst van radicaal rechts. Ignazi stelt dat de waardenverandering waar Inglehart over schrijft ook een actieve tegenreactie heeft opgeroepen, naast een *silent revolution* zou sprake zijn van een *silent counter-revolution* (Ignazi, 1992, p. 5-6).

Inglehart incorporeert nadien de opkomst van radicaal rechts in zijn theorie van waardenverandering. De stille revolutie heeft volgens hem geleidelijk aan gezorgd voor een omslagpunt. Langzamerhand zijn sociaal conservatieve waarden steeds minder prominent aanwezig. Op een gegeven moment krijgen sociaal progressieve ideeën een overwicht in de samenleving; dit is het zogenaamde omslagpunt of *tipping point*. Groepen (oudere) burgers die conservatieve normen aanhangen, komen erachter dat hun belevingswereld niet meer de culturele hegemonie vormt. De oude ‘culturele meerderheid’ is nu een minderheid geworden. Dit leidt tot een tegenreactie, een culturele *backlash* (Norris & Inglehart, 2019). Wie conservatieve waarden heeft kan beginnen wrok te koesteren. Deze gevoelens kunnen zich richten op wie de schuld krijgt van de veranderende samenleving, of op groepen die hier een duidelijk zichtbaar aspect van zijn, zoals etnisch/culturele minderheden of migranten (Norris & Inglehart, 2019, p. 90 -91). Frustratie en wrok vormen een latente voedingsbodem voor een autoritaire tegenreactie op de stille revolutie. Dit is waar radicaal rechts om de hoek komt kijken. Zoals in de woorden van Ignazi: “It could be said that the Greens and Extreme Right Parties are, respectively, the legitimate and unwanted children of the New Politics; as the Greens come out of the silent revolution, the Extreme Right Parties derive from a reaction to it, a sort of ‘silent counter-revolution’ (Ignazi, 1992, p. 6).

Competitie in het politieke systeem

Als gevolg van de stille revolutie en de reactie hierop zijn er nu twee politieke breuklijnen. Naast de oude tegenstelling tussen links en rechts staan nu ook autoritair/conservatieven tegenover progressieven/libertairen (Achterberg, 2006; De Vries, Hakhverdian & Lancee, 2013).

Schematisch staan de breuklijnen in onderstaand figuur. Ik gebruik in dit onderzoek het woord autoritair omdat de term 'conservatief' de indruk wekt dat men zaken bij het oude wil laten (terwijl radicaal rechts dit niet wil). Verder gebruik ik de term progressief omdat 'libertair' en 'liberaal' te snel met economische denkbeelden kunnen worden verward (liberalen in de Europese context zijn vaak economisch rechts).

Figuur 1: Twee politieke breuklijnen. Bron: theherring.org

Door de twee politieke breuklijnen ontstaan vier politieke posities: autoritair links, progressief links, autoritair rechts en progressief rechts. Toch zijn de combinaties autoritair links en progressief rechts zeldzaam. Rechtse partijen zijn vaak autoritairder terwijl linkse partijen meestal ook progressief zijn (De Vries, Hakhverdian & Lancee, 2013). Het ontstaan van een nieuwe breuklijn verzwakt het traditionele verband tussen klasse en stemgedrag. Dit komt voornamelijk omdat status, de hoeveelheid 'prestige' in de samenleving (vaak bepaald door opleidingsniveau), nu ook invloed uitoefent op stemgedrag. Groepen in de samenleving ervaren druk over twee dimensies. Zo wordt een deel van de traditioneel linkse arbeidersklasse vanwege het vaak lage opleidingsniveau vatbaarder voor autoritaire denkbeelden. Een deel van de traditioneel rechtse middenklasse heeft

door haar opleidingsniveau een neiging naar culturele progressiviteit (Achterberg, 2006; Chan & Goldthorpe, 2007). Kortom: wat zeldzaam is aan de kant van politiek aanbod is wel degelijk aanwezig in politieke vraag.

Van der Waal et al. (2010) heeft daarnaast aangetoond dat hoogopgeleiden een meer uni-dimensionaal politiek wereldbeeld hebben dan lager opgeleiden. Dit betekent dat een economisch links standpunt bij hoger opgeleiden vaker samenvalt met cultureel progressieve denkbeelden. Hetzelfde tegenovergestelde geldt voor economisch rechts. Traditioneel komt dit overeen met de aanbodzijde van huidige politieke systemen. Voor lager opgeleiden is dit verband minder sterk, zo komt het vaker voor onder lager opgeleiden dat een economisch links standpunt samengaat met autoritaire denkbeelden. Dit ondermijnt de basis van sociaaldemocratische partijen die traditioneel een groot deel van de arbeidersklasse (waaronder veel laagopgeleiden) representeren (Van der Waal et al., 2010). Het progressieve standpunt van veel sociaaldemocraten kan een deel van deze arbeidersklasse vervreemden; zij zoeken naar een meer autoritair geluid. In West-Europa lijken rechts radicale partijen meer en meer deze electorale markt te bedienen. Door op te schuiven naar links op de economische dimensie vangen zij een deel van de stemmen van sociaaldemocratische partijen. Deze opschuiving naar links en een positievere houding tegenover sociale zekerheid is het onderwerp van dit onderzoek. Voor ik hierover schrijf ga ik in op de radicaal rechtse partijfamilie.

2. De radicaal rechtse partijfamilie

Nu dit onderzoek gaat over positionering van radicaal rechtse partijen is het belangrijk om deze partijfamilie uitvoerig te beschrijven. Zoals eerder gezegd zijn zowel ‘nieuw links’ als ‘nieuw rechts’ een gevolg van de stille revolutie en de culturele backlash hierop. De overeenkomst tussen de twee partijenfamilies is dat ze zich primair positioneren op thema’s die te maken hebben met de autoritair-progressieve dimensie; hierop staan ze lineair tegenover elkaar. Ik hanteer de term ‘radicaal rechts’ om zo het verschil tussen deze partijfamilie en de conservatieve partijfamilie te accentueren. Allereerst ga ik in op de electorale opkomst van radicaal rechts, waarin ik het onderscheid maak tussen ‘oude’ en ‘nieuwe’ varianten van radicaal rechtse partijen. Daarmee laat ik zien dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de variaties binnen deze politieke familie. Vervolgens beschrijf ik autoritaire ideologie en populistische politieke communicatie die bij radicaal rechts hoort. Als laatste zet ik het potentiële electoraat kort uiteen.

Radicaal rechts: een nieuw fenomeen?

De radicaal rechtse partijfamilie is de meest succesvolle partijfamilie in West-Europa na de Tweede Wereldoorlog. De opkomst van deze partijfamilie is grotendeels gesitueerd in de jaren 80, met een electorale doorbraak in de jaren 90 (Fennema, 2005; Mudde, 2013). Partijen met een uiterst autoritair standpunt zijn echter niet nieuw. De verhouding van een radicaal rechtse partij tot fascistische ideologie en haar ontstaansgeschiedenis bepalen of een partij tot de ‘oude’ radicaal rechtse partijen (ook wel extreemrechts genoemd) of tot de ‘nieuwe’ radicaal rechtse partijen behoort. Zowel Ignazi (1992) als Fennema (2005) gebruiken deze verhouding tot fascistische ideologie als criterium voor het indelen van radicaal rechtse partijen. Ze verschillen echter sterk van inzicht over welke partijen tot de ‘oude’ groep en welke tot de ‘nieuwe’ groep behoren. Klassieke voorbeelden van oude extreemrechtse partijen zijn de relatief succesvolle Italiaanse MSI, opgericht in 1946 (inmiddels opgegaan in een andere partij) en de Duitse NPD, opgericht in 1964. Deze partijen dwepen openlijk met hun fascistische verleden (Fennema, 2005; Ignazi, 1992). Interessant genoeg ontbrak het bij deze partijen oorspronkelijk gezien aan een sterk gearticuleerd anti-immigratie standpunt (dit was destijds immers nog geen politiek onderwerp). Hoewel anti-immigratie retoriek het centrale thema van veel radicaal rechtse partijen is, laten deze oude radicaal rechtse partijen zien dat het geen noodzakelijke voorwaarde is voor een dergelijke partij.

Partijen als het Franse *Front National* en het Vlaams Blok (de voorganger van Vlaams Belang), vormen een tussencategorie. Hoewel Ignazi (1992) ze nieuwe radicaal rechtse partijen noemt blijkt

uit onderzoek van Fennema & Pollman (1998, in Fennema, 2005) onder Europarlementariërs van deze partijen dat er vrij openlijk wordt gerefereerd naar vooroorlogse fascistische intellectuelen als ideologische inspiratie. Het oude speerpunt van amnestie voor collaborateurs zoals geuit door Vlaams Blok en de ontstaansgeschiedenis van Front National (Bosseman, 2001) wijzen op een zekere affiniteit en connectie met vooroorlogse fascistische elementen. Opvallend genoeg stelt Fennema: *"there is good reason to call these parties extreme right. But even if their critique of political elites is populist, their leaders seem to have accepted the rules of parliamentary democracy. Rather than reject democracy, these parties claim to be more democratic than the political establishment"* (Fennema 2005, p. 12). Ondanks de ontstaansgeschiedenis lijkt het overdreven om deze partijen, zeker in de huidige vorm, (neo) fascistisch te noemen. Wél vormen zij een interessante tussencategorie tussen oude en nieuwe radicaal rechtse partijen. Op de geschiedenis van Vlaams Blok/Vlaams Belang kom ik nog terug aangezien deze partij het object van dit onderzoek is.

Als laatste (en grootste) categorie zijn er de nieuwe radicaal rechtse partijen. Deze partijen vormen geen continuïteit met het vooroorlogse fascisme, zowel in hun ideologie als in hun ontstaansgeschiedenis. De nieuwe variant van radicaal rechts komt voort uit de culturele backlash tegen de stille revolutie. Het gaat hier voornamelijk om protest- en anti-migratie partijen zoals de Nederlandse PVV, het Italiaanse Lega, de Britse UKIP en de Duitse AfD.

Concluderend kan de radicaal rechtse partijfamilie worden onderverdeeld in een oude vorm, een hybride vorm en een nieuwe vorm. In wat volgt zal ik ingaan op de gezamenlijke kenmerken van de radicaal rechtse partijfamilie: autoritarisme en populisme.

Autoritarisme en sociale identiteit

Vaak wordt er bij radicaal rechts allereerst aan een weerstand tegen migratie of de multiculturele samenleving gedacht. De posities die dergelijke partijen innemen op dit soort *issues* valt echter onder een grotere noemer van autoritarisme. Dat is wat radicaal rechtse partijen gemeen hebben, het is immers het centrale punt van de genoemde culturele *backlash*.

Autoritarisme is een bundel van waarden die primair collectieve veiligheid verkiezen boven progressieve autonomie voor het individu. Cruciaal hierbij is sociale identiteit. Uitgaand van de theorie hierover opgesteld door Tajfel & Turner (1979) worden mensen sociaal gecategoriseerd als behorend tot verschillende groepen (bijvoorbeeld: man, student, moslim, stadsbewoner, socialist Vlaming). Dit proces van het indelen in categorieën geeft duiding aan de wereld waarin mensen zich bevinden maar ook zekerheid over de plek die we zelf hebben in een samenleving. Wanneer mensen ingedeeld zijn in een bepaalde categorie, kan dit een eigen leven gaan leiden en wordt er een sociale

identiteit gevormd waaraan mensen zich gaan conformeren (bijvoorbeeld: ik ben Vlaming dus heb ik bepaalde meningen). Gevoelens van eigenwaarde gaan samenhangen met het groepsgevoel. Vervolgens ontstaat er sociale vergelijking waarbij de eigen groep (de in-group) met een andere groep wordt vergeleken (de out-group). Over het algemeen hebben individuen de neiging om de in-group te zien met een bias: mensen in de groep worden ingeschat als beter en meer soortgelijk dan mensen uit de out-group. Dit betekent automatisch dat er een negatieve bias ontstaat naar deze out-group. Positieve en negatieve waarden worden aan groepen toegeschreven (bijvoorbeeld: het is slecht om werkloos te zijn) en de vergelijking tussen groepen leidt tot statusverschillen die geïnternaliseerd worden. Sociale groepen kunnen hierdoor in conflict raken. Conflicten kunnen plaatsvinden over ‘reële’ zaken als macht of geld, maar soms puur over ‘symbolische’ zaken als eenvoudigweg behoren tot een verschillende groep (McLeod, 2019; Tajfel & Turner, 1979). Deze uitgebreide uitleg is relevant omdat sociale identiteit en de in- en out-group cruciaal is voor autoritarisme. In interacties tussen mensen kan er gedrag ontstaan dat *interpersoonlijk* of *intergroep* is. In het eerste geval wordt de ‘ander’ primair als gedefinieerd binnen de individuele relatie die twee mensen hebben (als burens, echtgenoten, collega’s, vrienden). In het tweede geval wordt de ander primair gezien als onderdeel van een groep waar deze toe behoort. Dit kan leiden tot solidariteit als dit dezelfde groep is (wij zijn beiden katholiek) maar ook tot vijandschap (hij is allochtoon).

Autoritarisme definieert mensen in termen van de religieuze, culturele, nationale of etnische groep waartoe iemand behoort. Het is belangrijk om te realiseren dat deze groepen, hoewel reëel in haar uitwerking, allemaal *imagined communities* zijn in de woorden van Benedict Anderson. Ze zijn sociaal geconstrueerd, geen natuurlijk gegeven, en krijgen pas realiteit wanneer mensen ernaar gaan handelen. Men voelt zich niet Vlaming of Nederlander zonder dat men op deze identiteit wordt aangesproken en er ook een out-group is. De groepen zijn dus vaak anoniem maar worden door retoriek en symbolen gevuld met betekenis.

Autoritarisme verkiest collectieve veiligheid voor de in-group ten koste van individuele autonomie. Hierbij worden drie zaken vaak benadrukt:

- 1) Het belang van veiligheid tegen risico’s van instabiliteit en wanorde. Risico’s die dikwijls worden aangehaald zijn migranten die banen innemen, islamitisch terrorisme, stijgende criminaliteit of instroom van vluchtelingen.
- 2) De waarde van groepsconformiteit om tradities te behouden. Bepaalde Vlaamse, Europese of Westerse waarden moet worden beschermd tegen ondermijning, zowel van binnenuit als van buitenaf. ‘Onze’ manier van leven moet worden behouden.

- 3) De noodzaak voor loyale gehoorzaamheid naar sterke leiders. Deze leiders beschermen de in-groep en zijn tradities. Dit hoeft uiteraard geen dictatuur te zijn, ook in een parlementair systeem kunnen leiders een sterke rol spelen. Denk bijvoorbeeld aan Wilders, Salvini, Le Pen, Trump of Orbán. Autoritaire partijen vereisen loyaliteit aan dergelijke leiders (Norris & Inglehart, 2019, p. 7).

Een belangrijke drijfveer voor autoritarisme is angst. Deze angst kan zijn dat bestaande waarden aan erosie onderhevig zijn, dat men zich geen burger in eigen land meer voelt of dat men bang is dat migratie het sociale zekerheidsstelsel ondermijnt. Angst zorgt voor een noodzaak om de eigen groep (inclusief waarden en tradities) te beschermen, desnoods met opoffering van bepaalde persoonlijke vrijheid. Angst en onzekerheid spelen daarom een logische rol in de communicatie met het electoraat (Norris & Inglehart, 2019).

Autoritaire ideologie kan zich op verschillende punten manifesteren. Tot nu toe is autoritarisme in vrij abstracte termen uitgelegd. Om een beter beeld te krijgen is het nuttig om op concretere manifestaties ervan in te gaan. Typische onderwerpen die autoritair tegenover progressieven verdelen zijn 1) burgerschap en etnoculturele relaties 2) individuele vrijheid & 3) veiligheid (De Lange, 2007).

Progressieven hebben een inclusieve visie op burgerschap en etnoculturele relaties, waarden een diversiteit in levensstijlen en de mogelijkheid tot vrije keuze hierin. Op het gebied van veiligheid kiezen zij minder snel voor een repressieve aanpak. Autoritair hebben een meer exclusieve visie op burgerschap en etnoculturele relaties, zij waarden een overheid die een moreel kader stelt op het gebied van levensstijl en zien repressie als een middel om de collectieve veiligheid waar nodig te verdedigen (De Lange, 2007)

Gezien hun autoritarisme is het niet verwonderlijk dat radicaal rechtse partijen zich vooral uitspreken over onderwerpen als immigratie, veiligheid en nativisme. Dit zijn dan ook onderwerpen waar zij zogezegd *issue ownership* op hebben. *Issue ownership* is de perceptie onder grote groepen stemmers dat een bepaalde partij het best is in het oplossen van bepaalde problemen. Als een partij *issue ownership* heeft dan zal zij met een bepaald onderwerp geassocieerd worden. Indien dit onderwerp in een verkiezingscampagne naar de voorgrond treedt is er een kans op electoraal gewin. Radicaal rechts zal dus het meest duidelijk standpunten innemen op immigratie, veiligheid en nativisme (Afonso, 2015; Stubager, 2017). Sociaaleconomische onderwerpen zijn hieraan ondergeschikt.

Populisme

Nu het verenigende ideologische aspect van radicaal rechtse partijen is besproken, wil ik kort ingaan

op het populistische element. Hoewel dit niet centraal staat in mijn onderzoek is een begrip van populisme noodzakelijk om radicaal rechtse politiek te begrijpen. Populisme behandel ik hier niet als ideologie maar als een manier van communiceren. Het is daardoor niet geen einddoel maar een instrument om ideologie (in dit geval autoritarisme) naar een publiek over te brengen. Binnen populistische communicatie staan twee ideeën centraal:

1) de enige legitieme autoriteit komt direct van ‘het volk’.

Omdat de enige legitieme autoriteit bij het volk ligt betekent dit volgens populisten dat de wil van het volk gevolgd moet worden. Het oordeel van de ‘man in de straat’ wordt verheerlijkt. De wens van de stille meerderheid, vertolkt door populisten is belangrijker dan instituties (zoals rechtspraak) die bepaalde rechten garanderen.

2) gevestigde machten (de elite) zijn uit op eigenbelang en verraden daarmee publiek vertrouwen.

Tegenover het authentieke volk staat een elite van gevestigde machten die met name is op eigenbelang en zelfverrijking. Voorbeelden zijn ‘de politiek’, ‘linkse elite’ of ‘de media’.

Er wordt door populisten dus tegenstelling gecreëerd tussen ‘volk’ en ‘elite’, waarbij de populistische politici buitenstaanders zijn die de wil van het volk in de politieke arena vertolken (bijvoorbeeld: ‘zeggen wat u denkt’). Echter, binnen de rechtse populistische variant wordt ook binnen het volk een onderscheid gemaakt tussen het ‘echte’ volk en mensen die hier niet toe behoren. Rechts radicale partijen hechten belang aan afkomst (in culturele of etnische termen) waardoor ‘volk’ een nauwere betekenis krijgt. Ook kan iemands beroepsstatus, ideologie of opleidingsniveau iemand buiten het concept volk plaatsen. Afhankelijk van de context kunnen de stemmen van groepen uit de samenleving zo gedelegeerd worden (bijvoorbeeld van progressieven of migranten) omdat zij niet tot het volk behoren (Spruyt, 1995; Norris & Inglehart, 2019).

Electoraat

Omdat dit een onderzoek is naar de sociaaleconomische agenda van radicaal rechtse partijen moet er ook op de achterban van radicaal rechts worden ingegaan. Norris (2005) heeft hierover nuttige inzichten geleverd door op geaggregeerd niveau te kijken naar het demografische en sociale profiel van radicaal rechtse kiezers in verschillende Europese landen. Haar data komen uit de European Social Survey van 2002. Hoewel de kiezers uit alle lagen van de bevolking komen, vallen een aantal kenmerken op. Mannen zijn sterk oververtegenwoordigd in het rechts radicale electoraat. Daarnaast zijn etnische minderheden sterk ondervertegenwoordigd. Dit is logisch gezien de standpunten van

radicaal rechtse partijen over migratie, identiteit en traditionele waarden. Interessanter is het klasseprofiel van de radicaal rechtse kiezer. Norris (2005) toont aan dat zowel de kleine bourgeoisie als de arbeidersklasse oververtegenwoordigd zijn onder radicaal rechtse stemmers. Met kleine bourgeoisie bedoeld: zelfstandige professionals, zelfstandige technici en kleine ondernemers. Arbeiders zijn zowel geschoolde als ongeschoolde handwerkers. Vanaf de jaren negentig verandert de opbouw van deze achterban. Radicaal rechtse partijen lijken meer en meer een arbeidersprofiel te krijgen. Een steeds grotere groep in de achterban zijn *blue collar insiders*, mensen (vaak mannen) uit de arbeidersklasse die vaak nog beschermd worden door de klassieke sociale verzekeringschema's (Afonso, 2015). De *Fremskrittspartiet* in Noorwegen en Denemarken (Andersen & Bjorklund, 1999) en *Front National* in Frankrijk (Martin 1996, p. 29, in Fennema, 2005) zijn duidelijke voorbeelden hiervan. Deze partijen zijn vanaf de jaren negentig geëvolueerd tot arbeiderspartijen. Dit is erg bijzonder, van origine wordt de arbeidersklasse immers geassocieerd met 'oude' linkse politiek. Het feit dat radicaal rechtse partijen meer en meer arbeiderspartijen worden zou daarom gevolgen kunnen hebben voor de sociaaleconomische agenda van dergelijke partijen. Dit vraagstuk, wat het onderwerp is van deze thesis, snijd ik in het volgende hoofdstuk aan.

3. Radicaal rechts en sociale zekerheid

Dit hoofdstuk gaat in op de sociaaleconomische agenda van radicaal rechtse partijen en vormt de kern van het theoretisch kader van dit onderzoek. Sociaaleconomisch beleid is een breed begrip. Het heeft betrekking op privatisering, de welvaartstaat, de arbeidsmarkt, begroting, handel en arbeidsmarkt. Dit onderzoek kijkt kwantitatief naar deze sociaaleconomische onderwerpen en gaat kwalitatief in op sociale zekerheid als onderdeel van de welvaartstaat.

Om deze onderwerpen te bespreken wordt er eerst ingegaan op de ondergeschikte en verdelende rol die sociaaleconomische positionering lijkt te spelen binnen radicaal rechts. Vervolgens ga ik in op alle houdingen die radicaal rechts potentieel kan innemen ten aanzien van de welvaarstaat. Ik beschrijf het concept 'solidariteit' als fundament voor sociale zekerheid. Tenslotte relateer ik sociale identiteit aan solidariteit in een systeem van sociale zekerheid. Zo zal duidelijk blijken dat in veel Westerse samenlevingen controle hulpbehoevendheid en etnoculturele identiteit bepalen of een individu wordt gepercipieerd als recht hebbend op sociale zekerheid.

Sociaaleconomische standpunten: de tweede viool?

Eerder in deze tekst is geschreven over het *issue ownership* van radicaal rechtse partijen, namelijk migratie, veiligheid en nativisme. Het succes van radicaal rechts is immers onderdeel van een autoritaire *backlash* waarin dergelijke onderwerpen belangrijk zijn. Het zwaartepunt ligt dus bij nieuwe politiek waarmee sociaaleconomische onderwerpen de tweede viool lijken te spelen (Fennema, 2005). Sterker nog, de sociaaleconomische agenda is verdelend voor de achterban van radicaal rechts. Ze wordt verenigd door een autoritair standpunt op het gebied van veiligheid, migratie en nativisme; tegelijkertijd wordt deze achterban verdeeld door sociaaleconomische onderwerpen. Kleine zelfstandigen en arbeiders, sterk oververtegenwoordigd in het radicaal rechtse electoraat, hebben hier vanuit hun klassenpositie verschillende voorkeuren. De kleine burgerij heeft een neoliberale voorkeur voor lage belasting en deregulering, arbeiders kiezen eerder voor herverdeling van middelen en een sterke welvaarstaat (Afonso, 2015; Norris, 2004). Op zichzelf hoeft dit geen probleem te zijn omdat radicaal rechts primair voor autoritarisme staat en voor de eigen in-group opkomt. Problemen kunnen echter ontstaan als deze partijen worden gedwongen om een duidelijk sociaaleconomisch standpunt in te nemen, bijvoorbeeld in tijden van mogelijke regeringsdeelname. Op een dergelijk moment speelt het verdelende karakter van sociaaleconomische onderwerpen op. Als een radicaal rechtse partij structureel wil meedraaien in een politiek systeem moet zij een standpunt innemen: kiest ze voor liberaal beleid of voor

linkse politiek en de welvaartstaat? (Afonso, 2015) Dit is het onderwerp waar deze thesis om gaat: sociaaleconomische positionering en de houding van radicaal rechts ten aanzien van de welvaartstaat.

Solidariteit

Deze welvaartstaat, met als ruggengraat het systeem van sociale zekerheid, is gebaseerd op solidariteit. Banting & Kymlicka (2017) schrijven over redistributieve solidariteit als steun voor herverdeling naar kwetsbare groepen en volledige toegang voor mensen van alle achtergronden tot sociale voorzieningen (p.4). Zij erkennen het politieke karakter van solidariteit. Zo kan het zowel gemobiliseerd als geblokkeerd worden door politieke actoren.

Sterker nog, uit verschillende politieke ideologieën komen verschillende concepties van solidariteit voort. Voor klassiek marxisme is de basis voor solidariteit sociale klasse. Op basis van het behoren tot de arbeidersklasse is men solidair met andere arbeiders in het klassenconflict tegen kapitalisten. Dit solidariteitsbegrip is zowel breed (want internationalistisch) als smal (want beperkt tot de eigen klasse). Voor liberalisme heeft het collectief minder waarde, zij benadrukt het belang van individuele autonomie. Voor liberalisme is solidariteit vrijwillig en op basis van het vrije individu (Stjerno, 2005). Hoewel voorzichtig met de beladen term 'fascisme' moet worden omgegaan, schrijft Stjerno (2005) over een fascistisch (ook wel nationalistisch) concept van solidariteit. Deze solidariteit is allereerst opgesteld als verwerping van zowel classesolidariteit als individuele solidariteit. De nationale volksgemeenschap, met gedeelde taal, cultuur en waarden, is hier de belangrijkste sociale identiteit, zij overstijgt zowel sociale klasse als individu. Het is dan ook enkel deze volksgemeenschap die als basis kan dienen voor solidariteit. Daarbij komt dat deze solidariteit is gedefinieerd tegenover andere volkeren, andere volkeren behoren tot de out-group (Stjerno, 2005, p. 278-279).

Aansluitend bij de beschrijving van Banting & Kymlicka (2017) baseren hedendaagse welvaartstaten solidariteit op een bredere basis dan klasse, volk of individu. De basis hiervoor is samenleven. Sociale zekerheid betekent daarom dat een deel van de bevolking geld afdraagt via sociale verzekeringen of belasting, om inkomen te garanderen voor mensen die niet in staat zijn om in eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Zo wordt er solidariteit onder anderen vereist tussen werkenden en werklozen, gezonden en zieken en verschillende generaties (FOD Sociale Zekerheid, 2020).

De vraag is hoe radicaal rechts zich verhoudt tot de welvaartstaat? Globaal gezien zijn er vier mogelijke posities: neoliberalisme, welvaart chauvinisme, welvaart populisme en welvaart universalisme (hoewel deze positie niet erg voor de hand ligt). Dit is afhankelijk van de manier

waarop een partij zich verhoudt tot egalitarisme (herverdeling van middelen), de welvaartstaat als instituut en de toegang van mensen met een afwijkende etnoculturele identiteit.

Neoliberalisme: een anti-egalitaire houding

Radicaal rechts leek lange tijd etymologisch dicht bij haar naam te blijven; dat wil zeggen, zij was radicaler dan gevestigd rechts op zowel de dimensie links-rechts als op de dimensie autoritair-progressief. Dat betekent dat het ideologische aanbod wat radicaal rechts leverde een combinatie was van een anti-egalitaire houding (pro-markt) ten aanzien van sociaaleconomische vraagstukken, een kritische houding op de welvaartstaat en een autoritair standpunt bij culturele vraagstukken (waarbij dit laatste uiteraard de boventoon voerde) (Kitschelt, 1995, in de Lange, 2007). Dit wordt door Kitschelt (1995, in De Lange 2007) ook wel de 'winnende formule' genoemd. Interessante voorbeelden zijn de Fremskridtspartiet (Vooruitgangspartij) in Denemarken en haar gelijknamige kopie in Noorwegen. Deze partijen, respectievelijk opgericht in 1972 en 1973, waren oorspronkelijk voornamelijk anti-belasting partijen (in dit opzicht verschillen ze enigszins van andere radicaal rechtse partijen). Ze ontstonden als protestpartij tegen de uitgebreide Scandinavische welvaartstaten. Vanaf de jaren 80 begon anti-migratie een pijler te worden in de programma's van de partijen. Zij maakten dus gebruik van de 'winnende formule' (Andersen & Björklund, 1999). Radicaal rechtse partijen die zich neoliberal uitlaten zullen hierbij populisme niet schuwen. Vanuit deze logica kan belasting verspilling worden genoemd en worden mensen die afhankelijk zijn van de welvaartstaat als profiteurs aangewezen (De Lange, 2007).

Een nieuwe 'winnende formule'?

Het lijkt erop dat er onder bepaalde radicaal rechtse partijen een verschuiving optreedt wat betreft sociaaleconomische standpunten. Deze verschuiving heeft haar oorsprong in de jaren negentig (Andersen & Björklund, 1999). Zowel in Noorwegen als Denemarken is de proportie arbeiders onder het electoraat van radicaal rechts sinds de jaren zeventig steeds toegenomen. Deze stijging is zelfs zo sterk dat de Fremdskriftpartiet in Noorwegen en Danks Folkeparti (DF), de radicaal rechtse opvolger van de Vooruitgangspartij aldaar, een hoger percentage arbeiders onder hun stemmers hadden dan de sociaaldemocraten (Andersen & Björklund, 1999). Dit is stuitend aangezien juist sociaaldemocraten traditioneel de arbeidersklasse vertegenwoordigden. Ook het Front National in Frankrijk krijgt vanaf de jaren negentig steeds meer een arbeidersprofiel (Martin 1996, p. 29, in Fennema, 2005).

Uitgaand van de eerdere theorie over de invloed van klasse op stemvoorkeuren (Achterberg, 2006) duwt een grotere achterban van arbeiders een partij op sociaaleconomisch gebied naar links. Om stemmers te blijven lokken zouden radicaal rechtse partijen hierdoor meer naar links moeten opschuiven waardoor een neoliberale positie ten aanzien van de welvaartstaat electoraal niet houdbaar is. Immers, niet iedere verkiezing heeft als thema migratie of veiligheid. Een sociaaleconomisch beleid dat aansluit bij de vraag van de achterban is daarom belangrijk om als partij een duurzame positie in het politieke systeem te behouden. Naast een veranderend electoraat is ook de politieke omgeving veranderd. Waar de welvaartstaat eerder werd uitgebreid staat zij vanaf de jaren negentig steeds meer onder druk. Een verdediging van de welvaartstaat valt daardoor ook deels te verklaren vanuit het populistische karakter van veel radicaal rechtse partijen. Als de welvaartstaat meer en meer onder druk staat is verzet tegen liberaal beleid een uitgelezen kans voor profilering.

Precies deze opschuiving naar links en een positievere houding ten aanzien van de welvaartstaat valt te observeren bij radicaal rechts in Noorwegen, Denemarken en Frankrijk (Andersen & Björklund, 1999). Een dergelijke heroriëntatie wordt zelfs in de Vlaamse context vastgesteld door de Lange (2007). Zij stelt op basis van een analyse van het verkiezingsprogramma dat Vlaams Blok in 2003 op de socio-economische as meer naar links is opgeschoven. Het lijkt erop dat de klassieke ‘winnende formule’ onder invloed van een veranderende achterban veranderd is. In plaats van cultureel autoritarisme te combineren met economisch anti-egalitarisme is de nieuwe ‘winnende formule’ een combinatie van autoritarisme en economische egalitarisme (De Lange, 2007). Schuift radicaal rechts daardoor economisch op naar links?

Welvaartchauvinisme

Het opschuiven naar een linkser economisch programma lijkt een eenvoudig verhaal. Echter, de manier waarop het radicaal rechtse verhaal economisch egalitarisme en de welvaartstaat incorporeert is zeer specifiek. Linkse partijen gaan over het algemeen uit van *welvaartsuniversalisme*, dat betekent dat zij voorstanders zijn van een sterke welvaartstaat voor een zo groot mogelijke groep burgers. Het ruimhartige sociaaleconomische beleid wat zij voorstellen geldt in principe voor alle burgers, ongeacht etnische of culturele afkomst (Banting & Kymlicka, 2017). Radicaal rechts formuleert hun welvaartspolitiek op een alternatieve manier: in plaats van de welvaartstaat te omarmen wordt er een distinctie gemaakt tussen groepen in de samenleving die recht hebben op aanspraak op de welvaartstaat en groepen die dit recht niet hebben. Het recht tot welvaart wordt bepaald door etnoculturele identiteit. Radicaal rechts maakt een onderscheid tussen autochtonen en allochtonen (immigranten, of burgers met migratie achtergrond), de welvaartstaat wordt verdedigd

voor de eerste groep, niet voor de tweede (Van der Waal et al., 2010). Op deze manier wordt economisch egalitarisme en steun voor de welvaartstaat gecombineerd met het idee van uitsluitende toegang voor de autochtone populatie. Dit perspectief draagt de naam welvaart chauvinisme; het is fundamenteel anders dan het welvaart universalisme dat bij linkse partijen wordt gezien (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2012).

Centraal in het idee van welvaart chauvinisme is het idee dat de welvaartstaat niet meer houdbaar is door de komst van immigranten, dit speelt in op angst. Immigranten worden gezien als excessieve gebruikers van de welvaartstaat. Daarnaast zetten ze, volgens verdedigers van welvaart chauvinisme, de solidariteit onder druk omdat er minder bereidheid is om gezamenlijk sociale bescherming overeind te houden voor groepen die cultureel verschillend zijn van de autochtone bevolking (Banting, 2010; Kersbergen & Schumacher, 2016). Belangrijk hierbij is het idee van solidariteit en ‘verdienendheid’. Burgers worden opgedeeld in categorieën die wel en geen recht hebben op arrangementen. Hierdoor wordt het terugtrekken van de welvaartstaat geweten aan het ondermijnende karakter van niet-verdienende groepen zoals immigranten. Van Oorschot (2006) toont aan dat over het algemeen in West-Europese landen er een perceptie is van verschillen in verdienendheid onder burgers. Twee doorslaggevende elementen in de perceptie van wie wel en geen sociale bescherming verdient zijn:

- Controle over de nood aan sociale bescherming (in hoeverre wordt afhankelijkheid gezien als keuze)
- Etnische/culturele Identiteit (wie dichter bij ‘ons’ staat heeft meer recht op bescherming)

Het eerste criterium is een deels geaccepteerd onderdeel van de welvaartstaat. Zo heeft iemand die arbeidsongeschikt is meer recht om aanspraak te maken op de welvaartstaat dan iemand die gezond is. De toevoeging van het criterium van etnoculturele identiteit is nieuw.

Van Oorschot (2006) concludeert dat negatieve stereotypen over groepen die afhankelijk zijn van welvaartsarrangementen de steun voor dergelijk beleid sterk ondermijnt. In de meeste Europese landen (waaronder België) is er een rangorde te maken in de perceptie van recht op sociale bescherming tussen vier verschillende groepen. *Ouderen* kunnen rekenen op het meeste solidariteit op de voet gevolgd door *gehandicapten en zieken*. *Werklozen* worden als minder verdienend beschouwd en *immigranten* volgen op grote afstand. Welvaart chauvinisme sluit daarmee aan bij heersende percepties in de samenleving.

Beleid dat kan volgen op welvaartchauvinisme is verblijfsvoorwaarden stellen aan gebruik van sociale welvaart. Zo zou een burger pas na een bepaald aantal jaren te hebben gewoond of gewerkt in een land in aanmerking komen voor een uitkering. In Denemarken zijn dergelijke voorwaarden al

ingevoerd (Andersen, 2007; Banting, 2010). Ook in Nederland lijkt de radicaal rechtse partij PVV welvaartchauvinisme te hebben omarmd. Een concreet voorbeeld is de volgende maatregel uit hun verkiezingsprogramma: “Niet tien jaar Nederlander, dan geen recht op uitkering” (PVV, 2012, p.25).

Welvaartchauvinisme laat zich door haar exclusieve karakter goed combineren met de autoritaire opvattingen van radicaal rechtse partijen. Zoals eerder beschreven gaat autoritarisme om sociale identiteit en het onderscheidt tussen de in-group en de out-group. Het idee van een welvaartstaat die slechts toegankelijk is voor de etnoculturele in-group, hangt logisch samen met de autoritaire zoektocht naar collectieve veiligheid voor de in-group ten koste van individuele autonomie. Welvaart chauvinisme levert geen kritiek op de welvaartstaat zelf maar op het universele karakter ervan (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2012; Tajfel & Turner, 1979). Het uiteindelijke doel van welvaartchauvinisme is om een kiespubliek aan te spreken dat zowel egalitaire als autoritaire opvattingen heeft. Een hypothese is die ik stel is dat radicaal rechts voor electoraal gewin meer en meer gebruik maken van welvaartchauvinisme.

Welvaartpopulisme

Een concept gerelateerd aan welvaart chauvinisme is welvaartpopulisme. Deze houding bekritiseert niet specifiek de toegang van immigranten maar de welvaartstaat *an sich*. Belangrijk is dat welvaartpopulisme wél economisch egalitarisme onderschrijft: in principe zou de ‘gewone man’ recht hebben op welvaartsarrangementen. Welvaartpopulisme stelt dat de welvaartstaat een systeem creëert van goedbetaalde ambtenaren die een afhankelijke clientèle van geld voorzien. De welvaartstaat faalt dus in het zorgen voor de ‘gewone man’ die in nood zit en mist dus zijn doel (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2012). Hiermee sluit het, zoals de naam suggereert, goed aan bij populistische retoriek. Het verdedigt immers de ‘gewone’ man en bekritiseert het establishment. Vanuit machtspolitiek is er een extra motivatie voor radicaal rechts voor het omarmen van welvaart populisme. Welvaartsarrangementen (als sociale zekerheid) zijn vaak tot stand gekomen in een samenspel tussen werkgeversorganisaties (gevestigd rechts), vakbonden (christelijke en sociaaldemocratische zuilen) en overheid. Hiermee vallen radicaal rechtse partijen buiten de boot. Het opbreken van de welvaartstaat geeft radicaal rechts de mogelijkheid om een voet tussen de deur te krijgen.

Overzicht posities

Hieronder een overzicht van de posities die een radicaal rechtse partij kan hebben op ten aanzien van de welvaartstaat.

Positie	Egalitarisme	Steun voor welvaartstaat	Uitsluiting op basis van etnoculturele identiteit	Karakter welvaartstaat
Welvaart universalisme	Ja	Ja	Nee	Universeel Brede notie solidariteit
Welvaart chauvinisme	Ja	Ja	Ja	Solidariteit met eigen etnoculturele groep
Welvaart populisme	Ja	Nee	Mogelijk	Creëert bureaucraten/parasieten Helpt gewone man niet
Neoliberalisme	Nee	Nee	Nee	Moet beperkt blijven Individuele verantwoordelijkheid

Tabel 1: houding tegenover de welvaartstaat

Hoewel niet volledig consistent, kan welvaart chauvinisme met welvaart populisme worden gecombineerd in de ideologie van een partij, beide gaan uit van egalitarisme. Welvaart chauvinisme verdedigt echter de welvaartstaat voor autochtonen terwijl welvaart populisme een fundamentele kritiek heeft op de welvaartstaat. Zo zou een partij aan de ene kant bepaalde welvaartsarrangementen kunnen verdedigen (bijvoorbeeld ouderenzorg) en tegelijkertijd maatregelen als het leefloon kunnen bekritiseren en de toegang van allochtonen kunnen ontzeggen. Dit zou een vermenging zijn van welvaart chauvinisme en populisme.

Ook kunnen welvaart populisme en neoliberalisme met elkaar worden gecombineerd, hoewel ze verschillen over egalitarisme (het idee van herverdeling door de staat) zijn ze beiden kritisch over het idee van de welvaartstaat.

4. Vlaams Belang

Dit onderzoek kijkt naar sociaaleconomische positionering en de houding tegenover sociale zekerheid binnen de Vlaamse context. In Vlaanderen is Vlaams Belang (tot 2004 Vlaams Blok, ik zal de naam Vlaams Belang, VB, in dit onderzoek aanhouden) de politieke manifestatie van radicaal rechts. Dit hoofdstuk geeft meer informatie over de partij Vlaams Belang. Na een beschrijving van de partijgeschiedenis ga ik in op de drie belangrijkste ideologische grondbeginselen van VB: nationalisme, tegen vreemdelingen en solidarisme. Ik baseer me hierbij op onderzoek van Spruyt uit 1995 en van Bosseman uit 2001. Om context te geven aan de standpunten die een partij in haar programma’s communiceert is kennis van de bredere ideologie cruciaal. Aan de hand van wat Spruyt (1995) schrijft over de solidaristische sociaaleconomische ideologie van de partij is het mogelijk om te kijken hoe dit tot uiting komt in de 25 jaar na dato.

Geschiedenis: van Vlaams Blok tot Vlaams Belang

Een specifiek kenmerk van Belgische politiek is de communautaire breuklijn, een politieke spanning tussen Franstaligen en Nederlandstaligen die bijna zo oud is als België zelf (De Witte & Scheepers, 1997, p. 420). Uit de achtergestelde positie van het Nederlands (en daarmee een deel van de Vlamingen) kwam de Vlaamse Beweging voort. Deze beweging is een ‘economische, sociale, politieke en culturele emancipatiebeweging met zowel linkse als rechtse, gematigde als radicale stromingen die variëren van taalflamingantisme tot het streven naar Vlaams zelfbestuur’ (Spruyt, 1995, p.33). De Vlaamse beweging is een vrij brede stroming, een deel hiervan wordt gevormd door Vlaams nationalist. Deze groep streeft naar Vlaams zelfbestuur los van België, in de praktijk betekent dit onafhankelijkheid.

Het Vlaams nationalisme kreeg een rechts autoritair imago in de jaren dertig, toen verschillende Vlaams nationalistische fascistische sympathieën koesterden. Collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog bracht zware imagoschade aan het Vlaams nationalisme (De Witte & Scheepers, 1997). Na de oorlog werden collaborateurs door de Belgische staat onderdrukt, dit wordt ook wel de repressie genoemd. Hiertegen kwamen Vlaams nationalist en ex-collaborateurs in verzet, kleine partijen (die geen zetels haalden) werden opgericht met als voornaamste doelen: het in stand houden van Vlaams nationalisme en amnestie voor veroordeelde collaborateurs (Bosseman, 2001). In 1954 wordt de Volksunie opgericht als hoeder van het Vlaams nationalisme, ook deze partij stelde amnestie hoog op de agenda. Naarmate de Volksunie electoraal succesvoller wordt zij progressiever en matigt haar positie op het gebied van Vlaamse onafhankelijkheid. Dit stoot het rechts radicale

deel van de Vlaamse nationalisten tegen het zere been. Uiteindelijk stapt de rechts radicale vleugel uit de partij en richt in 1979 Vlaams Blok op onder leiding van Karel Dillen.

De partij weet zich te handhaven maar blijft klein tijdens de eerste jaren; haar steun ligt voornamelijk in Antwerpen. Klassieke thema’s als volksnationalisme, onafhankelijkheid en amnestie overheersen (ik licht de ideologie van de partij toe in de volgende paragraaf). Vanaf 1987 begint de partij aan een electorale opkomst, nieuwe boegbeelden als Gerolf Annemans en Filip de Winter treden naar voren. Het is rond deze tijd dat het anti-migratie en anti-islam meer aandacht krijgt. In 1991 volgt een electorale overwinning van Vlaams Blok waardoor zij 12 (van de 212) zetels in de Kamer wint, het begrip *zwarte zondag* is geboren (Bosseman, 2001). Hierop volgt een *cordon sanitaire* van andere partijen, op voorstel van de groene politicus Jos van Geysel veroordelen Vlaams Blok en spreken om geen coalities of afspraken te maken met de partij. Vlaams Blok raakt verder politiek geïsoleerd.

Gebruikmakend van populistische retoriek lijken migratie en veiligheid stemmentrekkers voor de partij, meer dan het gekoesterde idee van Vlaamse onafhankelijkheid (De Witte & Scheepers, 1997). De groei van de partij zet zich verder voort (zie tabel onderaan). In 2004 volgt de uitspraak in een serie processen die tegen Vlaams Blok waren aangespannen: de partij wordt veroordeeld voor het aanzetten tot vreemdelingenhaat. In het Vlaamse parlement haalt de partij op dat moment bijna een kwart van de stemmen (Vlaams Belang, 2019). Eind 2004 wordt het Vlaams Belang opgericht als voortzetting van het Blok onder andere naam. Na 2007 lijkt de groei een grens te kennen, vanaf dit jaar volgen verkiezingsnederlagen. Op hetzelfde moment komt de conservatief-rechtse Nieuwe Vlaamse Alliantie (N-VA) op in Vlaanderen. In 2014 zakt Vlaams Belang terug tot 3 zetels in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, een dieptepunt. Aan de serie verliezen lijkt een einde te komen in 2019 onder de nieuwe voorzitter Tom Van Grieken. Hieronder een tabel van de electorale resultaten van de partij.

Jaartal	Federale verkiezingen %	Vlaamse verkiezingen %	Europese verkiezingen (Belgisch deel)%
1978	1,4		
1981	1,1		
1984			1,3
1985	1,4		
1987	1,9		
1989			4,1
1991	6,6		

1994			7,8
1995	7,8	12,3	
1999	9,9	15,5	9,4
2003	11,6		
2004		24,2	14,3
2007	12		
2009		15,3	9,9
2010	7,8		
2014	3,7	5,9	4,3
2019	12	18,5	12

Tabel 2: Verkiezingsresultaten VB (Bossemans, 2001; Vlaams Belang, 2019, Vlaanderen.be, 2019)

Ideologie: rechts-radicaal Vlaams-nationalisme

In de tekst over de partijgeschiedenis is er kort ingegaan op thema's die voor het Vlaams belang belangrijk zijn. Om uitspraken te doen over hun sociaaleconomische beleid kan een begrip van de bredere ideologie niet ontbreken. Overkoepelend voor de partij is het rechts-radical Vlaams-nationalisme. Dit is een stroming binnen Vlaams-nationalisme en rechts radicalisme. Uitgangspunt is dat staatsgrenzen moeten samenvallen met volksgrenzen. Dit betekent een opheffing van België en een onafhankelijke Vlaamse staat die alleen voor Vlamingen is. Hiermee zet Vlaams Belang zich af tegen alle vlaamsgezinden die links, niet radicaal of niet nationalistisch zijn. Aan de hand van het boek 'Grove Borstels' van Marc Spruyt (1995) ga ik in op drie belangrijke pijlers binnen de ideologie: separatisme, anti-migratie en solidarisme.

Separatisme: een onafhankelijk Vlaanderen op basis van volksnationalisme

Het doel voor Vlaams Belang is een onafhankelijk Vlaanderen. In de ideologie van Vlaams Belang is België een kunstmatige, anti-Vlaamse staat waar korte metten mee moet worden gemaakt (Spruyt, 1995). Binnen Europa zijn verschillende separatistische partijen actief (bijvoorbeeld in Catalonië, Schotland, Noord-Ierland en Baskenland). Wat opvalt aan het separatisme van Vlaams Belang is het rechts-radical aspect ervan. Dit komt tot uitdrukking in de onderliggende reden voor de wens tot onafhankelijkheid: volksnationalisme.

Het ware motief achter het separatisme van Vlaams Belang is volksnationalisme (ook wel etnisch nationalisme genoemd). Deze vorm van nationalisme stelt dat iedereen lid is van een volk op basis van afkomst. Voor ieder volk moet een staat zijn. Volksnationalisme is dus anders dan

staatsnationalisme wat uitgaat van nationalisme op basis van het staatsburgerschap (Spruyt, 1995). Voor het Vlaams Belang is volkslidmaatschap (of etnische identiteit) een combinatie van raciale en culturele elementen. Het is dus niet zomaar mogelijk lid te worden van een volk door aanwezig te zijn op een grondgebied, door burgerschap te krijgen of een taal te spreken. In de visie van Vlaams Belang zijn er echter ook verfranste Vlamingen (bijvoorbeeld in Brussel), hoewel zij het Vlaams niet meer machtig zijn behoren zij nog steeds tot de Vlaamse volksgemeenschap. Het raciale element is een belangrijk onderdeel van volkslidmaatschap. Omdat ‘ras’ politiek gevoelig ligt wordt rasseterminologie vanaf de jaren tachtig enigszins gemedend in programmateksten en congressen (Spruyt, 1995, p. 89). De manier waarop afkomst echter als iets organisch en natuurlijk wordt gedefinieerd duidt er echter op dat ras wel degelijk belangrijk is.

Volgens Karel Dillen, oprichter van Vlaams Blok, is een mens op natuurlijke wijze verbonden met volk, land en cultuur. Het probleem van België is dat er twee volken in één staat leven. Voor het Vlaams Belang zou het dus niet uitmaken welke communautaire problemen er spelen, België is per definitie een probleem omdat het indruist tegen het principe: één volk, één staat, één cultuur.

Binnen de Vlaamse volksgemeenschap wordt door Vlaams Belang ook een onderscheid gemaakt. Vlaamse onafhankelijkheid is dus niet genoeg, het gaat er ook om wat voor soort onafhankelijk Vlaanderen er moet komen. Uit lidmaatschap van het Vlaamse volk vloeien namelijk ook plichten voort, wie Vlaming is moet zich ook als Vlaming gedragen. Crimineel of asociaal gedrag, abortus, drugsgebruik en het aanhangen van volksvijandige ideologieën (zoals marxisme of multiculturalisme) zijn voorbeelden van zaken die ingaan tegen een volksbewuste opstelling. Zo wordt er een onderscheid gemaakt tussen volksbewusten en niet volksbewusten. Schematisch ziet dit er als volgt uit (Spruyt, 1995, p. 98- 100)

Inwoners van Vlaanderen			
Etniciteit (afkomst en cultuur)	Vlamingen		Vreemdelingen
Volksplichten	Volksbewusten	Niet-Volksbewusten	

Tabel 3: Opdeling inwoners van Vlaanderen (Spruyt, p. 100)

Anti-vreemdelingen: Vlaanderen voor Vlamingen

Vanaf ongeveer 1984 (Spruyt, 1995; Bosseman, 2001) komt het anti-vreemdelingenstandpunt van de partij sterker naar voren. Hiermee profileert zij zich naast Vlaams nationalistisch ook als uitgesproken anti-vreemdeling (vreemdeling is hier breder gedefinieerd dan mensen die niet-de Belgische

nationaliteit bezitten). Met dit onderwerp speelt de partij handig in op wat voor het electoraat belangrijk is. De meeste stemmers stemmen op de partij vanwege haar uitgesproken anti-vreemdelingen standpunt. Spruyt (1995), maar ook Vlaams Belang zelf (in Bosseman, 2001) benadrukt dat het anti-vreemdelingenstandpunt niet los kan worden gezien van rechts- radicaal Vlaams-nationalisme. Het onafhankelijke Vlaanderen dat de partij voor ogen staat is geen Vlaanderen met vreemdelingen die goed geïntegreerd of geassimileerd zijn. Voor Vlaams Belang is een onafhankelijke Vlaanderen een grotendeels vreemdelingen-vrij Vlaanderen (Spruyt, 1995, p. 109). In dat opzicht moet het vreemdelingenstandpunt als deel van het volksnationalisme worden beschouwd. Daarnaast wordt de oververtegenwoordiging in werkloosheid, sociale zekerheid en criminaliteit onder deze groep als overlast voor samenleving gezien. De islam en moslims worden extra hierbij extra onder vuur genomen.

Met betrekking tot vluchtelingen is de partij zeer kritisch. Hoewel er een onderscheid wordt gemaakt tussen Europeanen en niet-Europeanen voor politieke vluchtelingen (Europeanen kunnen eventueel tijdelijk worden opgenomen) sluit de partij economische vluchtelingen uit. Oplossingen voor het ‘vreemdelingenprobleem’ (hieronder vallen, Vlamingen met migratieachtergrond, immigranten en vluchtelingen) is niet integratie of assimilatie maar remigratie (Spruyt, 1995). Niet-Europeanen kunnen op de minste welwillendheid rekenen, daarna volgen Oost-Europeanen en Zuid-Europeanen, inwoners uit landen als Nederland, Duitsland en Groot Brittannië hebben een streepje voor. Hoe dichter een volk in etnoculturele zin bij de Vlaamse volksgemeenschap staat, hoe meer Vlaams Belang de aanwezigheid van haar leden in Vlaanderen tolereert. Duidelijk is dat de partij op dit gebied een uiterst autoritair, anti-migratie standpunt inneemt.

Solidarisme: een Vlaamse prestatie maatschappij

Eerder is het al aangekaart: sociaaleconomische thema’s zijn voor radicaal rechtse partijen van secundair belang. Dit geldt in grote mate ook voor Vlaams Belang, pas eind jaren tachtig ontwikkelt de partij een min of meer coherente ideologie over sociaaleconomische thema’s (Spruyt, 1995, p. 176). Opvallend hierbij is de centrale rol die de etnoculturele definitie van het Vlaamse volk speelt, evenals de plichten die hierbij horen. ‘Solidarisme’ is de term voor haar sociaaleconomische ideologie. Hiermee wordt bedoeld dat het behoren tot dezelfde Vlaamse volksgemeenschap tot solidariteit moet leiden: solidariteit tussen werkgevers en werknemers en solidariteit tussen beroepen. Met solidarisme wordt het volksnationalisme van Vlaams belang op de economie geprojecteerd (Spruyt, 1995; Bosseman, 2001).

- Voor bedrijven betekent dit dat deze in Vlaamse handen moeten blijven; banen moeten ook naar Vlamingen gaan, dit is de volksplicht van de Vlaamse ondernemer naar zijn volksgenoten.
- Werknemers hebben ook een sociaaleconomische invulling van de volksplicht, namelijk de arbeidsplicht. Vlaams Belang kiest tot in de jaren negentig voor een ‘prestatimaatschappij’ en zet dit tegenover een verzorgingsmaatschappij. Hiermee bedoelt ze dat prestatie een plicht is en een voorwaarde voor rechten. Wie haar arbeidsplicht niet uitvoert wordt ‘profitaar’ genoemd (Smouts, 1989, in Spruyt, 1995). De arbeidsplicht kan worden ingevuld in de traditionele arbeidsmarkt. Daarnaast wordt opvoeding en verzorging in een gezin ook als manier gezien om de plicht te voldoen. Voor taken die economisch niet rendabel zijn wil de partij een gemeenschapsdienst. Deze dienst kan zich bezighouden met taken als parken schoonhouden. Het recht op werkloosheidsuitkeringen zou volgens Vlaams Belang op basis van de gezinssituatie moeten worden gebaseerd, indien een echtgenoot werkt is er nog een inkomen en dus geen recht op een uitkering. Wie wel in aanmerking komt voor een uitkering moet in ruil daarvoor een arbeidsplicht vervullen (in de gemeenschapsdienst). Werklozen worden door de partij opgedeeld in slachtoffers en profiteurs.
- In tegenstelling tot liberalen (die veelal aan de kant van de vrije markt staan) en socialisten (die voor de werkende klasse opkomen), wil Vlaams Belang een harmonieuze volksgemeenschap. Dat betekent dat de klassenstrijd (tussen ondernemer en arbeider) wordt tegengegaan, beiden zijn in de eerste plaats Vlaming. Het organiseren op basis van klasse gaat tegen dit perspectief in, om deze reden is de partij sterk gekant tegen vakbonden.
- Solidarisme betekent dat er solidariteit moet zijn met armen in de samenleving. De basis van deze solidariteit ligt in het aangeboren lidmaatschap van de Vlaamse volksgemeenschap. De sociale voorzieningen van de welvaarstaat zijn dus etnisch gefundeerd. De bekende term ‘Eigen volk eerst’ is de manier waarop de partij dit uitdrukt. Een gevolg hiervan is dat migranten worden uitgesloten van sociale voorzieningen. Ook de Belgische sociale zekerheid moet gesplitst worden tussen Vlaanderen en Wallonië, zo heeft ieder volk zijn eigen solidariteit. De voorzieningen in de prestatimaatschappij zijn voor Vlamingen die niet (meer) tot prestatie in staat zijn zoals zieken, gehandicapten en ouderen. Uitkeringen voor anderen zijn gekoppeld aan de volksplicht tot prestatie en arbeid. De welvaartstaat wordt door de

partij omschreven als een systeem dat wordt misbruikt door profiteurs (Spruyt, 1995, p. 195).

Solidarisme probeert in ideologische zin door middel van volksnationalisme een solidaire middenweg tussen links en rechts te zijn. In de praktijk merkt Bosseman (2001, p. 31) op dat het beleid dat voortvloeit uit deze ideologie neerkomt op neoliberaal, anti-egalitair beleid met een nationalistisch tintje. Inderdaad lijken de welvaartstaat, vakbondsrechten en rechten van werknemers onder druk te staan in de prestatimaatschappij. Daaraan kan worden toegevoegd dat het hameren op profiteurs en solidariteit met 'echte' hulpbehoevenden een welvaart populistisch element heeft. Op basis van onderzoek van Spruyt en Bosseman naar de ideologie van (toen nog) Vlaams Blok uit de jaren negentig is de partij op sociaaleconomische gebied zowel neoliberaal en welvaart populistisch te noemen. Dit onderzoek zal verdere ontwikkeling zowel kwantitatief en kwalitatief beschrijven.

5. Onderzoeksvraag en relevantie

Deze thesis is begonnen met het uiteenzetten van een brede context van politieke verandering en de opkomst van nieuwe politiek. De culturele backlash die hierop volgde is beschreven waarmee is geconcludeerd dat het politieke systeem twee breuklijnen kent: links tegen rechts en progressief tegen autoritair. Vervolgens is geschreven over de radicaal rechtse partijenfamilie, haar ideologie, communicatiestijl en electoraat. Het hoofdthema van dit onderzoek is het sociaaleconomische standpunt dat radicaal rechtse partijen innemen, met een specifieke focus op het onderwerp van sociale zekerheid binnen de welvaartstaat. Op basis van een verandering in electoraat is de hypothese dat de nieuwe winnende formule die radicaal rechtse partijen gebruiken een combinatie is van autoritarisme en een linkser sociaaleconomisch standpunt. Ook is een meer welvaartchauvinisme te verwachten in relatie tot sociale zekerheid.

Vlaanderen, waar Vlaams Belang (tot 2004 Vlaams Blok) als radicaal rechtste partij sinds de jaren negentig electoraal zeer succesvol is, vormt de context van dit onderzoek waarin een mogelijk veranderende positie ten aanzien sociaaleconomische thema's onder de loep wordt gelegd. Het onderzoek is zowel kwantitatief als kwalitatief uitgevoerd, waarbij het kwalitatieve aspect de boventoon voert. De belangrijkste onderzoeksvraag:

Hoe is de houding van Vlaams Belang ten aanzien van de welvaartstaat de afgelopen 25 jaar geëvolueerd?

Bij de (kwalitatieve) beantwoording van deze vraag worden onder andere uitspraken gedaan over de rol van sociale identiteit als criterium voor solidariteit. Vervolgens leidt een kwantitatieve onderzoeksvraag naar een breder inzicht in de sociaaleconomische standpunten van de partij. Deze vraagt luidt:

In hoeverre is Vlaams Belang sociaaleconomisch naar links opgeschoven in de afgelopen 25 jaar?

Wetenschappelijke relevantie. Allereerst is er in het algemeen te weinig geschreven over de sociaaleconomische agenda van dergelijke partijen. Veel onderzoek gaat over thema's als identiteit en cultuur in relatie tot radicaal rechts. Uit verschillende bronnen blijkt dat radicaal rechtse partijen zich meer en meer op deze punten aanpassen aan hun veranderende electoraat. Schumacher & van Kersbergen (2016) laten kwantitatief zien dat radicaal rechtse partijen in Oostenrijk, Noorwegen,

Denemarken, Nederland en Frankrijk naar een ‘linkser’ sociaaleconomisch programma bewegen, wat volgens de auteurs neerkomt op een vorm van welvaart chauvinisme. Het zijn vooral nieuwe radicaal rechtste partijen die naar links opschuiven (afgezien van de Franse casus). Mijn onderzoek schetst hiervan een beeld in de Vlaamse context. Vlaams Belang is interessant vanwege haar hybride status (tussen ‘oud’ en ‘nieuw’) en haar separatistische element. De Lange (2007) heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan inzicht in en het gebruik van een ‘nieuwe winnende formule’ door Vlaams Belang. Haar analyse houdt echter op in 2003 en is daarmee enigszins gedateerd. Mijn onderzoek maakt gebruik van dezelfde methode om een beeld te schetsen van de ontwikkeling van dit programma vanaf de jaren negentig tot nu. Resultaten van De Lange worden daarbij als *benchmark* gebruikt.

Naast deze kwantitatieve inhoudsanalyse geeft een kwalitatieve analyse een dieper inzicht in de specifieke houding van Vlaams Belang tegenover de welvaartstaat. De Koster, Achterberg & van der Waal (2012) tonen de electorale relevantie van welvaartchauvinisme en welvaartpopulisme aan. Deze concepten zijn moeilijk kwantitatief te operationaliseren.

Tenslotte is een onderzoek naar radicaal rechts in Vlaanderen extra interessant vanwege de communautaire breuklijn in België. Het nationalisme van Vlaams Belang is separatistisch. Vlaams Belang ageert niet alleen tegen ‘vreemdelingen’ maar ook tegen Walen en tegen de Belgische staat. Dit communautaire element kan tot specifiek Vlaams nationalistische criteria leiden voor toegang tot de welvaartstaat. Geïnspireerd door wat Spruyt in 1995 schreef over de ideologie van de partij, kan een hedendaagse studie uitdiepen in hoeverre de positionering van Vlaamse Belang in lijn is met de ideologie die Spruyt aan de partij toeschrijft.

Maatschappelijke relevantie

De partij staat in Vlaanderen zeer sterk. In de verkiezingen van mei 2019 kreeg de partij 18,7% van de Vlaamse stemmen (Vlaanderen.be, 2019). Een peiling uit juni 2020 geeft aan dat rond de 28% van de Vlamingen op Vlaams Belang wil stemmen (Roelandt & Thijs, 2020). Het is dus maatschappelijk relevant om de ontwikkeling van hun sociaaleconomische programma te onderzoeken. Hoewel het *cordon sanitaire* regeringsdeelname aan de Vlaamse of federale regering in de weg zit, is het de vraag of dit gehandhaafd blijft. Mocht een partij als N-VA ervoor kiezen om met Vlaams Belang in een coalitie te stappen, dan wordt het sociaaleconomische programma van de partij relevant voor toekomstig Vlaams beleid.

Verder is het maatschappelijk relevant om een idee te krijgen hoe een veranderende sociaaleconomische positionering zich verhoudt tot electoraal succes van de partij. Zo is het een

mogelijkheid dat de recente verkiezingsoverwinning van de partij plaatsvond nadat de partij zich sterker profileerde ten aanzien van sociale zekerheid. Hoewel dit hier niet specifiek zal worden onderzocht kan een overzicht van programmatische ontwikkeling op dit onderwerp een basis zijn voor nieuwe maatschappelijk relevante vragen over de thema's waarmee radicaal rechts kiezers aan zich probeert te binden.

6. Methodologie

Het antwoord op mijn onderzoeksvragen zoek ik met een kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse. Als data gebruik ik de verkiezingsprogramma van Vlaams Belang van 1995 t/m 2019.

Data

De standpunten van politieke partijen blijken uit verschillende partijbronnen. Spruyt (1995, p. 12) onderscheidt propaganda- en programmabronnen. Propaganda is gericht op kiezers (de electorale achterban) en programma's zijn gericht op (kader)leden (de politieke achterban). Ik stel dat verkiezingsprogramma's een tussenvariant hiervan zijn. Verkiezingsprogramma's zijn naast propaganda (bv. tweets, facebookposts, flyers en affiches) officiële partijteksten die voor een publiek van (mogelijke) kiezers bedoeld zijn. Verder zijn ze bedoeld voor (kader) leden. De gemiddelde kiezer zal partijprogramma's niet vaak bekijken. Toch is een verkiezingsprogramma voor een partij belangrijk omdat het politieke posities weerspiegelt en een ijkpunt vormt van waaruit de partij naar buiten treedt (De Lange, 2007). Zo kunnen media berichten over partijprogramma's waardoor het electoraat ervan op de hoogte raakt.

Waar programmateksten als congres teksten en het partijblad een selectiever publiek hebben, zijn verkiezingsprogramma's eenvoudig vindbaar voor een breed publiek van ook niet leden.

Verkiezingsprogramma's weerspiegelen de ideeën van de partijleiding en geven een officieel standpunt aan. Tenslotte wordt deze vorm van programmatekst regelmatig opgesteld en volgt het de cyclus van verkiezingen. Om deze redenen zijn verkiezingsprogramma's een goede bron voor analyse om veranderende standpunten en houdingen van een partij te onderzoeken. Wel is het zo dat programma's de achterliggende ideologische principes niet altijd bevatten. Wat in het theoretisch kader is geschreven over de ideologie van Vlaams Belang is gebaseerd op onderzoek van Spruyt waarin uit alle officiële programmateksten (dus ook congres teksten en resoluties) de ideologie van de partij wordt gedestilleerd. Omdat ik me tot de verkiezingsprogramma's beperk pretendeert mijn analyse niet zo een allesomvattend beeld te schetsen.

Vlaams Belang is opgericht in 1978 (als Vlaams Blok) en deed vanaf dat jaar mee aan de verkiezingen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers. In totaal heeft Vlaams Blok (vanaf 2004 Vlaams Belang) aan 12 federale verkiezingen meegedaan; haar partijprogramma's volgen de cyclus van federale verkiezingen. De gewestelijke (Vlaamse) verkiezingen worden pas vanaf 1995 gehouden.

1978	1981	1985	1987	1991	1995	1999	2003	2007	2010	2014	2019
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Tabel 4: Verkiezingsprogramma's VB

Om te bepalen welke programma's onderworpen worden aan analyse, heb ik me laten inspireren door Spruyts analyse uit 1995 en het onderzoek van De Lange (2007) naar het programma van Vlaams Blok in 2003. Het lijkt mij logisch om bij het programma van 1995 te beginnen en daarmee verder te gaan waar de analyse van Spruyt ophoudt. Vanaf de jaren negentig kreeg Vlaams Blok electoraal enig gewicht, wat mijn keuze voor het startpunt van analyse ondersteunt. Het sociaaleconomisch programma wordt door Spruyt (1995) en Bosseman (2001) omschreven als neoliberal (met daarbij een flinke dosis nationalisme). De Lange (2007), signaleert een centristisch sociaaleconomisch standpunt. Deze bevindingen sterken mij in de keuze voor een begin in 1995; er lijkt zich van 1995 tot 2003 (en mogelijk daarna) een verandering te hebben voorgedaan. Dit betekent dat er in totaal zeven partijprogramma's worden geanalyseerd. De partijprogramma's van het Vlaams Belang van 2019 en 2014 zijn eenvoudig op de site van de partij te vinden. Andere programma's zijn te vinden in de database van het Manifesto Project (2020). De programma's van 1999 tot en met 2003 waren alleen in Excel formaat te vinden, doordat de tekst in verschillende cellen stond was deze onleesbaar. Alle programma's zijn daarom vanuit Excel in Word gezet; voor uniformiteit is dit ook gedaan met de pdf bestanden. Dit heeft invloed op de paginanummering. Citaten in dit onderzoek refereren naar de word documenten (deze stel ik beschikbaar) en wijken daarmee af van het pdf formaat.

Kwantitatieve inhoudsanalyse

Om specifiek verkiezingsprogramma's kwantitatief te analyseren zijn er twee beproefde methoden:

- de methode van de Manifesto Research Group: op basis van hoe vaak een element voorkomt
- de methode Huib Pellikaan: confrontatietechniek op basis van partijposities.

De methode van de Manifesto Research Group is gebaseerd op het kijken naar *saliency* (voorkomen/opvallendheid) van bepaalde beleidsthema's in partijprogramma's. Het idee is dat partijen met elkaar in discussie gaan door de nadruk te leggen op bepaalde thema's en ideeën. De posities van partijen kunnen dus worden geanalyseerd door de tekst te coderen voor het voorkomen van bepaalde uitspraken. Elke uitspraak (quasi-sentence genoemd) krijgt één of meer codes. De positie van een partij wordt zo gedefinieerd als een som van het aantal uitspraken dat wordt gedaan (De Lange 2007, Manifesto Research Group, 2019). Zo zou je het aantal negatieve noties over staatsinterventie in de economie kunnen aftrekken van het aantal positieve noties. Een nadeel

hiervan is dat iedere zin moet worden gecodeerd en slechts een klein deel van de data bruikbaar is voor de kwantitatieve analyse (immers, de meeste zinnen zullen over andere onderwerpen gaan). Verder is deze techniek niet zeer bruikbaar om een algemene verschuiving naar 'links' of 'rechts' te bekijken.

In tegenstelling tot de Manifesto Research Group gebruikt De Lange (2007) een andere manier voor het analyseren van posities in partijprogramma's. Zij gaat uit van het idee van Pellikaan (2003, in De Lange, 2007). In plaats van *saliency* bekijkt Pellikaan verschillende dimensies waarop partijen zich op positioneren. Voorbeelden: de autoritair-progressieve dimensie bij cultuur en de links-rechts dimensie bij vraagstukken over economie en welvaartstaat. De ingenomen posities variëren van volledig voor tot volledig tegen.

Eerst worden de dimensies bepaald waarop partijposities worden geanalyseerd. Vervolgens worden onderwerpen gekozen, representatief voor deze dimensies. Tenslotte wordt een score toegekend van +, 0, of – bij elk onderwerp. De scores van alle onderwerpen worden samengevoegd om zo de positie van een partij te bepalen op een dimensie (De Lange, 2007, p. 418-419).

Op dezelfde manier als De Lange (2007) kijk ik naar de links-rechts as (zij noemt het socialistisch-kapitalistisch). Ik beperk me tot deze as omdat dit onderzoek zich concentreert op de sociaaleconomische thema's. Op grond van de onderzochte verkiezingsprogramma's wordt vastgesteld in hoeverre de partij naar links opschuift. De sociaaleconomische links-rechts as wordt bepaald door een totaalscore op de volgende zeven domeinen:

1. Privatisering
2. Publieke sector
3. Sociale zekerheid
4. Arbeidsmarkt
5. Belasting
6. Begroting en Staatsschuld
7. Handel en ondernemingsbeleid

Links en rechts wordt gedefinieerd als een discussie tussen meer vrije markt of meer staatsinterventie. Deze enigszins generaliserende visie op de links-rechts as is afgeleid van Downs (1957, in Pellikaan, 2003). In zijn visie is zeer links een complete controle van de economie door de staat en zeer rechts een libertarische nachtwakersstaat waarbij de economie volledig is overgelaten

aan marktmechanismen. Dit perspectief is terug te vinden bij andere auteurs (Hooghe, Marks & Wilson, 2002).

Voor de codering betekent dit het volgende. Als de partij op één van de onderwerpen meer staatsinvloed wil, levert dit een score van - op. Meer marktinvloed betekent een score van +. Als de partij geen van beiden wil, of zaken wil houden zoals ze nu zijn, is er een score van 0. Ook bij een onduidelijk of dubbelzinnig standpunt hoort een score van 0. De opgetelde score vormt de uiteindelijke algemene sociaaleconomische positionering.

De Lange (2007) heeft met deze methode overtuigend aangetoond hoe Vlaams Blok in 2003 een vrij centristische positie (+1, dus centrum rechts) innam op de links-rechts as. Dit laat volgens haar zien dat de partij een geëvolueerde radicaal rechtse partij is die deels gebruik maakt van een nieuwe winnende formule. Eerdere programma's analyseert zij niet; het oorspronkelijk rechtse standpunt ontleent zij dus aan theorie. Een groot verschil met het onderzoek van De Lange is dat zij alle partijen (met zetels) in het politieke systeem meenam in haar analyse. Hierdoor konden de posities van partijen in verhouding tot elkaar worden gezien. Ik beperk me tot Vlaams Belang en vergelijk haar chronologische posities met elkaar.

Een andere beperking is de oppervlakkige (maar generaliserende) dimensie die een analyse met de methode Pellikaan oplevert. Het model scheidt de culturele en sociaaleconomische as op een strikte manier. Het centrale idee van welvaartchauvinisme is de interactie tussen deze dimensies, het toepassen van een etnoculturele identiteitscriteria op toegang tot sociale voorzieningen. Daarnaast deelt het de werkelijkheid op in drie categorieën. Dit zorgt voor generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid maar doet wat af aan nuance. Ik stel dus vast dat mijn kwantitatieve analyse een interessant totaalbeeld schept maar er behoefte is aan een diepgaandere methode met meer oog voor interactie en context.

Betrouwbaarheid

Het gebruikte meetinstrument deelt de sociaaleconomische werkelijkheid op in drie mogelijke posities op zeven verschillende domeinen waardoor een totaalscore op de dimensie links-rechts kan worden vastgesteld. Betrouwbaarheid gaat over de vraag of verschillende onderzoekers dezelfde conclusies trekken met het meetinstrument. Hoe meer interpretatie er van de codeur wordt gevraagd, hoe onzekerder het is dat verschillende codeurs dezelfde coderingen uitvoeren. Voor kwantitatieve analyse is het belangrijk dat het onderzoek objectiever is dan simpelweg de

interpretatie van een onderzoeker. Om betrouwbaarheid te garanderen werkt kwantitatieve inhoudsanalyse met een gedetailleerd codeboek en betrouwbaarheidstest die meet of verschillende codeurs data op dezelfde manier coderen. In dit onderzoek zijn twee (2007 en 2019) van de zeven programma's door drie codeurs gecodeerd. Naast mijzelf zijn er bij ieder programma twee verschillende codeurs betrokken. Met de coderingen is een Krippendorffs alpha berekend.

Voor 2007 is de Krippendorffs alpha 0,66 en voor 2019 is deze 0,95. Als bijlage is de informatie over de betrouwbaarheidstest opgenomen (inclusief de coderingen), evenals het gebruikte codeboek. Hoewel de betrouwbaarheid lager is in 2007 dan in 2019, zijn beide scores boven de grens van 0,6 en bijna boven de grens van 0,67. Het lijkt erop dat codeurs eerder een positie van + of – coderen dan van 0. Aangezien het programma in 2007 minder uitgesproken is op deeldomeinen dan in 2019 heeft dit mogelijk tot de verschillen in betrouwbaarheidsscore geleid.

Kwalitatieve inhoudsanalyse

De kwalitatieve inhoudsanalyse kijkt naar wat er in Vlaams Belang verkiezingsprogramma's staat over egalitarisme, het systeem van sociale zekerheid en de toegankelijkheid hiervan voor verschillende groepen. Sociale zekerheid is een onderdeel van het bredere begrip 'welvaartstaat'. Wat valt er onder de welvaartstaat?

Welvaartstaat: een veelzijdig concept

In de ruimste zin van het woord kan de welvaartstaat worden gezien als alle manieren waarop de overheid ingrijpt in de samenleving. Het kan ook gezien worden als een bereikte 'staat van samenleven' waarin een overheid in bestaanszekerheid van haar burgers voorziet. Verzorgingsstaat is in dat geval een synoniem. Een engere definitie zijn puur de sociale voorzieningen die worden aangeboden vanuit overheid. Deze sociale voorzieningen kunnen grofweg in vier soorten worden verdeeld: sociale zekerheid, onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting (Lowe, 1993; Veit-Wilson, 2000).

In België is de sociale zekerheid een federale overheidsdienst. Gezondheidszorg is zowel federaal als gewestelijk georganiseerd. Onderwijs en huisvesting zijn gewestelijke aangelegenheden (Vlaanderen.be, 2020). In dit onderzoek gebruik ik een zeer afgebakende notie van de welvaartstaat en concentreer ik mij op de sociale zekerheid, om de volgende redenen:

1) Sociale zekerheid wordt door zowel contributie (premies) als direct door de overheid betaald. Er zijn duidelijk aanwijsbare groepen die direct geld ontvangen waar anderen voor betalen. Hierdoor speelt het concept solidariteit en de daarbij horende criteria van controle over omstandigheden en sociale identiteit een grote rol. Huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg zijn abstractere entiteiten; men betaalt maar kan de ontvangers van deze sociale voorzieningen minder individualiseren of stereotyperen.

2) Omdat sociale zekerheid een federale aangelegenheid is, kunnen hier communautaire breuklijnen aan het licht komen. Om te zien welke rol de sociale identiteit van ‘Waal’ speelt bij het recht op toegang tot sociale voorzieningen is de sociale zekerheid een goed onderzoeksobject.

Sociale zekerheid

Bij de keuze voor sociale zekerheid als indicatie voor de welvaartstaat past een uitleg over sociale zekerheid in het Belgische systeem. ‘Sociale zekerheid is een openbaar systeem om inkomen en/of verzorging te garanderen voor individuen of gezinnen die, tijdelijk of blijvend, niet (langer) in staat zijn om zelf (voldoende) inkomen en/of verzorging te voorzien. Dat geldt bijvoorbeeld bij pensioen, ziekte, arbeidsongeschiktheid, overlijden van naasten of werkloosheid.’ (FOD Sociale Zekerheid, 2020). De financiering hiervan vindt plaats door verplichte premies van werkgevers en werknemers (eventueel aangevuld door de overheid) en direct door de overheid via belastingen. De Belgische sociale zekerheid heeft zeven takken:

1. Rust- en overlevingspensioenen
2. Werkloosheid
3. Arbeidsongevallenverzekering
4. Beroepsziekteverzekering
5. Gezinsbijslag
6. Verplichte verzekering voor geneeskundig verzorging en uitkeringen
7. Jaarlijkse vakantie

Zelfstandigen krijgen daarbij een verzekering in het geval van faillissement en moederschapshulp voor vrouwen (FOD Sociale Zekerheid, 2020). De financiering hiervan gaat via premies, afhankelijk van hoe lang iemand werkt en hoeveel iemand verdient. Burgers ontvangen op basis van deze criteria inkomen uit sociale zekerheid als ze bijvoorbeeld arbeidsongeschikt of werkloos worden. Daarnaast is er sociale bijstand waar het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (O.C.M.W) een belangrijke rol in speelt. In het geval van sociale bijstand wordt geen premie betaald door

actieven, en iedere burger heeft recht op de bijstand. Hieronder vallen een leefloon, een inkomensgarantie voor ouderen, gewaarborgde gezinsbijslag en een tegemoetkoming voor gehandicapten (FOD Sociale Zekerheid, 2020).

Hoewel ik niet inga op de gezondheidszorg als geheel (ziekenhuizen, medische apparatuur en preventie) neem ik de uitbetaling van de ziektekostenverzekering in mijn analyse mee. De sociale zekerheid met haar verschillende ‘takken’, de sociale bijstand en ziektekostenverzekering zijn de afbakening van wat in het kwalitatief onderzoek wordt bestudeerd. Deze delen van verkiezingsprogramma’s zijn dus object van onderzoek.

Inhoud bestaat niet enkel uit kwantificeerbare, objectieve elementen. Zeker in een verkiezingsprogramma wordt een systeem van samenhangende ideeën en context uiteen gezet. Het is een blauwdruk voor de richting die een partij wil uitgaan, een manier om zowel de electorale als politieke achterban te laten weten waar een partij in grote lijnen voor staat. Kwalitatieve inhoudsanalyse is een methode om kernthema’s en patronen te vinden in de inhoud van een verkiezingsprogramma. Hierbij is er ruimte voor de onderzoeker om te interpreteren en door het proces van ‘coderen’ betekenis te achterhalen.

Kwalitatief coderen is een proces waarbij ‘labels’ aan data worden verbonden. Dit is een hulp om van concrete uitspraken in een partijprogramma naar een abstracter niveau te komen. Zo kunnen verschillende uitspraken die kritisch zijn over sociale zekerheid worden gecodeerd als ‘kritiek op sociale zekerheid’. Vervolgens kan een deel van deze kritiek onder een abstractere categorie van ‘welvaart populisme’ worden geplaatst. In dit proces is het belangrijk dat de onderzoeker open is voor wat er in de data aan informatie staat. Tegelijkertijd is het belangrijk om een theoretische lens te hebben, empirie zonder theorie is immers blind. In de bijlage staat een codeboek wat de richtlijn is van mijn kwalitatieve analyse. Het codeerwerk heb ik uitgevoerd met behulp van Word en Excel.

7. Kwantitatieve resultaten

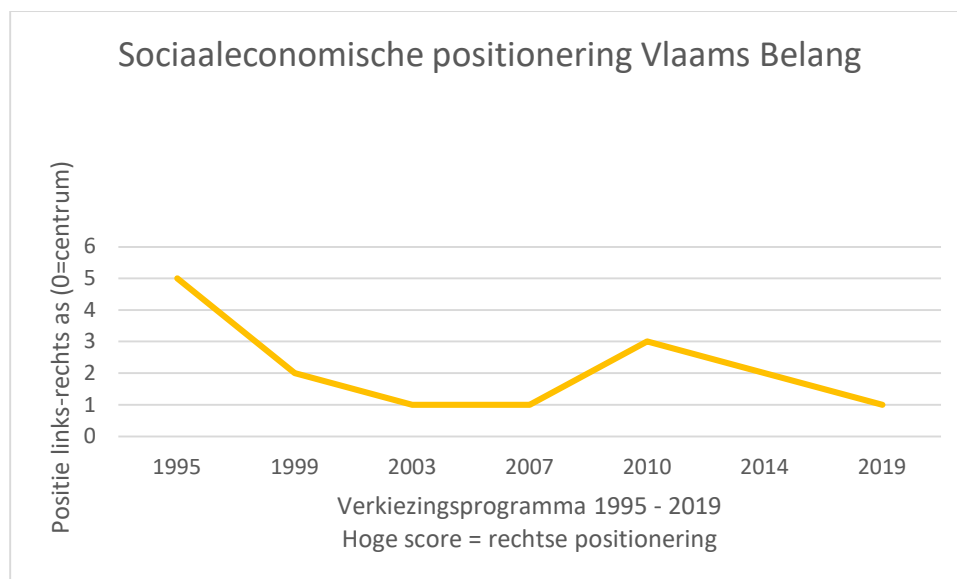
Deze kwantitatieve analyse is bedoeld om de algemene veranderingen in sociaaleconomische positie van Vlaams Belang in de afgelopen 25 jaar vast te stellen. Hiervoor zijn zeven partijprogramma's gecodeerd op zeven verschillende domeinen. De resultaten staan in de tabel. Hoe hoger de score, hoe rechtser een programma (meer vrije markt/minder staatsinterventie). De betrouwbaarheidsscores (Krippendorffs alpha) zijn **0,66** en **0,95**. Zoals eerder beschreven zijn deze scores tot stand gekomen door de verkiezingsprogramma's van 2007 en 2019 met drie codeurs te coderen. Iedere codeur heeft maximaal één programma gecodeerd, afgezien van ikzelf. In totaal hebben er dus zes coderingen plaatsgevonden door vijf verschillende codeurs. Onderstaande tabel laat de codering zien van de verkiezingsprogramma's. Een score '+' duidt op een rechtse positie (meer marktinvoed), een score '-' duidt op een linkse positie (meer staatsinterventie), een '0' betekent een middenpositie, een dubbelzinnige positie of onduidelijke positie. Een hogere totaalscore duidt dus op een rechtser sociaaleconomisch standpunt.

Sociaaleconomisch domein	1995	1999	2003	2007	2010	2014	2019
Privatisering	+	0	0	0	0	0	0
Publieke Sector	+	0	0	0	+	+	+
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	0	-	-	-	-	-	-
Arbeidsmarkt	+	+	0	0	0	0	-
Belasting	+	+	+	+	+	+	+
Begroting en Staatsschuld	+	+	+	+	+	+	+
Handels en ondernemingsbeleid	0	0	0	0	+	0	0
Totaalscore	+5	+2	+1	+1	+3	+2	+1

Tabel 5: Codering sociaaleconomische positie VB

Algemene sociaaleconomische verschuiving

Het sociaaleconomische politieke aanbod ontwikkelt zich van 1995 tot en met 2019 van uitgesproken rechts naar centrumrechts. Vooral van 1995 tot 2003 schuift de partij sterk naar het midden op. In 2010 is er opnieuw een verschuiving naar rechts waarna de partij weer geleidelijk naar het centrum beweegt. Het is belangrijk om hieraan toe te voegen dat het partijprogramma in 2010 enigszins bijzonder is. Op 26 april 2010 valt de regering Leterme; federale verkiezingen worden gehouden op 13 juni 2010 (Federal Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, 2010). Het verkiezingsprogramma is dus in pakweg een maand geschreven, het is zeer beknopt en vooral gericht op de directe verkiezingen in aantocht, zoals de partij zelf in de inleiding schrijft). De beknopte formulering zorgt er bijvoorbeeld voor dat er op het gebied van 'handels en ondernemingsbeleid' een positie van meer markt/minder staatsinterventie wordt gekozen. Zaken als protectionisme en het beschermen van Vlaamse ondernemingen (normaal gesproken aanwezig VB programma's) komen niet aan bod terwijl verzet tegen overheidsingrijpen en regelgeving wél in het programma staan. Hierdoor valt het programma rechtser uit. Kort gezegd moet het programma 2010 als een *outlier* worden beschouwd. De algemene ontwikkeling van het sociaaleconomische programma is dus richting het centrum.

Figuur 2: Ontwikkeling sociaaleconomische positie VB

De gehele beweging naar het midden is het grootste in de periode van 1995 tot en met 2003. Dit sluit aan bij de opmerkingen van Spruyt (1995) en Bosseman (2001) die stellen dat het sociaaleconomische beleid van Vlaams Belang neoliberal (rechts) was gedurende de jaren negentig. De resultaten steunen ook de stelling van De Lange (2007), die het theoretische idee van Kitschelt (1995) over een verandering in 'winnende formule' van radicaal rechtse partijen vergelijkt met een analyse van het VB programma uit 2003. Haar aanname is dat radicaal rechtse partijen eerst een

rechts economisch standpunt innamen; met empirisch onderzoek laat zij een middenpositie van Vlaams Belang zien in 2003. Op basis hiervan concludeert zij dat Vlaams Belang naar het midden is opgeschoven qua sociaaleconomisch aanbod. Mijn kwantitatieve analyse bevestigt de conclusie van De Lange (2007). De analyse van 1995 en 1999 geven empirische onderbouwing aan haar conclusies. Deze programma's zijn namelijk sociaaleconomisch rechtser dan in 2003.

Na de duidelijke sociaaleconomische verschuiving van 1995 tot en met 2003, schuift de partij niet verder op naar links. Een centrumrechtse positie van +1 is waar de partij uiteindelijk (2019) op uitkomt. Ik stel dus vast dat Vlaams Belang sociaaleconomisch de afgelopen 25 jaar naar links is opgeschoven. De verschuiving is van uitgesproken rechts naar net rechts van het midden. Er lijkt gedeeltelijk gebruik te worden gemaakt van een 'nieuwe winnende formule'. Autoritarisme wordt gecombineerd met een sociaaleconomische centrumpositie, de partij is dus niet sociaaleconomisch 'links' geworden. Dit algemene beeld verdient wat nuancerings.

Verschuiving op de sociaaleconomische domeinen

Elk domein weegt even zwaar mee voor het bepalen van de totale score op sociaaleconomisch gebied. Door op de deeldomeinen af te gaan kan er duidelijker worden vastgesteld op welk gebied Vlaams Belang precies verschuift. Verder kan het geven van meer informatie bepaalde scores enigszins nuanceren.

Op het gebied van privatisering is er weinig verandering op te merken in de positie die Vlaams Belang inneemt. Dit komt voornamelijk omdat het onderwerp nauwelijks een rol speelt in de meeste programma's. Alleen in 1995 wordt er een duidelijk standpunt ingenomen om bepaalde overheidsbedrijven (zoals bijvoorbeeld het spoorwegbedrijf NMBS) te privatiseren. In latere verkiezingsprogramma's komt het onderwerp nauwelijks meer aan bod. De publieke sector is ook een onderwerp dat weinig belicht wordt. Vlaams Belang roept in de meeste partijprogramma's op om algeheel te bezuinigen op ambtenarij en bestuur. 'Ontvetting van de overheid' noemt de partij dat. Van 1999 t/m 2007 wordt dit standpunt niet naar voren gebracht maar wordt geen standpunt ingenomen. Daardoor wordt in deze jaren een minder rechtse score behaald. Beide onderwerpen beïnvloeden de totaalscores maar zouden minder belangrijk zijn als er een *saliency* (voorkomendheid) criterium was gehanteerd.

Over sociale zekerheid wordt daarentegen uitvoerig geschreven. Opvallend is dat de partij, behalve in 1995, een 'links' standpunt inneemt. We zien hier een duidelijke opschuiving naar links. In de standpunten over de arbeidsmarkt verandert de vrijemarktpositie naar een positie die om meer

staatsinterventie vraagt. Bijvoorbeeld actief overheidsingrijpen tegen sociale dumping, handhaven van de loonindex en het opleggen van sancties aan gemeenten die niet minimaal 2% mensen met een beperking inhuren. De positieveranderingen op sociale zekerheid en de arbeidsmarkt vormen de 'motor' van de algehele verschuiving naar links in de partijprogramma's van Vlaams Belang.

Op het gebied van Belasting kiest de partij consequent voor belastingverlaging. In partijprogramma's komt dit onderwerp ook veel aan bod. Hetzelfde geldt voor de positie op het gebied van Begroting en Staatsschuld. Waar andere posities wijzigen, blijft de partij hier over een periode van 25 jaar consequent rechts.

Tenslotte is een constante te zien op het gebied van handels- en ondernemingsbeleid. De vrije markt visie van Vlaams Belang wordt gecombineerd met protectionisme en nationalistische 'Vlaamse verankering'. Alleen in 2010, dat een enigszins beknopt programma is, neemt de partij een rechtse positie in doordat protectionisme niet wordt genoemd.

Hinken op twee gedachtes

Kijken we naar de kwantitatieve onderzoeksvraag : *In hoeverre is Vlaams Belang sociaaleconomisch naar links opgeschoven in de afgelopen 25 jaar?*, dan is duidelijk dat Vlaams Belang naar links is opgeschoven zonder aan de linker kant van het spectrum te geraken. De partij blijft uiteindelijk aan de rechterkant steken. Een focus op de verschillende domeinen laat zien dat Vlaams Belang ondanks haar globale centristische score op deeldomeinen juist geen centrumpositie inneemt. In plaats van een gematigde positie stelt zij zich deels rechts en deels links op. Eigenlijk hinkt Vlaams Belang sociaaleconomisch op twee gedachtes. Hier zijn twee mogelijke redenen voor. Allereerst is het voor een populistische partij logisch om de bestaande orde aan te klagen. Een duidelijk positie kiezen geeft meer profileringskansen dan het zoeken naar een middenweg. Dit duidt mogelijk op een strategie om verschillende groepen uit de electorale achterban tegemoet te komen.

Zoals in het theoretisch kader is gesteld zijn twee sociale klassen oververtegenwoordigd onder de stemmers voor radicaal rechts: kleine zelfstandigen (zelfstandige professionals, zelfstandige technici en kleine ondernemers) en de arbeidersklasse (geschoolde en ongeschoolde handwerkers). De groepen delen een voorkeur voor autoritarisme, maar hebben verschillende sociaaleconomische voorkeuren (Afonso, 2015; Norris, 2005). Daarnaast vormen arbeiders in de jaren negentig een steeds groter aandeel van het radicaal rechtse electoraat. Het lijkt erop dat Vlaams Belang hierop reageert door het politieke aanbod aan beide sociale klassen aan te passen en op twee verschillende gedachtes te hinken. De partij loopt als het ware op een linker- en een rechterbeen:

1. Het linkerbeen is nieuw en bestaat uit een verschuiving naar links op het gebied van sociale zekerheid en arbeidsmarkt. Deze herpositionering is de ‘motor’ achter de algemene herpositionering van Vlaams Belang. Bescherming van de arbeidsmarkt tegen goedkopere arbeidskrachten, handhaving van loonindex en het verhogen van pensioenen en kinderbijslag zijn hier voorbeelden van. Hiermee krijgen de *blue collar* insiders (handarbeiders in vast contract beschermd door sociale zekerheid) een aantrekkelijk aanbod. Voor nhe kan Vlaams Belang een geloofwaardig alternatief vormen voor linkse partijen als sp.a of PVDA nu er ook een uitgesproken sociale component is.
2. Met het rechterbeen stelt de partij lagere belastingen en een zuinige begrotingspolitiek voor. Hiermee wordt ingespeeld op de wens van kleine zelfstandigen. Het handel- en ondernemingsbeleid van Vlaams Belang wil kleine ondernemers beschermen tegen internationale concurrentie en regeldruk vanuit de overheid. Lagere belastingen zijn in het algemeen een punt waarmee makkelijk te scoren valt, zeker als een partij geen regeringsverantwoordelijkheid hoeft te dragen.

Met dit tweebeinige beleid profileert Vlaams Belang zich op sociaaleconomisch gebied duidelijk bij kleine zelfstandigen en de arbeidersklasse. Ik zie dit als een manier om het verdelende aspect van sociaaleconomische onderwerpen te verhinderen; niet door een middenpositie te kiezen maar op verschillende onderwerpen naar een uitgesproken standpunt te bewegen. Hier dient zich uiteraard de vraag aan over samenhang. Immers, belastingverlaging en algemene overheidsbesparingen zijn moeilijk te combineren met een genereuze sociale zekerheid. Ergens moeten keuzes worden gemaakt; hoe wil de partij dit alles financieren?

Het feit dat Vlaams Belang consequent in de oppositie zit maakt deze vraag minder prangend. Daarnaast is de kwantitatieve methode niet geschikt om dieper in te gaan op het onderwerp van sociale zekerheid. In de kwalitatieve analyse die volgt zal dit beleidsdomein worden uitgediept. Hierbij worden de onderwerpen migratie en de communautaire kwestie ook meegenomen. Het is aan de hand van deze onderwerpen waarmee Vlaams Belang de ‘linkse’ visie op sociale zekerheid vormgeeft en, naar eigen zeggen, betaalbaar houdt. Op ‘transfers’ naar Wallonië en de aanbieders van sociale zekerheid zien ze namelijk ruime besparingsmogelijkheden.

8. Kwalitatieve resultaten

Deze kwalitatieve analyse geeft antwoord op de tweede onderzoeksvraag: *Hoe is de houding van Vlaams Belang ten aanzien van de welvaartstaat de afgelopen 25 jaar geëvolueerd?* De resultaten worden algemeen en meer specifiek beschreven.

De algemene analyse schetst een beeld van de ontwikkeling in egalitarisme, kritiek en steun voor sociale zekerheid. De bedoeling is om algemene uitspraken te doen over hoe de standpunten ten opzichte van de sociale zekerheid zijn veranderd van 1995 en 1999. De analyse wordt aangevuld met ondersteunende citaten uit de verkiezingsprogramma's.

Het tweede gedeelte van de kwalitatieve analyse gaat specifiek in op de mogelijke ontvangers van sociale zekerheid en de veranderende houding van de partij ten opzichte van hen. Hiermee kan inzicht worden gegeven in welke doelgroepen volgens Vlaams Belang ondersteuning en solidariteit verdienen en welke groepen hiervan worden uitgesloten.

Egalitarisme: van prestatie maatschappij naar plicht tot solidariteit

Het solidarisme waar Spruyt in 1995 over schreef is de manier waarop volksnationalisme ook een sociaaleconomische invulling krijgt. Deze solidariteit tussen Vlamingen heeft een leidende rol in het sociale zekerheidsdiscours van Vlaams Belang maar verandert over de jaren heen in inhoud, te beginnen met egalitarisme. Economisch egalitarisme gaat over het herverdelen van middelen onder de bevolking en ondersteuning voor burgers vanuit de overheid. Aanhangers van economisch egalitarisme hechten er belang aan dat er in de samenleving als geheel of richting bepaalde groepen geld moet worden herverdeeld (in het kader van sociale zekerheid vaak door middel van uitkeringen). Anti-egalitaristen hechten meer waarde aan eigendomsrecht en individuele verantwoordelijkheid en zijn kritisch op herverdeling. Egalitarisme komt allereerst tot uiting in het Vlaams Belang discours over herverdeling, solidariteit en verantwoordelijkheid.

Uit analyse van de programma's van 1995 t/m 2019 blijkt een ontwikkeling naar een meer uitgesproken egalitarisme. Deze ontwikkeling vindt met name plaats in 1995 t/m 2007. In 1995 zijn er duidelijke beperkingen wat betreft egalitarisme:

"Het blijft de taak van de gemeenschap te waken over de kansen en de mogelijkheden van de zwakkeren of de door de natuur of het lot misdeelden in onze samenleving. Verzorging mag

weliswaar geen breed maatschappelijk verschijnsel worden maar moet een opvang of beteugeling van de uitwassen van de prestatiegemeenschap zijn. ” (Vlaams Blok, 1995, p. 12)

In deze tijd is verzorging iets voor een select groep hulpbehoevenden, de prestatiegemeenschap (een begrip waar Spruyt ook op duidt) is leidend. Het begrip ‘volkse solidariteit’ waar de partij het over heeft is niet breed. Vlaams Blok pleit in 1995 vooral financiële zuinigheid en bekritiseert ‘sinterklaaspolitiek’ van haar politieke tegenstanders. Zulke overheidsuitgaven leiden tot een hoge staatsschuld en hoge belastingen. Hoewel het programma beleidsmatig niet veel verschilt, profileert de partij zich in 1999 meer egalitair. Zo vergelijkt de partij het percentage inkomen van de rijkste 10% met de armste 10% in Vlaanderen om het armoedeprobleem te illustreren. Ook vult de partij het partij het volkse solidariteitsbegrip breder in:

“Zo moet sociale zekerheid volgens ons bekeken worden als een systeem dat binnen een solidaire gemeenschap een welvaartsoverdracht tot stand brengt tussen generaties, tussen rijken en armen, tussen alleenstaanden en gezinnen, tussen kleine en grote gezinnen, tussen gezonden en zieken, en tussen actieven en inactieven. Als wij spreken over een solidaire gemeenschap, dan spreken wij al onmiddellijk over een volksgemeenschap”. (Vlaams Blok, 1999, p. 143)

Deze solidariteitsuitspraak wordt op min of meer dezelfde manier herhaald in 2003 en 2007. Het valt op dat Vlaams Blok in 1999 op een ideologische manier een nationalistisch alternatief probeert te vormen voor liberalisme (ook wel egoïsme genoemd) en socialisme (ook wel klassenstrijd of materialisme genoemd). De Vlaamse volksgemeenschap moet de basis vormen voor solidariteit en daarmee voor sociale zekerheid, waarmee het nationalisme van de partij een socialere invulling krijgt.

In 2003 en 2007 profileert Vlaams Blok (vanaf 2004 Vlaams Belang) zich nog meer als een egalitair alternatief voor linkse partijen. Het progressieve beleid over migratie wordt bestempeld als hand in hand lopen met ‘volbloed kapitalisten’. Ook bekritiseert VB in 2007 de sp.a met het feit dat tijdens haar regeringsdeelname het aantal Vlamingen afhankelijk van een leefloon is gestegen. Deze kritiek op linkse partijen is interessant omdat links hier wordt verweten niet egalitair genoeg te zijn en niet het sociaal beleid uit te voeren waar ze pretendeert voor te staan. Vlaams Blok opent in deze jaren (2003 en 2007) het hoofdstuk over sociale politiek dan ook als volgt:

“Het Vlaams Blok is altijd een uitgesproken sociale partij geweest, en vandaag zijn wij niet voor niets de grootste arbeiderspartij in Vlaanderen.” (Vlaams Blok, 2003, p.35; Vlaams Belang, 2007, p. 64)

In het algemeen is er dus een algemene egalitaire ontwikkeling vast te stellen van 1995 tot en met 2007. Dit verandert na de val van het kabinet Leterme over de splitsing van het kiesdistrict Halle Vilvoorde in 2010. In het korte programma speelt egalitarisme een kleine rol, de partij onderstreept dat sociaal beleid niet bedoeld is voor wie wel kan, maar niet wil werken. Vanaf 2014 is er weer ruimte in het discours voor egalitarisme.

Het verkiezingsprogramma van 2019 is in vele opzichten een breuk met voorgaande jaren. Met een sterk egalitaire retoriek zet Vlaams Belang zichzelf neer als de partij voor de middenklasse en arbeidersklasse. Deze groepen zijn volgens de partij door het immigratieliberisme van links verraden, waarmee de partij de retoriek van 2003 en 2007 voortzet. De naam van het programma ‘Eerst onze mensen!’ roept op tot solidariteit binnen de eigen volksgemeenschap:

“Generaties Vlamingen hebben onze welvaart en onze sociale zekerheid opgebouwd. Solidariteit is een plicht voor burgers. Nationalisme kan niet anders dan een sociale politiek zijn.” (Vlaams Belang, 2019, p. 75)

De meer uitgesproken keuze voor egalitarisme van 2019 komt ook tot uiting in de concretere plannen die de partij maakt over sociale politiek. Voordat ik specifieker schrijf over de sociale zekerheid zelf (waar egalitarisme uiteraard aan is verbonden) is het interessant om te kijken hoeveel aandacht de het onderwerp sociale zekerheid krijgt in percentage van de gehele tekst. Onderstaande tabel zet het aantal woorden over sociale zekerheid af tegen het totaal aantal woorden van de partijprogramma's

Jaartal	Aantal woorden SZ	Aantal woorden totaal	Percentage SZ
1995	3684	25924	14,2%
1999	10464	92432	11,3%
2003	3834	24072	15,9 %
2007	5446	38527	14,1%
2010	1035	12390	8,4%
2014	1678	13212	12,7 %
2019	5287	42566	12,4 %

Tabel 6: Percentage woorden over sociale zekerheid t.o.v. totaal aantal woorden

Over het algemeen zijn de verschillen in aandacht voor onderwerpen die gerelateerd zijn aan sociale zekerheid (zoals de organisatie van sociale zekerheid, armoedebelaid, kinderbijslag etc.) niet opvallend groot. Het onderwerp krijgt in 1995 relatief veel aandacht (dit is voornamelijk kritiek) en

relatief minder in 1999. Zowel in 2003 en 2007 is de aandacht groter, deze zakt weg in 2010 en herstelt zich gedeeltelijk in 2014 en 2019. Het valt op dat er meer aandacht uitgaat naar sociale zekerheid in 1995 dan in 2019. De verklaring is dat aandacht voor aan sociale zekerheid gerelateerde onderwerpen kan bestaan uit veel kritiek op het stelsel zonder alternatieve voorstellen voor herverdeling te doen. De verschillen in de accentuering van economische herverdeling zijn beter te duiden door te kijken naar de manier waarop de houding van Vlaams Belang is veranderd ten aanzien van het systeem van sociale zekerheid.

Kritiek op sociale zekerheid

Vlaams Belang pleit consequent voor de onafhankelijkheid van Vlaanderen en tegen het bestaan van België. Aangezien sociale zekerheid op Belgisch niveau georganiseerd is zal Vlaams Belang per definitie kritiek uiten op het systeem. Om de houding van Vlaams Belang ten aanzien van de sociale zekerheid te kunnen duiden is het daarom belangrijk om dieper op deze kritiek in te gaan; in kritiek kan namelijk ook steun worden uitgesproken voor het achterliggende idee van sociale zekerheid. Hierin komen ook verschillen in het belang van egalitarisme naar voren. Er zijn drie hoofdthema's die VB bekritiseert.

1. De sociale zekerheid als federale bevoegdheid

In de visie van Vlaams Belang moet sociale zekerheid een bevoegdheid zijn voor Vlaanderen. Solidariteit kan volgens de partij alleen plaatsvinden binnen de volksgemeenschap. VB eist daarom een splitsing van de sociale zekerheid. Steevast komen de transfers naar Wallonië hierbij aan bod. Door het federale karakter van de sociale zekerheid worden er met de premies en belastingen betaald in Vlaanderen ook burgers in Wallonië ondersteund (en vice versa). Dit wordt consequent ‘plundering’ of ‘georganiseerde diefstal’ genoemd in plaats van solidariteit. Hoewel de partij solidariteit binnen eigen volk (vanaf 1999 en niet in 2010) onderschrijft, krijgt deze solidariteit ten aanzien van Wallonië een vrijblijvend karakter:

“Dat wil zeggen dat onze solidariteit op vrijwillige basis zal gebeuren, tijdelijk zal zijn, via objectieve parameters wordt vastgesteld en er op korte termijn duidelijke resultaatsverbintenissen aan gekoppeld worden.” (Vlaams Belang, 2019, p. 9)

De eis tot splitsing van de sociale zekerheid kan niet los worden gezien van de cruciale wens tot Vlaamse onafhankelijkheid. Het thema van een onafhankelijk Vlaanderen is bij uitstek het

hoofdthema van Vlaams Belang als vertegenwoordiger van recht radicaal Vlaams nationalisme. Zonder uitzondering is het eerste hoofdstuk van ieder partijprogramma gewijd aan dit onderwerp. Ook in de inleidingen van de programma’s wordt er aandacht van aan geschonken. De veranderende rol van splitsing van de sociale zekerheid in de eis tot onafhankelijkheid duidt op een ontwikkeling naar egalitarisme en gedeeltelijke onderschrijving van sociale zekerheid. In de programma’s van 1995 en 1999 schrijft Vlaams Blok vooral over het probleem van twee naties in één staat, de vreedzame mogelijkheid tot onafhankelijkheid en het falen van andere partijen in Vlaanderen om op te komen voor Vlaamse belangen in België. Splitsing van sociale zekerheid wordt genoemd maar niet uitgediept en staat zeker niet centraal. Dit verandert in 2003 als de partij het eerste hoofdstuk opent met voornamelijk sociaaleconomische argumenten voor onafhankelijkheid waarbij de hoofdgedachte is dat Wallonië Vlamingen zeer veel geld kost. In 2003 sluit de partij haar hoofdstuk over onafhankelijkheid als volgt af:

“10 ARGUMENTEN VÓÓR VLAAMSE ONAFHANKELIJKHEID.

De Vlaamse onafhankelijkheid is een principekwestie. Enkel in een onafhankelijke staat kunnen we zelf over ons lot beslissen. Bovendien is elke stem voor het Vlaams Blok een krachtig signaal dat de diefstal van Vlaamse welvaart niet langer mag blijven duren en dat Vlaanderen op eigen benen moet kunnen staan. Als het Vlaams geld in Vlaamse handen blijft kunnen wij eindelijk:

- 1) DE FISCALE DISCRIMINATIE VAN GEHUWDEN afschaffen.*
- 2) EEN OUDERSCHAPSINKOMEN VOORZIEN voor de thuiswerkende ouder.*
- 3) MEER KINDERGELD uitbetalen.*
- 4) EEN VLAAMSE ZORGVERZEKERING uitbouwen die alle niet-medische kosten dekt.*
- 5) RECHTVAARDIGE PENSIOENEN voor iedereen uitbetalen.*
- 6) PENSIOENFONDSEN oprichten om de pensioenen betaalbaar te houden en veilig te stellen, en om de economie te stimuleren.”* (Vlaams Blok, 2003, p. 6-7)

In 2007 komt deze tekst bijna letterlijk terug. Wat hier te zien valt is dat de splitsing van de sociale zekerheid als middel wordt neergezet om een egalitaire politiek te voeren met sociale voorzieningen. Splitsing van de sociale zekerheid verandert van een noodzakelijk onderdeel van onafhankelijkheid tot een zeer belangrijk argument voor onafhankelijkheid. Onafhankelijkheid hangt dus samen met voorstellen tot uitbreiding van sociale zekerheidsarrangementen. In 2010 is dit minder het geval, hier gaat de meeste aandacht uit naar de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde (waar de regering dan om is gevallen). Vlaams Belang snijdt het de splitsing van de sociale zekerheid in 2014 wederom aan bij de Vlaamse onafhankelijkheid onder de naam ‘Onze welvaart veiligstellen’ (Vlaams Belang, 2014,

p. 7-8) maar schrijft er meer algemeen over zonder de ‘cadeaus’ als gevolg van het splitsen van sociale zekerheid zo concreet aan te stippen als in 2003 en 2007. In 2019 is het geld dat vanuit de sociale zekerheid en andere ‘transfers’ naar Wallonië vloeit een duidelijke bedreiging voor het solidaire Vlaanderen dat VB hier in de inleiding onderschrijft:

“Een solidair Vlaanderen, waar Vlamingen de ondersteuning en kansen krijgen die ze verdienen om hun leven uit te bouwen.” (Vlaams Belang, 2019, p. 2)

De federale sociale zekerheid wordt dus vanaf 2003 als een financieel obstakel gezien voor het creëren van een vorm van sociale zekerheid op Vlaams niveau. Dit duidt op een groter belang voor sociale zekerheid en herverdeling die wordt geponeerd in een ‘als... dan’ redenering. Als de sociale zekerheid is gesplitst, kan er een socialer beleid voor Vlaanderen komen, met o.a. hogere pensioenen, een opvoedersloon en kinderbijslag. Een onderschrijving van sociale voorzieningen in Vlaanderen dringt dus binnen in de onafhankelijkheidseis van Vlaams Belang. Splitsing van sociale zekerheid kan als welvaartpopulisme of als communautair welvaartchauvinisme worden opgevat, afhankelijk voor de steun van sociale zekerheid. Door de meer uitgesproken voorstellen van alternatieven en sociale arrangementen voor Vlamingen lijkt dit de kant van welvaartchauvinisme uit te gaan, waarbij solidariteit beperkt is tot het eigen volk, oftewel: eigen volk eerst.

2. Kritiek op aanbieders van sociale zekerheid

Naast kritiek op het federale karakter van de sociale zekerheid worden de aanbieders van sociale zekerheid bekritiseerd. Vlaams Belang kaart het ‘verzuilde’ karakter aan van de structuren die sociale zekerheid aanbieden. Dit gaat om overheidsdiensten, vakbonden, mutualiteiten (ziekenfondsen) en het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (O.C.M.W). Deze structuren zijn volgens het Vlaams Belang duur, log en inefficiënt, en het zijn manieren om aan cliëntbinding te doen. Voor VB zijn de gepolitiseerde vakbonden en mutualiteiten dan ook verlengstukken van de drie klassieke partijen (christendemocraten, liberalen en socialisten). Zoals de partij stelt in 1995:

“De belangrijkste bezuiniging in de Sociale Zekerheid is voor het Vlaams Blok de radicale uitzuivering van het politiek profitaat in de meeste takken van de SZ. Vooral in de administratie van de Sociale Zekerheid schuilt een enorme verkwisting in de totaal gepolitiseerde structuur, waarin iedere politieke groep denkt zijn eigen ziekenkas, zijn eigen uitbetalingsmechanisme te moeten hebben. Deze netwerken van politieke vriendjes zijn nergens voor nodig. Het Vlaams Blok wil daar een einde aan maken door het instellen van neutrale en afgeslankte overheidsdiensten.” (Vlaams Blok, 1995, p. 17)

In grote lijn worden de aanbieders van de sociale zekerheid als een elite gezien die voornamelijk aan cliëntbinding doet en voor zichzelf opkomt in plaats van de mensen die echt hulp nodig hebben. Dit is duidelijk welvaartpopulisme: een elite van zichzelf verrijkende sociale zekerheidsactoren staat tegenover de hulpbehoevende normale burgers. Een herziening van de functies van de verschillende aanbieders van sociale zekerheid is volgens Vlaams Belang een manier om het systeem efficiënter en goedkoper te maken. De kritiek op aanbieders van sociale zekerheid is grotendeels constant (behalve in het programma van 2010 waar dit punt zeer beperkt aan bod komt).

-Overheidsdiensten worden vooral bekritiseerd als typisch Belgische institutie die duur en inefficiënt is. Daarnaast bestendigen de overheidsdiensten de geldstromen van Vlaanderen naar Wallonië.

-Vakbonden worden bekritiseerd in hun rol als uitkerder van werkloosheidsverzekeringen. In België kunnen vakbonden voor hun leden de werkloosheidsuitkering uitbetalen; wie geen lid is gaat naar een federale overheidsdienst. Onder andere door deze rol als aanbieder van sociale zekerheid is de organisatiegraad in België met ongeveer 55% het hoogste in Europa. Ter vergelijking: in Nederland is deze graad 18% en dalende (De Beer & Berntsen, 2019). De werkloosheidsuitkering via de vakbonden is volgens de partij een manier om zichzelf te verrijken (het geld voor de werkloosheidsuitkeringen komt namelijk van de sociale zekerheid). Ook is de kritiek dat vakbonden een machtsbolwerk en verlengstuk van politieke partijen zijn zonder democratische verantwoording. Er bestaat immers een christelijke, socialistische en liberale vakbond. Vlaams Belang wil dat de vakbonden hun uitkeringsbevoegdheid wordt ontnomen. Daarbij valt op dat Vlaams Belang de historische rol van vakbonden erkent in de programma's van 1995 t/m 2007:

“Niemand betwist de historische rol van de vakbonden in de ontvoogding van de werknemers.”
(Vlaams Belang, 2007, p. 63)

Hier wordt aan toegevoegd dat ze deze rol niet meer spelen. Vermeende discriminatie van mensen met Vlaams Belang sympathieën binnen de vakbond is een extra reden voor kritiek. Het uitkeren van de sociale zekerheid zou via één sociaal loket moeten gaan.

-Mutualiteiten krijgen min of meer dezelfde kritiek als vakbonden. Deze mutualiteiten hebben ook deels een politieke kleur (christelijke, liberaal, socialistisch). De uitbetaling van ziektekosten vindt plaats via mutualiteiten. Vlaams Belang stelt dat deze vooral hun eigen voorbestaan tot doel hebben en de sociale zekerheid onnodig duur maken door hun hoge administratiekosten. De taak van het uitbetalen van ziektekosten moet volgens Vlaams Belang door een centrale instelling plaatsvinden.

Mutualiteiten moeten alleen nog een rol krijgen als belangenorganisaties van patiënten en in voorlichting. Het idee van een sociaal loket als alternatief voor mutualiteiten komt uit 1999; in 1995 pleitte de partij nog voor privatisering van mutualiteiten.

- Mensen die geen aanspraak kunnen maken op sociale verzekeringen kunnen in een gemeente terecht bij het OCMW voor bijvoorbeeld de uitkering van een leefloon. Iedereen die op legale manier in België verblijft heeft recht op deze vorm van sociale bijstand. Hierbij wordt gekeken naar inkomen, familie en spaargeld (Belgium.be, 2020). Vlaams Blok bekritiseert het OCMW als inefficiënt. Deze zou moeten worden geïntegreerd in een algemeen sociaal loket per stad dat ook verantwoordelijk wordt voor uitbetaling van andere uitkeringen. Vlaams Belang stelt ook dat het OCMW niet politiek neutraal is. In 1995 en 1999 wordt de dienst beschuldigd van cliëntenbinding; deze kritiek wordt milder in de tijd. Het anti-institutionele element van cliëntenbinding (1995 en 1999) of gebrek aan neutraliteit (2003 en 2007) maakt in 2019 plaats voor een discours dat te hoge kosten van het OCMW aan migratie relateert.

De kritiek op de aanbieders van sociale zekerheid is relatief constant (in vergelijking met de formulering over het splitsen van de sociale zekerheid). Deze kritiek past bij de anti-institutionele houding van Vlaams Belang. Het idee dat aanbieders van sociale zekerheid log, inefficiënt, politiek gebonden en zelfverrijkend zijn is een duidelijke uiting van welvaartpopulisme. Het is zelfs zo letterlijk dat de aanbieders van sociale zekerheid als een ‘elite’ tegenover ‘het volk’ worden gezet:

De partij streeft verder naar een beleid dat niet langer de politieke elite, maar het volk ten goede komt. (Vlaams Belang, 2019, p. 75)

3. Migratie als bedreiging voor sociale zekerheid

Naast de Vlaamse onafhankelijkheid is vreemdelingenbeleid een belangrijk punt voor Vlaams Belang. Zoals Spruyt (1995) aankaart bedreigt de aanwezigheid van vreemdelingen (of mensen met vreemde achtergrond) het principe van één volk, één staat, één cultuur. Beleid ten aanzien van vreemdelingen komt dan ook veelvuldig aan bod in de verkiezingsprogramma's van 1995 tot en met 2019. Migratie en de aanwezigheid van vreemdelingen wordt voor het grootste deel echter opvallend geïsoleerd behandeld van het onderwerp sociale zekerheid. Het idee dat migratie een bedreiging is voor de sociale zekerheid wordt pas kort geuit in 2010 waarna het 2019 een prominent deel wordt van het discours over sociale zekerheid.

In 1995 en 1999 worden vreemdelingen bijvoorbeeld gezien als een belasting op het Vlaams Fonds voor Integratie van Kansarmen (VFIK):

“Voor het Vlaams Blok moet dit fonds dan ook aangewend worden op basis van het principe “eigen volk eerst”. De echte kansarmen, met de nadruk op de bestaansonzeker en degenen die leven onder de armoedegrens, moeten prioritair geholpen worden, niet een of andere obscure vzw of een project voor vreemde avonturiers.” (Vlaams Blok, 1995, p.12; Vlaams Blok 1999, p. 158)

Verder eist de partij in deze jaren dat een deel van de sociale zekerheidsbijdragen van vreemdelingen worden gebruikt om hun terugkeer naar eigen land te bekostigen. In 1999 wordt ook een splitsing van de sociale zekerheid tussen Europeanen en niet-Europeanen voorgesteld. Maar dit soort opmerkingen worden in de marge gemaakt en niet als algeheel probleem voor de sociale zekerheid aangeduid. Maatregelen die bepaalde vreemdelingen uitsluiten zijn vooral te begrijpen in kader van het terugkeerbeleid wat Vlaams Blok in deze jaren voorstaat. Opvallend verdwijnen de uitsluitende punten in 2003 uit de programma’s, juist op het moment dat egalitarisme en sociale zekerheid aan belang winnen en ingang vinden in de communautaire eisen. In 2010 wordt de sociale zekerheid opnieuw sterker aan migratie en vreemdelingen gekoppeld; zo klaagt de partij over de kosten van het asielbeleid. Op fundamenteeler vlak stelt de partij dat door de aanwezigheid van vreemdelingen solidariteit en sociale verwevenheid teloor gaan. Beide zijn fundamenten voor een systeem van sociale zekerheid. Als eis stelt de partij:

“-geleidelijke opbouw van sociale zekerheidsrechten voor nieuwkomers naar Deens model ”(Vlaams Belang, 2010, p. 18)

Dit is zeer belangrijk omdat het een verschil maakt tussen immigranten en mensen die al langer Vlaanderen wonen in het recht op sociale zekerheid. Deze eis wordt iets aangepast in 2014, nu moet men eerst voor inburgering slagen om sociale zekerheidsrechten op te bouwen. Normaal gezien geeft het betalen van een premie door werknemers en werkgevers het recht op sociale zekerheid voor iedereen die legaal in België werkt. Vlaams Belang stelt hier nu een extra culturele eis aan. Beperkingen in sociale zekerheid uit 1995 en 1999 zijn vooral in het kader van het aantrekkelijk maken voor (niet westerse) vreemdelingen om vrijwillig terug te keren naar het land van herkomst. In 2010 en 2014 zijn het vooral de kosten van migratie en aanwezigheid van vreemdelingen die de sociale zekerheid bedreigen. Toch is migratie dan nog steeds geen cruciaal onderdeel van het sociale zekerheidsdiscours, het wordt hiervoor te weinig aangestipt in vergelijking met de andere kritieken op het sociale zekerheidsstelsel. Dit gebeurt wél in 2019, nu dringt migratie en de aanwezigheid van vreemdelingen door tot de algemene visie van Vlaams Belang op sociale zekerheid. Nadat de partij in

dit programma het belang van sociale zekerheid onderschrijft worden de bedreigingen voor sociale zekerheid genoemd:

“Voor de opeenvolgende regeringen gelden immers andere prioriteiten dan de zorg voor de behoeftigen van ons eigen volk: de instandhouding van de opgelegde solidariteit met Wallonië, het onderhoud van vele tienduizenden vreemdelingen die nooit hebben bijgedragen aan ons sociaal systeem en het onderhoud van nutteloze en inefficiënte structuren en organisaties die vooral de machtspositie van de politieke elite moet verzekeren.” (Vlaams Belang, 2019, p. 75)

De drie doelwitten van kritiek op de sociale zekerheid komen stuk voor stuk en op gelijkwaardige basis terug in dit citaat. Een voorstelling van migratie als fundamentele bedreiging voor sociale zekerheid is dus nieuw in het discours van Vlaams Belang.

Steun voor sociale zekerheid

Tot nu toe is ingegaan op de kritiek die Vlaams Belang geeft op het stelsel van de sociale zekerheid. In deze kritiek is daarnaast ook duidelijk geworden dat de sociale zekerheid vanaf 2003 t/m 2014 (met uitzondering van 2010) en daarna in 2019 een grotere rol heeft gekregen doordat het onderwerp sterker naar voren komt in de eis tot van Vlaamse onafhankelijkheid (vanaf 2003) en in de manier waarop er over vreemdelingenbeleid wordt geschreven (vanaf 2019).

Uit analyse van de programma's blijkt dat Vlaams Belang haar conceptie van de sociale zekerheid vorm geeft in oppositie tot de manier waarop de huidige Belgische sociale zekerheid is georganiseerd. De redenering van de partij is dat er door splitsing van de sociale zekerheid, verandering in aanbieders en uitsluiting van migranten (vanaf 2019) geld vrijkomt voor zaken waar Vlaams Belang waarde aan hecht. Zo wil de partij belastingen op alle vlakken verlagen en ook de overheidsschuld doen dalen. Een analyse van de veranderende steun voor sociale zekerheid moet daarom gevonden worden in de uitbouw van sociale zekerheidsarrangementen die worden voorgesteld naast de kritiek. Met andere woorden, bekritiseert de partij alleen of omarmt zij ook delen van de sociale zekerheid?

Het percentage woorden over sociale zekerheid is in 1995 relatief hoog (14,2%); het gaat hier echter voornamelijk om kritiek waarbij VB aanwijst wat er mis is zonder duidelijke steun uit te spreken. Zo is het gehele stelsel volgens de partij te duur. Naast de eerder genoemde kritieken wil de partij uitkeringen afschaffen voor mensen van wie de partner genoeg inkomen heeft. De algemene toon in

1995 is negatief over sociale zekerheid. De partij heeft echter twee uitzonderingen hierop: gezinnen met kinderen en ouderen. Voor deze groepen wordt voor socialere maatregelen gepleit. Hier ga ik in het tweede deel van de kwalitatieve analyse dieper op in. Het programma van 1999 lijkt wat dit betreft op dat van 1995, maar onderkent het belang van een sociale zekerheid duidelijker, waarbij een Vlaamse sociale zekerheid de beleidsklemtonen die voor VB belangrijk zijn kan benadrukken: gezinsbeleid en pensioenbeleid, waarbij dezelfde eisen naar voor komen als in 1999. Gezinsbeleid wordt direct aan pensioenbeleid gekoppeld als manier om vergrijzing tegen te gaan. In 2003 en 2007 wordt de mogelijkheid tot een eigen sociale zekerheidsbeleid duidelijker geformuleerd (onder andere door de argumenten voor Vlaamse onafhankelijkheid); naast kritiek worden nu ook duidelijkere plannen gepresenteerd. De stokpaardjes over gezins- en ouderenbeleid krijgen een concretere vorm en het opvoedersloon wordt verhoogd. Uitkeringen moeten hoger worden als de ontvanger een groter gezin heeft. Hoewel de partij positiever is ten aanzien van de sociale zekerheid blijft het een beperkt beeld met vooral een concentratie op pensioenen, opvoedersloon, kinderbijslag en een maximumfactuur in de zorg en voor rusthuizen. De partij is voorzichtig met het bekritisieren van Vlaamse ontvangers van sociale zekerheid maar geeft weinig blijk van interesse voor werkloosheidsuitkeringen, een leefloon of arbeidsongeschiktheidsuitkeringen.

VB gaat weer over tot voornamelijk kritiek in het programma van 2010. Naast splitsing van de sociale zekerheid geeft de partij aandacht aan de hoge loonlasten die ontstaan als gevolg van de huidige sociale zekerheid. In 2014 is het perspectief op sociale zekerheid breder dan de klassieke steun voor gezinnen en ouderen. Er worden concretere plannen gepresenteerd waarbij getallen en specifiek maatregelen de algemenere eisen van eerdere programma's vervangen.

Het lijkt erop dat het instituut van sociale zekerheid, hoewel onderhevig aan kritiek, op een bredere wijze geaccepteerd wordt zonder dat het egalitarisme ten opzichte van 2003 en 2007 veel verschilt. In 2019 maakt Vlaams Belang een grote stap. In plaats van het systeem van sociale zekerheid totaal op de schop gooien voor een alternatief sociaal beleid (zoals in 1995 en 1999) wordt het instituut omarmd door de partij:

“Generaties Vlamingen hebben onze welvaart en onze sociale zekerheid opgebouwd. Solidariteit is een plicht voor burgers. Nationalisme kan niet anders dan een sociale politiek zijn. Burgers hebben de taak om hen sociaal te beschermen afgestaan aan de staat. Ze betalen veel belastingen en mogen in ruil van de staat verwachten dat de overheid hun zorg garandeert wanneer ze die nodig hebben. In de praktijk dient vastgesteld dat de overheid hierin tekortschiet: mensen met een handicap en ouderen

ontvangen wegens ontoereikende budgetten in veel gevallen niet de zorg die ze nodig hebben.

“(Vlaams Belang, 2019, p. 75)

De verzekeringsmetafoor (burgers betalen belasting, de overheid garandeert zorg indien nodig) is hier duidelijk, deze wordt in het programma meermaals gebruikt en definieert de nieuwe visie van Vlaams Belang. Door in te gaan op de geschiedenis van opbouw van sociale zekerheid wordt het onderwerp door de partij toegeëigend: het niet meer de Belgische sociale zekerheid maar ‘onze’ sociale zekerheid. Dit is een groot verschil met de jaren 90 visie waarin sociale zekerheid vooral duur is en op loonkosten drukt. Uiteraard betekent dit niet dat Vlaams Belang geen kritiek meer uit op de sociale zekerheid. Zoals gezien worden de klassieke punten over splitsing van de sociale zekerheid en herziening van de aanbieders aangevuld met het idee dat migratie het systeem van sociale zekerheid bedreigt. Er is dus kritiek genoeg. Echter, de partij positioneert zich nu als verdediger van sociale zekerheid waar zij eerst vooral de aanval koos tegen dit systeem.

Neoliberalisme, welvaartpopulisme en welvaartchauvinisme

In het voorgaande deel is egalitarisme, kritiek op sociale zekerheid en steun voor sociale zekerheid in de verkiezingsprogramma’s van Vlaams Belang van de afgelopen 25 jaar beschreven. Aan de hand van citaten heb ik laten zien hoe dergelijke elementen terug te vinden zijn in de programma’s. Daar moet aan toe worden gevoegd dat het concept ‘egalitarisme’ lastig is te isoleren van de visie op sociale zekerheid. De kwalitatieve onderzoeksvraag is: *hoe is de houding van Vlaams Belang tegenover sociale zekerheid de afgelopen 25 jaar veranderd?* In het theoretisch kader zijn vier verschillende analytische concepten benoemd die deze houding kunnen duiden. In de onderstaande tabel wordt de houding van ver verschillende programma’s benoemd en aan één of meerdere concepten verbonden.

Verkiezingsprogramma	1995	1999	2003	2007	2010	2014	2019
Egalitarisme	Nee	Deels	Ja	Ja	Deels	Ja	Ja
Steun sociale zekerheid	Nee	Nee	Deels	Deels	Nee	Deels	Ja
Uitsluiting Walen	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Uitsluiting vreemdelingen	Deels	Deels	Nee	Nee	Deels	Deels	Ja
Neoliberaal	Ja	Deels	Nee	Nee	Deels	Nee	Nee

Welvaart populisme	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Deels
Welvaart chauvinisme	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Deels	Ja

Tabel 7: Houding VB tegenover sociale zekerheid 1995-2019

Vlaams Belang is een volksnationalistische partij die op het gebied van sociale zekerheid een ‘solidaristisch’ programma probeert op te stellen. In het algemeen valt er een ontwikkeling te zien naar een sterker egalitair standpunt waarbij herverdeling en sociaal beleid worden erkend als belangrijk. Daarmee gepaard krijgt het systeem van sociale zekerheid naast kritiek ook steun: vanaf 2019 wordt het principe van ook sociale zekerheid geaccepteerd en verdedigd. Ook hier gaat dit niet zonder kritische noot, Vlaamse Belang blijft een tegenstander van federale overheidsdiensten, vakbonden, mutualiteiten en het OCMW als aanbieders van sociale zekerheid maar zet hier in 2019 concrete alternatieven tegenover. De blijvende eis tot splitsing van sociale zekerheid zorgt ervoor dat Walen consequent uitgesloten zijn van de Vlaams nationalistische notie van solidariteit. Tegenover deze uitsluiting worden vanaf 2003 egalitaire voorstellen gedaan en een positiever standpunt over sociale zekerheid geuit. Men zou wat betreft Wallonië kunnen spreken van een beperkt soort communautair welvaartchauvinisme in 2003, 2007 en 2014. Welvaartchauvinisme impliceert steun voor sociale zekerheid wat voor Vlaams Belang in deze jaren moeilijk ligt; hier is pas sprake van in 2019. Tenslotte is er in 1995 t/m 1999 en van 2010 t/m 2019 uitsluiting van vreemdelingen uit de sociale zekerheid. Dit ontwikkelt zich echter tot een fundamentele notie die in 2019 aan het licht komt. Welvaartchauvinisme vereist steun voor de welvaartstaat, of in dit geval de sociale zekerheid; om deze reden kan pas vanaf 2019 gesproken worden over welvaartchauvinisme. Zowel de uitsluiting van Walen als migranten (vanaf 2019) wordt beargumenteerd met het veiligstellen van de eigen sociale zekerheid. Hiermee dringt de autoritaire zoektocht naar collectieve veiligheid voor de eigen groep de standpunten over sociale zekerheid binnen.

Vanwege het anti-Belgische en populistische karakter van de partij blijft welvaartpopulisme een belangrijke rol spelen. In 1995 is Vlaams Belang (zoals ook Spruyt, 1995 en Bosseman, 2001 erkennen) een partij met een neoliberale houding tegenover sociale zekerheid met vooral sterke kritiek op dit systeem. Vanaf 2019 is de partij eerder een combinatie tussen welvaartchauvinisme en welvaartpopulisme, waarbij er naast kritiek ook een bevestiging is van het idee van sociale zekerheid. Dit betekent dat VB van een liberaal, via welvaart populistisch naar een dominant welvaart chauvinistische visie is opgeschoven in de afgelopen 25 jaar. Hiermee is de onderzoeksvraag in algemene termen beantwoord.

Wie verdient sociale zekerheid?

Tot nu toe is de houding tegenover sociale zekerheid algemene termen besproken. Hierdoor blijven

er vragen over. Zo rijst er de vraag of waarom Wallonië geen recht heeft Vlaamse solidariteit. Verder is er in vrij generieke termen gesproken over 'vreemdelingen' zonder in te gaan op de verschillen tussen vreemdelingen, asielzoekers, immigranten en allochtonen. Tenslotte is het interessant om meer te weten te komen over het perspectief van Vlaams Belang op ontvangers zoals gezinnen met kinderen, ouderen en werklozen. Welke groepen hebben prioriteit? Wie verdient ondersteuning, en wie niet?

Vreemdelingen, migranten, vluchtelingen en allochtonen

De term 'vreemdelingen' is gebruikt omdat dit meestal de manier is waarop VB refereert naar onderwerpen die aan migratie verbonden zijn. Het valt op dat de nuance niet erg belangrijk is voor Vlaams Belang, immigranten en vreemdelingen worden als synoniemen gebruikt.

-Vreemdelingen zijn alle inwoners van België die geen Belgische nationaliteit hebben.

-Immigrant zijn mensen die in een ander land zijn geboren, zij kunnen de Belgische nationaliteit inmiddels verworven hebben.

-Allochtonen zijn mensen van wie minstens één ouder in het buitenland geboren is.

-Asielzoekers zijn mensen die naar België zijn gevlucht en asiel willen aanvragen. Worden ze erkend, dan zijn ze vluchtelingen. Zo niet, en blijven ze in België, dan zijn ze mogelijk illegaal (Myria, 2015).

Voor de volksnationalistische partij is lidmaatschap van de volksgemeenschap overigens iets anders dan het verkrijgen van staatsburgerschap. Zo wordt er dikwijls over 'Belgen' geschreven wanneer de partij genaturaliseerde vreemdelingen bedoelt. De aanhalingstekens duiden erop dat de partij weinig waarde hecht aan naturalisatie. Wat 'vreemd' is kan niet op de solidariteit rekenen. VB schrijft in 2019 weliswaar het volgende:

"Het Vlaams Belang verwerpt dan ook racisme. Iedereen die over onze nationaliteit beschikt en zich loyaal en respectvol opstelt tegenover onze Vlaamse samenleving moet gelijke kansen krijgen ongeacht de herkomst." (Vlaams Belang, 2019, p.40)

Toch lijken vooral afkomst en huidskleur te bepalen wie aanspraak kan maken op de volkse solidariteit. Zo stelt VB in een ander deel van het programma:

“Er moet komaf gemaakt worden met de geïmporteerde armoede die zich vaak nestelt in de hangmat van onze sociale zekerheid. Het Vlaamse Belang wil niet dat er nog op de gekleurde armoede wordt gefocust.” (Vlaams Belang, 2019, p. 88)

Sociale zekerheid is een ‘hangmat’ als het om vreemdelingen/gekleurden gaat, daarmee geeft Vlaams Belang aan dat deze groep minder verdienend is dan wie als Vlaming wordt beschouwd. Het anti-vreemdelingenperspectief leidt dikwijls tot uitsluiting van sociale zekerheid. In 1995 en 1999 overheerst het idee van remigratie van vreemdelingen. Het kapitaliseren van sociale zekerheidsbijdragen wordt geopperd om dit te financieren (en vreemdelingen geld mee te geven zodat ze vrijwillig terugkeren). Een geleidelijke verlaging van sociale zekerheidsuitkeringen wordt gezien als motivatie voor terugkeer. Daarnaast wil VB in 1999 een splitsing van de sociale zekerheid tussen Europeanen en niet-Europeanen; op deze manier kunnen niet-Europeanen niet meedelen in de premies die worden betaald door Europeanen. Deze eis komt in 2019 terug in de vorm van een aparte sociale zekerheidskas voor vreemdelingen.

Vanaf 2010 is niet zozeer migratie het punt maar het beschermen van de eigen sociale zekerheid. Zo stelt Vlaams Belang in 2010 het asielbeleid aan de kaak als grote kostenpost voor een sociaal stelsel. Het speelt daarbij in op angst en collectieve sociale veiligheid. In 2019 wordt daar een schep bovenop gedaan door te stellen dat de overheid meer uitgeeft aan iedere asielzoeker dan aan het pensioen van de gemiddelde oudere. Geleidelijke opbouw van sociale zekerheidsrechten voor migranten (2010) of het ontnemen van aanspraak op sociale zekerheid voor wie niet aan inburgeringseisen voldoet zijn andere voorbeelden. De grote lijn is dat de solidariteit die steeds duidelijker door Vlaams Belang naar voren wordt geschoven alleen voor Vlamingen is. Nationaliteit en afkomst zijn uitsluitingscriteria die in toenemende mate het recht op sociale zekerheid bepalen naast de normale regelgeving rond het opbouwen van deze rechten.

Wallonië: spijlucht en verkwisting onder leiding van de PS

De eis tot splitsing van de sociale zekerheid, aanwezig in alle partijprogramma’s van 1995 tot en met 2019, betekent dat Wallonië en Vlaanderen geen sociale zekerheid meer delen. Walen worden uitgesloten van de Vlaamse sociale zekerheid. De argumentatie hiervoor en de manier waarop er over Wallonië wordt geschreven zijn opvallend constant. Solidariteit met Wallonië kan alleen plaatsvinden op een vrijwillige basis buiten het systeem van sociale zekerheid (dat immers verplicht is). Voor Vlaams Belang zijn Vlamingen en Walen twee verschillende volkeren; aangezien de nationalistische solidariteit zich beperkt tot de volksgemeenschap moet Vlaams geld ten goede komen aan Vlamingen. Vlaanderen wordt als melkkoe voorgesteld. VB heeft een essentialistische

visie op het bestaan van twee verschillende volkeren:

“Het meest fundamentele probleem blijft evenwel dat Vlamingen en Walen twee verschillende volkeren zijn. Beiden hebben totaal tegengestelde visies op hoe de samenleving best wordt georganiseerd” (Vlaams Belang, 2014, p. 4)

In het algemeen schrijft het Vlaams Belang over ‘Wallonië’ of ‘Wallen’, dikwijls wordt ‘Franstaligen’ als synoniem gebruikt. Dit is niet vanzelfsprekend, want er zijn in de Belgische geschiedenis genoeg tweetalige of zelfs Franstalige Vlamingen. Door het synoniem te gebruiken is taal een wezenlijk onderdeel van etnoculturele identiteit en worden Franstaligen en Walen over een kam gescheerd. De term ‘Belg’ wordt slechts gebruikt als het gaat om vreemdelingen die naturaliseren, ‘Belgisch’ wordt voornamelijk als bijvoeglijk naamwoord gebruikt voor zaken die de partij bekritiseert. De exclusieve opdeling die Vlaams Belang maakt in de sociale zekerheid tussen Vlamingen en Walen is een kunstmatige manier waarop een taal- of regionale identiteit tot een omvattende sociale identiteit wordt gemaakt die belangrijker is dan de nationale Belgische identiteit. Deze geconstrueerde allesomvattende ‘volkse’ identiteit is ook de basis voor twee verschillende ‘culturen’.

Aan Waalse identiteit worden bepaalde stereotypen verbonden. De voornaamste zijn spilzucht en laksheid. Door spilzucht geeft Wallonië veel uit aan sociale zekerheid, geld dat door Vlamingen wordt betaald en het systeem van sociale zekerheid te duur maakt. Onderstaand citaat illustreert hoe spilzucht en zuinigheid tegenover elkaar worden gezet:

“Die eigen accenten en die eigen visie van de Vlamingen enerzijds en de Franstaligen anderzijds, zorgt trouwens ook voor de financiële zuinigheid langs Vlaamse kant en de Sinterklaaspolitiek aan de overzijde.” (Vlaams Blok, 1995, p. 15)

Ook wordt Wallonië laksheid verweten als het gaat om controle op bijvoorbeeld ziekte, invaliditeit en werkloosheid. Door gebrek aan controle en handhaving kunnen meer mensen een beroep doen op sociale zekerheid in Wallonië dan in Vlaanderen. Het valt op dat Vlaams Belang tegenover invaliden of zieken in het algemeen een vrij milde toon hanteert. Klachten over misbruik van regelingen voor invaliden of zieken worden afgeschoven op Wallonië. De stereotypen van spilzucht en laksheid geven naast een volksnationalistisch argument een extra economisch argument om de sociale zekerheid te splitsen. Er wordt nog verder gegaan dan alleen een splitsing, Vlaams Belang eist ook dat de Belgische staatsschuld wordt opgedeeld volgens het ‘oorsprongsprincipe’. Dit betekent dat het gewest dat verantwoordelijk is voor de schulden het grootste deel van de Belgische staatsschuld

‘erft’. Door deze eis kan Vlaams Belang zowel stellen dat uitbreiding van sociale zekerheidsarrangementen en een verlaging van de staatsschuld beide mogelijk zijn.

Een laatste resultaat dat in het oog springt is de manier waarop Wallonië en Franstaligen in de verkiezingsprogramma’s worden vereenzelvigd met de *Parti Socialiste* (PS), de socialistische partij van Wallonië. Deze partij moet het zwaar ontgelden. VB stelt haar verantwoordelijk voor laks en spilzuchtig beleid, vriendjespolitiek en de blokkering van Vlaamse eisen over sociale zekerheid.

“De PS kan via de socialistische vakbond en mutualiteit ongehinderd Waalse steuntrekkers blijven bedienen, terwijl Vlaanderen de factuur betaalt” (Vlaams Belang, 2019, p. 78)

Hoewel de PS traditioneel sterk staat in Wallonië is de keuze toch opvallend. De liberale *Mouvement Reformateur* (MR) is minstens even aanwezig in de federale regering. De vereenzelving van Wallonië met de PS geeft VB een mogelijkheid om spilzucht en laksheid een politiek gezicht te geven en daarmee uit te halen naar de socialistische partijfamilie. Nu de uitsluiting op basis van etnoculturele identiteit van Walen en vreemdelingen is ingegaan zal ik andere sociale identiteiten afgaan die niet etnocultureel zijn maar te maken hebben met verschillende soorten hulpbehoefendheid.

Gezinnen met kinderen

Gezinsbeleid is samen met ouderenbeleid de belangrijkste prioriteit voor Vlaams Belang. Tot aan 2010 krijgt gezinsbeleid in ieder verkiezingsprogramma uitgebreid aandacht in een eigen hoofdstuk. Binnen de volksnationalistische ideologie van Vlaams Belang wordt het gezin namelijk als basiscel van de samenleving gezien:

“Het gezin vormt voor het Vlaams Blok de hoeksteen van de samenleving. Als kleine maatschappelijke kern biedt het gezin immers een vorm van zekerheid, duidelijkheid en geborgenheid aan de gezinsleden. Het gezin is als het ware dé elementaire vorm van “samen-leven.” (Vlaams Blok, 1999, p.99)

Dat gezin is in eerdere programma’s traditioneel gedefinieerd als een man en vrouw in een geïnstitutionaliseerd huwelijk dat openstaat voor kinderen. In 2019 is de partij meegegaan met de tijd en is er ook meer aandacht voor éénoudergezinnen. Waarom zijn gezinnen zo belangrijk voor de

partij? Twee redenen:

1. Het gezin is als basis cel van de samenleving een plek waar normen en waarden worden overgedragen. Het gezin vormt een tegenwicht voor egoïsme en materialisme. Deze beide termen kunnen als persoonlijke kernmerken worden opgevat maar zijn niet toevallig ook benamingen voor liberalisme en socialisme. Gezinsbeleid is dus zeer politiek geformuleerd. Daarnaast is een stabiel gezin goede misdaadpreventie.

2. Een actief gezinsbeleid kan het geboortecijfer in Vlaanderen opkrikken. VB beklaagt zich (behalve in 2010 en 2014) over het lage geboortecijfer, hetgeen op termijn leidt tot uitsterving van het Vlaamse volk. Migratie is geen acceptabele manier om deze bevolkingskrimp aan te vullen. Ook wordt de betaalbaarheid van het pensioenstelsel gekoppeld aan een actieve gezinspolitiek die vergrijzing moet stoppen.

Dit actieve gezinsbeleid komt vooral tot uiting in twee maatregelen. Allereerst wil de partij een opvoedersloon voor elke ouder die thuisblijft om kinderen op te voeden. Met dit opvoedersloon wordt de thuisblijvende ouder als 'werkend' erkend en bouwt deze ook sociale zekerheidsrechten op (benoemd vanaf 2003). De vrouw wordt in de jaren negentig als opvoeder aangemerkt; vanaf 2003 schrijft de partij dat men dit zelf moet kiezen. VB stelt de maatregel voor als emancipatie: het geeft ouders zelf de keuze tussen werk en opvoeden. Het opvoedersloon is afhankelijk van het aantal kinderen en wordt over de jaren heen hoger, van een bestaansminimum in 1995, naar 120% van een leefloon (1999, 2003) tot 140% van een onderbrekingsuitkering in 2007. In 2019 wordt het echter beperkt tot een half leefloon en geldt het slechts voor kinderen tot een leeftijd van 12. Gezinsbeleid verliest namelijk vanaf 2010 haar bevoorrechte positie en moet meer andere sociale zekerheidsonderwerpen naast zich dulden. Verder wil Vlaams Belang de kinderbijslag verhogen. Het voorstel is om een kostendekkende kinderbijslag in te voeren die onafhankelijk is van het inkomen van de ouders. Een concreet bedrag wordt pas vanaf 2014 genoemd: 250 euro per maand per kind als men drie kinderen heeft, vanaf het vierde kind een bedrag van 90 euro. Dat is een stuk hoger dan het basisbedrag van 163 euro per kind dat sinds 2019 geldt in Vlaanderen (Vlaanderen.be, 2019)

Spruyt (1995) stelt dat Vlaming zijn ook een bepaalde instelling vereist. Dit heet volksbewustzijn, een alternatief op bijvoorbeeld het marxistische idee van 'klassenbewustzijn'. Marxisme, multiculturalisme, asociaal gedrag of abortus zijn zaken die niet verenigbaar zijn met volksbewustzijn. In de manier waarop het gezin is beschreven als tegenwicht voor materialisme en egoïsme lijkt dit

deel van het sociale beleid een relatie te hebben tot volksbewustzijn. Waar abortus lineair tegen volksbewustzijn indruist is het baren van kinderen een activiteit die het bestaan van het van de volksgemeenschap verzekert. Het gezinsbeleid moet worden begrepen in het licht van volksbewustzijn en volksnationalisme. Dit gezinsbeleid is dan ook alleen voor het eigen volk. In 1995 schrijft de partij over het ouderschapsinkomen en kinderbijslag:

“Uiteraard gelden al deze maatregelen niet voor immigranten.” (Vlaams Blok, 1995, p. 29)

Dit wordt niet verder toegelicht, blijkbaar is het evident dat immigranten geen kinderbijslag en ouderschapsinkomen mogen ontvangen. Het aanmoedigen van hoge geboortecijfers bij deze groep is niet wat Vlaams Belang wil. Uitsluiting duikt opnieuw op in 2019 door verblijfsvoorwaarden en een arbeidsverleden als voorwaarde te stellen voor kinderbijslag. Hoewel het gezin een speerpunt blijft lijkt het vanaf 2010 minder belangrijk te worden voor de partij. Dit is te zien aan de beperking van het opvoedersloon en de minder centrale rol die gezin speelt in de teksten over sociale zekerheid. Tenslotte is het perspectief op gezin minder traditioneel geworden en krijgen ook alleenstaande ouders meer aandacht.

Ouderen

Behalve gezinnen zijn ouderen een prioritaire doelgroep. Het beleid voor ouderen krijgt het meest vorm in de pensioenen, een onderwerp dat uitvoerig wordt behandeld in de verkiezingsprogramma's. VB wil de verschillen in pensioen voor zelfstandigen en werknemers opheffen; daarnaast eist ze een verhoging van de minimumpensioenen en de oprichting van een Vlaams pensioenfonds. Vergrijzing is de grootste bedreiging voor het pensioenstelsel:

“De bevolking vergrijst inderdaad. Maar dat mag geen reden zijn om in te grijpen in de pensioenen. Integendeel, het feit dat zij als bevolkingsgroep steeds belangrijker worden, zou een reden moeten zijn om hen over een beter pensioen te laten beschikken.” (Vlaams Blok, 1999, p. 149)

Een splitsing van de sociale zekerheid, een actieve gezinspolitiek en het aftoppen van hoge pensioenen moeten het gemiddelde pensioen betaalbaar houden en de mogelijkheid bieden minimumpensioenen te verhogen. Hoewel pensioenen belangrijk zijn voor de partij zijn veel opmerkingen algemeen, in de trant van ‘hogere pensioenen’. Er valt een ontwikkeling te zien waarin de partij zich concreter uitspreekt over pensioenen. Zo wordt pas in 2014 aangegeven hoe hoog pensioenen minimaal moeten zijn (70% van het laatstverdiende loon). In 2019 eist de partij een

minimumpensioen van 1500 euro, net als de marxistische PVDA . Ook wordt er dieper ingegaan op het armoederisico voor gepensioneerden.

De pensioenleeftijd komt pas in 2014 aan bod. Vlaams Belang is tegen de verhoging van de pensioenleeftijd van 65 naar 67 maar wil pensioen afhankelijk maken van een 40-jarige voltijdsloopbaan. Ook is ze kritisch tegenover vroegtijdige uittreding door middel van het brugpensioen. Dit zou alleen aan zware beroepen moeten worden toebedeeld.

Behalve met pensioenen komt de partij ouderen tegemoet door vanaf 1999 te pleiten voor betaalbaardere rusthuizen; de kosten voor veel rusthuizen zijn voor ouderen en hun familie zeer hoog. Vanaf 2003 stelt VB voor om de rusthuisfactuur te betalen voor ouderen die een te laag pensioen hebben om zo hun familie te ontzien. Ouderen zijn naast gezinnen met kinderen de categorieën ontvangers die de prioriteit zijn in de sociale voorstellen van Vlaams Belang in de afgelopen 25 jaar.

Zieken

Hoewel VB vanaf 1999 solidariteit tussen zieken en gezonden benoemt spelen mensen met een ziekte een kleine rol in de programma's. Hierbij heb ik gekeken naar ziektekosten en maatregelen om zieke mensen financieel tegemoet te komen. Zoals al benadrukt is wil VB een Vlaamse ziektekostenverzekering waarbij de mutualiteiten en de vakbonden hun rol verliezen in de uitbetaling. Vanaf 2007 krijgen zieken meer aandacht; de partij wil bijvoorbeeld een maximumfactuur voor zorg en een maximumfactuur voor thuiszorg invoeren die inkomensafhankelijk is. Over arbeidsongeschiktheid wordt overigens niet geschreven in de verkiezingsprogramma's.

Gehandicapten

VB spreekt solidariteit uit met gehandicapten/mensen met een beperking. Voor hen moet een zo genereus mogelijke behandeling en een doelgericht beleid komen. Concrete betekent dat: een verhoging van de speciale kinderbijslag, tegemoetkomingen voor wie gehandicapten thuis verzorgt en een uitbreiding van het persoonsgebonden budget (PGB). In de partijprogramma's komt deze groep altijd aan bod. Naarmate de tijd vordert worden plannen concreter (een ontwikkeling die in het algemeen waar te nemen is). Uit de uitgebreide solidariteitsverklaring spreekt een welwillendheid tegenover deze groep.

Werklozen

Werkloosheidsuitkeringen zijn een essentieel onderdeel van de sociale zekerheid. Vlaams Belang communiceert echter nauwelijks over dit thema. Het onderwerp komt in verband met Vlamingen bijna niet aan bod. Uit de analyse blijkt dat de partij weinig belang hecht aan deze categorie van hulpbehoevenden. Tegelijkertijd vermijdt VB een direct negatieve toon ten opzichte van Vlaamse werklozen. De kritiek komt vooral indirect, namelijk via kritiek op werkloosheid onder vreemdelingen en Walen, waar de hoge werkloosheidcijfers en de daaraan verbonden kosten veelvuldig worden bekritiseerd. In de kritiek op de veronderstelde Waalse laksheid ten aanzien van langdurig werklozen wordt geschreven:

“Het is toch merkwaardig dat er in Wallonië een groter percentage invaliden is, een groter percentage beroepszieken en een kleiner percentage schorsingen van langdurig werklozen.” (Vlaams Blok, 1999, p.145)

Kennelijk ziet de partij geen problemen met het schorsen van langdurig werklozen van hun werkloosheidsuitkering. Vanaf 2014 wordt de partij concreter ten aanzien van Vlaamse werklozen. Het standpunt is dan dat werkloosheidsuitkeringen niet in tijd moeten worden beperkt omdat dit asociaal zou zijn. Dit standpunt wijzigt in 2019, als de onbeperkte werkloosheidsuitkering er slechts is voor wie ouder dan 50 is. Werkloosheidsuitkeringen kunnen namelijk afhankelijk van het arbeidsverleden van iemand voor onbeperkte duur worden uitgekeerd waarbij het bedrag met de tijd omlaag gaat (Vlaanderen.be, 2020). De welwillendheid en aandacht waarmee er over gezinnen met kinderen en ouderen worden geschreven is afwezig in het werkloosheidsbeleid. Hoewel de partij voorzichtig is om de ‘eigen’ werkloze niet te zwaar te bekritisieren komt deze kritiek via de ‘proxy’ van werkloze vreemdelingen en Walen toch tot uiting.

Mensen in armoede

Ten opzichte van armoede stelt VB zich al in 1995 nominaal egalitair op; armoede wordt als probleem erkend in ieder programma, afgezien van 2010. Bestaanszekerheid en het risico om in armoede te vallen wordt gezien als een vicieuze cirkel waar effectief beleid op moet worden afgesteld. Normaal gesproken is het OCMW de organisatie waar mensen in armoede die door de mazen van het sociale zekerheidsstelsel vallen heen kunnen voor steun. Vlaams Belang wil deze organisatie vervangen door een breder ‘sociaal huis’. Vlaams Belang uit echter ook kritiek op de ontvangers OCMW steun:

“Enerzijds is het voor de echt behoeftige eigen bevolking een organisatie die de klassenstempel der armen plaatst, zodat zij zich zo ver mogelijk van het O.C.M.W. weghouden en anderzijds is het de bron van bestaan voor heel wat gemakzuchtigen, werkloze vreemdelingen en zogenaamde politieke vluchtelingen.” (Vlaams Blok, 1995, p. 12-13)

Het is inmiddels duidelijk dat vreemdelingen en vluchtelingen niet op de solidariteit van VB kunnen rekenen. ‘Gemakzuchtigen’ duidt echter ook op argwaan ten opzichte Vlaamse hulpbehoevenden. In 1999 en 2003 wordt het voorkomen van armoede onderstreept waar het aangaan van schulden en onverantwoorde bestedingspatronen (naast zaken als huisvestingsbeleid, onderwijs, werk) een oorzaak zijn het probleem. Het kwijtschelden van schulden is voor de partij geen optie in 2003. Individuele verantwoordelijkheid speelt dus een rol voor VB bij armoede. Vanaf 2007 wordt voor het eerst geschreven over een sociale zekerheid en uitkeringen als doorslaggevende factor in het armoedebelid. Daarvoor werd sociale zekerheid en uitkeringen niet als duidelijke oplossing naar voren geschoven om armoede op te lossen. In 2014 schrijft de partij over automatische toekenning van rechten voor armen (zonder toe te lichten welke rechten). Vanaf 2019 krijgt armoede naast nominaal egalitarisme en solidariteit ook een beleid met handen en voeten. Vlaams Belang stelt voor uitkeringen te verhogen tot de armoedegrens, (wederom) premies en tegemoetkoming automatisch toe te kennen, actief op zoek gaan naar armoede en mensen wegwijs maken in de dienstverlening en het toekennen van persoonlijke begeleiding in de zoektocht naar werk voor ontvangers van het leefloon. In algemene zin verandert de partij haar nominale steun voor armen met een aanspraak op eigen verantwoordelijkheid naar een beleid waarbij sociale zekerheid in de zin van leefloon deel van het armoedebelid wordt. Dit geldt alleen voor ‘onze mensen’ uiteraard.

9. Discussie en conclusie

Op basis van kwantitatieve inhoudsanalyse signaleer ik een globale opschuiving van een rechts naar een centrumrechts sociaaleconomisch standpunt. Hiermee is de eerste onderzoeksvraag *In hoeverre is Vlaams Belang sociaaleconomisch naar links opgeschoven in de afgelopen 25 jaar?* beantwoord. De verschuiving vindt met name plaats in de periode 1995 – 2003. Dit bevestigt eerdere conclusies van De Lange (2007). Vlaams belang schuift op naar links zonder aan de linkerkant van het sociaaleconomische spectrum uit te komen. Zij volgt hiermee een bredere trend in Europa en maakt gebruik van de ‘nieuwe winnende formule’ zoals door Kitschelt beschreven (1995, in De Lange, 2007). Op verschillende sociaaleconomische domeinen neemt de partij juist een extremere positie in. Vlaams Belang houdt een rechts standpunt op het gebied van publieke sector, belasting en overheidsschuld; qua arbeidsmarktbeleid en sociale zekerheid verschuift zij naar links. Een interpretatie hiervan is dat de partij zich duidelijk wil profileren en probeert om een deel van de middenklasse (met rechtse standpunten) en een deel van der arbeidersklasse (met linkse standpunten) te bedienen. Hiermee hinkt de partij op twee gedachten.

De kwalitatieve analyse voor de tweede onderzoeksvraag *Hoe is de houding van Vlaams Belang ten aanzien van de welvaartstaat de afgelopen 25 jaar geëvolueerd?* laat zien dat Vlaams Belang drie vormen van kritiek uit die aansluiten bij separatisme, populisme en een anti-vreemdelingen standpunt. De partij hecht sterker belang aan egalitarisme. Sociaaleconomische onderwerpen worden vanaf 2003 verweven met de onafhankelijkheidseis en vanaf 2019 ook met het standpunt over vreemdelingen. De welvaartstaat als institutie wordt duidelijker erkend; de partij stelt zich vanaf 2019 op als verdediger van ‘onze sociale zekerheid’, waarmee ze zichzelf een deel van welvaartstaat toe-eigent. Globaal gezien verandert haar houding ten aanzien van de welvaartstaat van neoliberal via welvaartpopulisme naar welvaartchauvinisme. Walen en vreemdelingen (in latere jaren, en minder prominent) worden op basis van etnoculturele identiteit uitgesloten van sociale zekerheid. Dit gebeurt via splitsing van de sociale zekerheid en het beperken van sociale zekerheidsrechten voor migranten. Vlaams Belang geeft prioriteit aan ouderen en gezinnen met kinderen. In partijprogramma’s van recente jaren krijgen zieken, gehandicapten en mensen in armoede meer aandacht. Werklozen kunnen niet op solidariteit rekenen. Kritiek op werklozen wordt indirect geleverd via Walen en vreemdelingen. De rangschikking in solidariteit sluit aan bij Van Oorschot (2012). Het beleid ten aanzien van gezinnen lijkt te duiden op een idee over ‘volksbewustzijn’ en instandhouding van de Vlaamse natie.

De kwalitatieve analyse heeft beperkingen. Zo moet er een afweging gemaakt worden tussen egalitaire retoriek, rol van sociale zekerheid in andere onderwerpen en concreet beleid. Aangezien de partij haar beleid in recentere jaren concreter formuleert maakt dit een vergelijking soms moeilijk. De programma's spelen zich af in een verkiezingsstrijd waarbij bepaalde onderwerpen het debat domineren. Deze context valt buiten mijn afbakening; het programma van 2010 duidt erop dat deze belangrijk kan zijn. Op basis van het programma blijkt dat de splitsing van Brussel Halle Vilvoorde dominant aan de orde was. Het is de vraag of de minder egalitaire houding destijds voortkomt uit overwogen keuze of vanwege de publieke aandacht voor de BHV kwestie. Tenslotte verschillen de programma's in lengte, waarbij langere programma's dieper op een onderwerp in kunnen gaan.

Een laatste beperking gaat over de vorm van politieke communicatie die bestudeerd is in het onderzoek. De meeste stemmers lezen geen partijprogramma's; de doelgroep is voornamelijk een politieke achterban en prominenten binnen de partij zelf. Als er informatie over een verkiezingsprogramma bij 'normale' stemmers komt gaat dit hoogstwaarschijnlijk via media. Ik benadruk dat een reeks verkiezingsprogramma's een consistent ijkpunt is van waaruit andere communicatieacties kunnen worden ondernomen. Of het partijprogramma representatief is voor verdere communicatie valt buiten de afbakening van mijn onderzoek; het is echter wel een beperking die benoemd moet worden.

Aanbevelingen verder wetenschappelijk onderzoek

Een prangende vraag is *werkt het?* Hebben de positieverschuivingen en de houding tegenover de sociale zekerheid geleid tot verkiezingswinst? Om dit te onderzoeken zou ook de autoritair-progressieve dimensie en andere variabelen (zoals de hoofdthema's van de verkiezingen) moeten worden opgenomen in statistisch model. Het is daarnaast interessant om te zien waarvandaan kiezersstromen komen. Mogelijk zorgt een linkse positionering voor een kiezersstroom van linkse partijen naar Vlaams belang.

Verder is het interessant om andere politieke communicatie (mediaoptreden, brochures) in de aanloop naar verkiezingen te onderzoeken. Komen de sociaaleconomische standpunten uit de programma's hierin ook naar voren? Interviews met Vlaams Belang politici zouden kunnen vaststellen of er een duidelijke strategie zit in de ontwikkeling van standpunten.

Tenslotte valt het gezinsbeleid van Vlaams Belang op. Vanuit de volksnationalistische ideologie is een geboortepolitiek enigszins logisch. Het is de vraag of andere radicaal-rechtse partijen een soortgelijk

gezinsbeleid voeren als Vlaams Belang. Zijn maatregelen als opvoedersloon en verhoogde kinderbijslag een algemeen fenomeen bij radicaal rechts?

Tot slot: Volkse solidariteit tegenover redistributieve solidariteit

Deze thesis gaat in op een aspect van Vlaams Belang dat relatief weinig bestudeerd is. Deze studie van sociaaleconomische positionering vult Spruyt (1995) en De Lange (2007) aan door aan te tonen dat de partij naar links opschuift. De analyse over de houding tegenover sociale zekerheid sluit aan bij studies van Koster, Achterberg & Van der Waal (2012) en Schumacher & van Kersbergen (2016) over het vrij nieuwe onderzoeksveld over welvaartchauvinisme en welvaartpopulisme. Vlaams Belang volgt een bredere Europese trend maar geeft hier haar eigen invulling aan. De partij is een interessante *case study* voor de studie om twee redenen. Ten eerste is de partij separatistisch, wat uniek is voor rechts radicale partijen (afgezien van het Italiaanse *Lega*). Ten tweede is de partij een hybride vorm tussen een ‘oude’ en ‘nieuwe’ radicaal rechtse partij. In het laatste deel van de conclusie zal ik algemenere uitspraken doen over solidariteit en sociale zekerheid.

Vlaams belang gebruikt een volks solidariteitsbegrip (‘Eigen volk eerst’). In de manier waarop Vlaams Belang volkse solidariteit als alternatief voor socialisme en liberalisme poneert schurkt het dicht aan tegen het fascistische idee dat Stjerno (2005) als nationale solidariteit omschrijft. Tegelijkertijd blijkt deze volkse solidariteit zeer rekbaar; in de afgelopen 25 jaar verandert het sterk in haar verhouding tot egalitarisme en de welvaartstaat. Het mag duidelijk zijn dat het afgebakende volkse solidariteitsbegrip haaks staat op Bantings brede conceptie van redistributieve solidariteit.

In het separatisme van Vlaams Belang interacteren sociale zekerheidsthema’s met de eis tot Vlaamse onafhankelijkheid: onafhankelijkheid leidt tot splitsing van de sociale zekerheid en sociale zekerheid wordt aangehaald als argument voor onafhankelijkheid. Het uitsluiten van Walen en Franstaligen van gezamenlijke sociale bescherming is een uiting van de ‘volkse’ notie van solidariteit. Dit toont aan dat aanwezigheid van vreemdelingen of migranten geen noodzakelijke voorwaarde is voor welvaartchauvinisme. Franstaligen en Nederlandstaligen delen een Belgisch staatsburgerschap dat teruggaat tot het ontstaan van België in 1830. Franstaligen kunnen dus moeilijk worden omschreven als vreemde elementen. Het feit dat volkse solidariteit niet op hen van toepassing is zet de onderliggende basis van solidariteit in een interessant perspectief. Niet zozeer diversiteit of culturele afstand ondermijnen solidariteit (zoals welvaartchauvinisten stellen) maar het proces van sociale categorisering en de negatieve bias naar de out-group zijn hier schuldig aan (Tajfel & Turner, 1979)

Dit geeft een hoopvol perspectief aan de verdedigers van een sterke welvaartstaat in een toenemend diverse samenleving. Als sociale constructen in plaats van reële factoren dit ideaal bedreigen betekent het dat Bantings ideaal van redistributieve solidariteit voor verschillende etnoculturele groepen niet onmogelijk is. Sociale zekerheid in een diverse samenleving is houdbaar als politici en burgers meer belang hechten aan wat hen bindt dan aan wat hen verdeelt (Banting, 2010; Banting & Kymlicka, 2017).

Bronnen

Achterberg, P. (2006) Class voting in the New Political Culture: Economic, Cultural and Environmental Voting in 20 Western Countries'. *International Sociology* 21(2), 237-262

Afonso, A. (2015) Choosing whom to betray: populist right-wing parties, welfare state reforms and the trade-off between office and votes. *European Political Science Review* 7(2), 271-292,
doi:10.1017/S1755773914000125

Andersen, J.G. (2007) Restricting Access to Social Protection for Immigrants in the Danish Welfare State. *Benefits* 15 (3), 257-269 Bezocht op 01-05-2020 via
https://www.researchgate.net/publication/233524664_Restricting_Access_to_Social_Protection_for_Immigrants_in_the_Danish_Welfare_State

Andersen, J.G. & Bjorklund, T. (1999) Anti-Immigration parties in Denmark and Norway: The progress parties and the Danish Peoples party. *Work paper from the institute for economy, politics and management: Aalborg University*. ISSN 1396 -3503 1999:4

Banting K.G. (2010) Is there a progressive's dilemma in Canada? Immigration, multiculturalism and the welfare state. *Canadian Journal of Political Science* 43(4), 797 – 820

Banting, K. & Kymlicka (2017) Introduction. In *The strains of commitment. The political sources of solidarity in diverse societies*. (pp. 1-61) Oxford: Oxford university press

Belgium.be (2020) OCMW. Bezocht op 12-08-2020 via https://www.belgium.be/nl/familie/sociale_steun/ocmw

Bosseman, V. (2001) *De Communicatiestrategie van Vlaams Blok. Evolutie van positionering, doelgroep en boodschap* [Licentiaat] Gent: Universiteit Gent licentiaat in de communicatiewetenschappen

Chan, T.W., & Goldthorpe, J. H. (2007). Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance. *American Sociological Review*, 72(4), 512–532 <https://doi.org/10.1177/000312240707200402>

De Beer, P., & Berntsen, L. (2019) Vakbondslidmaatschap onder druk in Nederland, maar niet in België. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken* 35(3), 1-21 via:
https://www.tijdschriftvoorarbeidsvraagstukken.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/TA-35-3-

[3/Vakbondslidmaatschap-onder-druk-in-Nederland-maar-niet-in-Belgie](#)

De Koster, W., Achterberg, P. & Van der Waal, J. (2012) The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands. *International Political Science Review* 34(1), 3- 20. DOI: 10.117/0192512112455443

De Lange, S. (2007) A new winning formula? The programmatic appeal of the radical right. *Party Politics* 13(4) 411-435

De Standaard (2019) *Dit zijn de Standpunten van Vlaams Belang*. Bezocht op 27-05-2019 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20190527_04432029

De Vries, C., Hakhverdian, A., & Lancee, B. (2013). The dynamic of voters' left/right identification: the role of economic and cultural attitudes. *Political Science Research and Methods*. 1(2), 223-238 doi:10.1017/psrm.2013.

De Witte, H. & Scheepers, P. (1997) Twintig jaar Vlaams Blok. Herkomst, evolutie en toekomst van partij en kiezers. *Internationale Spectator*, 7(8), 420-428

Fennema, M. (2005) Populist parties of the right. Rydgren J (ed.) *Movements of Exclusion: Radical Right-wing Populism in the Western World*. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers, 1-24

Federale Overheidsdienst sociale zekerheid (2020) *Sociale zekerheid/Burger*. Bezocht op 10-07-2020 via: <https://www.socialsecurity.be/citizen/nl/>

Glynn, C.J., Herbst, S., Lindeman, M., O'Keefe, G.J. & Shapiro, R.Y. (2016) *Public Opinion, Third Edition*, Boulder, Colorado: Westview Press

Hooghe, L., Marks, G., & Wilson, C. J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, 35(8), 965–989. <https://doi.org/10.1177/001041402236310>

Ignazi, P. (1992) The silent counter revolution. Hypotheses on the emergence of extreme right parties in Europe. *European Journal of Political Research*. 22 (1), 3-34

Lowe R. (1993) The Nature of the Welfare State. In: *The Welfare State in Britain since 1945*. Palgrave: London https://doi.org/10.1007/978-1-349-22549-1_2

Manifesto Project Group (2019) *Manifesto Project Dataset – Codebook*. Bezocht op 01-05-2020 via:

‘Volkse solidariteit’ – Vlaams Belang en de welvaartstaat
Willem Speelman – 20190157
17 augustus 2020

https://manifesto-project.wzb.eu/download/data/2019b/codebooks/codebook_MPDataset_MPDS2019b.pdf

McLeod, S. (2019) *Social Identity Theory. Simply Psychology*. Bezocht op 03-05-2020 via:
<https://www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html>

Mudde, C. (2013) Three decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: so what? *European Journal of Political Research*. 52(1), 1-19

Meria federaal migratiecentrum (2015) *Myriatics: Immigrant, vreemdeling, Belg van vreemde origine: over wie hebben we het nu eigenlijk?* Bezocht op 18-07-2020 via: https://www.myria.be/files/Myriatics2_layout-NL-bis.pdf

Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge: University Press.

Norris, Pippa, (2005) The 'New Cleavage' Thesis and the Social Basis of Radical Right Support. KSG Working Paper No. RWP05-015.

Pellikaan, H., Van der Meer, T. & De Lange, S. (2003) The Road from a Depoliticized to a Centrifugal Democracy', *Acta Politica* 38, 23–49.

PVV (2012) *Hún Brussel óns Nederland. Verkiezingsprogramma 2012- 2017*. Bezocht op 28-04-2020 via <https://www.pvv.nl/images/stories/verkiezingen2012/VerkiezingsProgramma-PVV-2012-final-web.pdf>

Roelandt, A., & Thijs, T. (2020) GROTE PEILING. Vlaams Belang blijft afgetekend de grootste , sp.a klimt naar derde plaats. *Het laatste nieuws*. Bezocht op 19-06-2020 via: <https://www.hln.be/nieuws/binnenland/grote-peiling-vlaams-belang-blijft-afgetekend-de-grootste-sp-a-klimt-naar-derde-plaats~afe6e357/>

Scheepers, P., Billiet, J & De Witte, H (1995) Het electoraat van het Vlaams Blok. De Kiezers en hun opvattingen. *Radboud Universiteit Nijmegen*. Bezocht op 10-12-2019 via <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/14396/3312.pdf?sequence=1>

Schumacher, G. & Van Kersbergen, K. (2016) Do mainstream parties adapt to the welfare chauvinism of populist parties? *Party Politics* 22(3), 300-312, DOI: 10.117/1354068814549345

Spruyt, M. (1995) *Grove Borstels. Stel dat het Vlaams Blok morgen zijn programma realiseert, hoe zou Vlaanderen er dan uitzien?* Leuven: Van Halewyck

‘Volkse solidariteit’ – Vlaams Belang en de welvaartstaat
Willem Speelman – 20190157
17 augustus 2020

Stjerne, S (2005). *Solidarity in Europe: The History of an Idea*. Cambridge: Cambridge University Press
doi:10.1017/CBO9780511490378

Stubager, R. (2017) What is Issue Ownership and How Should We Measure It?. *Political Behaviour* 40(2), 345–370 (2018). <https://doi.org/10.1007/s11109-017-9403-y>

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Van Oorschot, W. (2006) Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy* 16(1), 23-42

Van der Waal, J., Achterberg, P. Houtman, D., De Koster, W. & Manevska, K. (2010) ‘Some are more equal than others’: economic egalitarianism and welfare chauvinism in the Netherlands. *Journal of European Social Policy* 20 (4), 350 – 363, DOI:10.1117/0958928710374376

Veit-Wilson, J. (2000) States of Welfare: A conceptual challenge. *Social Policy & Administration*, 34 (1) via:
<http://rszarf.ips.uw.edu.pl/welfare-state/veit-wilson.pdf>

Vlaams Belang (2020) *Geschiedenis*. Vlaams belang. Bezocht op 24 juni 2020 via:
<https://www.vlaamsbelang.org/geschiedenis/>

Vlaanderen.be (2019) *Uitslagen van Belgische verkiezingen*. Vlaamse Overheid. Bezocht op 24 juni 2020 via:
<https://www.vlaanderen.be/uitslagen-van-verkiezingen-in-belgie>

Vlaanderen.be (2019) *Het groeipakket (nieuwe kinderbijslag) Vlaamse overheid*. Bezocht op 14-08-2020, via:
<https://www.vlaanderen.be/het-groeipakket-nieuwe-kinderbijslag>

Verkiezingsprogramma's

Vlaams Blok (1995) Nu afrekenen! Verkiezingsprogramma 1995. Vlaams Blok

Vlaams Blok (1999) Verkiezingsprogramma 1999. Vlaams Blok

'Volkse solidariteit' – Vlaams Belang en de welvaartstaat
Willem Speelman – 20190157
17 augustus 2020

Vlaams Blok (2003) Een toekomst voor Vlaanderen. Programma en standpunten van het Vlaams Blok. Vlaams blok

Vlaams Belang (2007) Programmaboek. Vlaams Belang

Vlaams Belang (2010) Vlamingen eerst! Programma federale verkiezingen 2010. Vlaams Belang

Vlaams Belang (2014) Uw stok achter de deur. Verkiezingsprogramma. Vlaams Belang

Vlaams Belang (2019) Eerst onze mensen. Verkiezingsprogramma 2019. Vlaams Belang

Bijlage A – Codeboek kwantitatieve analyse

Codeboek partijprogramma Vlaams Blok/Vlaams Belang

Algemeen

Dit codeboek bevat de instructies om de partijprogramma's van Vlaams Blok/Vlaams Belang (VB) te analyseren. In de analyse kijken we alleen naar de sociaaleconomische aspecten.

Het doel is de linkse en rechtse aspecten in ieder programma te onderscheiden. Links betekent hier (meer) staatsinterventie, rechts betekent (meer) overlaten aan de vrije markt. Staatsinterventie vs vrije markt is dus de enige basis waarop programma's worden geanalyseerd.

Lees de instructies goed door. Het programma moet worden geanalyseerd volgens dit codeboek om zo objectief mogelijk naar de programma's te kijken. Het gaat dus niet om wat je zelf links/rechts vindt maar om staatsinterventie versus vrije markt.

De sociaaleconomische as wordt bepaald door een totaalscore van zeven onderwerpen:

1. Privatisering
2. Publieke sector
3. Welvaartstaat (sociale zekerheid)
4. Arbeidsmarkt
5. Belasting
6. Begroting en Staatsschuld
7. Handel en ondernemingsbeleid

Als de partij op één van de domeinen meer staatsinvloed wil, levert dit een score van - op. Meer marktinvoed betekent een score van +. Als de partij geen van beide wil, is de score '0'. Geen verandering of geen standpunt is eveneens 0. Ook bij een onduidelijk of dubbelzinnig standpunt hoort een score van 0. De opgetelde score vormt de uiteindelijke sociaaleconomische positionering.

Als dit helder is, lees dan de verdere instructies.

Instructies voor coderen

Onder elk van de zeven domeinen (bv. privatisering, publieke sector etc.) staan teksten uit het partijprogramma. Deze zijn al voor je geordend. Het kan voorkomen dat een tekst onder twee punten staat omdat het voor beide punten belangrijk is.

Op basis van de stukken teksten die je leest kies je voor elk van de zeven 'domeinen' een + (meer markt), – (meer staatsinterventie), of 0 (dubbelzinnig, geen standpunt of onduidelijk). Neem alle tekst die je ziet mee in je overweging om te bepalen over er meer staat of meer markt wordt geëist.

Een paar zaken zijn belangrijk:

1. Concrete voorstellen of eisen zijn onderstreept.
2. Kijk zowel naar argumentatie als naar concrete voorstellen, beiden zijn belangrijk. Neem standpunten die zowel in argumentatie als in concrete voorstellen voorkomen serieuzer dan standpunten die dit niet doen.

Vb: Een algemene opmerking om iets 'socialer' of 'beter' te maken krijgt pas betekenis als er een verhoging van een uitkering aan gekoppeld wordt. Een woord als 'hoger', 'lager' of 'meer' is concreter en moet serieuzer worden genomen.

3. Splitsing van sociale zekerheid of het Vlaams maken van een instantie (i.p.v. Belgisch) valt niet onder meer staat of meer markt, laat dit buiten beschouwing!
4. Zaken die met migratie, vreemdelingen, allochtonen of asielzoekers te maken hebben moeten buiten beschouwing worden gelaten.

Bv. sociaal leefloon (bijstand) voor vreemdelingen afschaffen niet meenemen in overweging, dit gaan eerder om migratie en vreemdelingenbeleid dan sociale zekerheid.

5. Kijk naar de grote lijn die een partij op een domein wil bepalen. Wat wil de partij veranderen? Twee voorbeelden:

Stel: VB wil een veelvoud aan belastingen verlagen en één belasting verhogen; dan wil de partij nog steeds overwegend minder staatsinvloed en meer marktinvoed (-)

Stel: VB wil meer blauw op straat (dus meer geld naar politie) maar zegt dat ze het overheidsapparaat wil ontvetten of op het overheidsapparaat wil besparen; dan gaat het nog steeds om per saldo minder staatsinterventie, dus +

6. Als er weinig (of geen) tekst staat over een onderwerp dan komt het weinig terug in het partijprogramma, de kans is dan groter dat de partij geen duidelijk standpunt heeft op dit gebied (tenzij er heel duidelijk een standpunt wordt ingenomen!)

Wees niet bang om de code '0' te gebruiken!

7. Werk de tekstdelen punt voor punt af, bepaal een score en lees dan de teksten nog eens door. Kijk naar het geheel en staar je niet dood op één enkel punt. De uiteindelijke vraag is: wil de partij op dit gebied meer marktwerking, of meer staatsinterventie?

Werk de domeinen één voor één af (lees goed de codeerinstruaties per domein!)

1. Privatisering

Het op de markt brengen van ondernemingen die nu in handen zijn van de staat. Soms wordt het woord 'kapitaliseren' gebruikt. Het tegenovergestelde is nationaliseren.

Als de partij overheidsbedrijven/diensten wil privatiseren is (dus meer markt invloed) codeer dan een +

Als de partij bedrijven wil (her)nationaliseren krijgt het een –

Als de partij zaken bij het oude wil houden of als het een onduidelijk of dubbelzinnig standpunt is dan is de score 0

2. Publieke sector

De publieke sector is de hele overheidssector (ministeries, rechtspraak, gemeenten, politie etc.)

Zorg valt in dit geval niet onder de publieke sector!

Het verkleinen van de publieke sector, zoals minder ambtenaren en overheidsorganisaties of algemene 'ontvetting' of 'bezuiniging' is +

*Een vergroting of duidelijke investering in de publieke sector (dus meer staatsinterventie) is –
Dit zou bijvoorbeeld het uitbreiden van het ambtenarenapparaat of overheidsdiensten kunnen zijn.
Ook het verhogen van lonen in de publieke sector is een – (want meer staatsinterventie)*

Onduidelijk? Dubbelzinnig? Geen verandering?=> schrijf dan een 0

3. Welvaartstaat (sociale zekerheid)

Sociale zekerheid zijn alle werkloosheidsuitkeringen, pensioenen, arbeidsongevallen uitkeringen, kinderbijslag, gehandicaptenbijslag en bijstand (leefloon).

Alles wat met Wallonië of met Migranten, asielzoekers en vreemdelingen te maken heeft laat je buiten beschouwing!

Indien delen van de sociale zekerheid verlaagd, afgeschaft of beperkt worden in tijd is er sprake van + (minder staatsinterventie).

Als er sommigen worden verlaagd en anderen verhoogd, als het onduidelijk is of geen standpunt, dan 0

Het verhogen, verlengen of uitbreiden van sociale zekerheid uitkeringen betekent – (want meer staatsinterventie)

4. Arbeidsmarkt

Alle vormen van staatsinterventie op de arbeidsmarkt. Denk aan: subsidiëren van banen, opleggen van loonsverhoging, werktijdverkorting, ontslagbescherming, werknemers uit buitenland weren.

Belastingmaatregelen en maatregelen voor ondernemers laat je hier buiten beschouwing! (die komen aan bond 'Belasting' en 'handel en ondernemingsbeleid') Ook investeringen in wetenschap of onderwijs vallen hier niet onder!!

Meer staatsinterventie is bv. ontslagbescherming verhogen, subsidiëren van banen etc. Meer staatsinterventie is een –

Een onduidelijk standpunt of zaken bij het oude laten is 0, ook een dubbelzinnig standpunt is 0

Meer marktwerking (minder staatsinterventie) zoals de arbeidsmarkt flexibiliseren, gesubsidieerde banen afschaffen is een +

5. Belasting

Belasting zijn loonlasten, vennootschapsbelasting, sociale zekerheidspremies, BTW enz. (dus alle fiscale maatregelen)

Een belastingverlaging is + (want minder staatsinterventie)

Een balans tussen verhoging en verlaging is een 0. Ook een onduidelijk of dubbelzinnig standpunt is 0

Belastingverhoging is – (want meer staatsinterventie)

6. Begroting en Staatsschuld

Dit gaat om alle opmerkingen, standpunten ten aanzien van de staatsschuld en het begrotingstekort.

Belasting valt hier niet onder! (zie punt '5. Belasting')

*Een duidelijke keuze om in het algemeen minder uit te geven en de staatsschuld zo af te bouwen is +
Besparen en bezuinigen vallen hier onder. Kijk hiervoor naar wat er over de staatsschuld wordt
gezegd en wat voor oplossingen er worden aangedragen.*

Onduidelijk, geen standpunt of dubbelzinnig is 0

Een duidelijke keuze om meer uit te geven en de staatsschuld te laten oplopen is -.

7. Handel en ondernemingsbeleid

Dit gaat over de regelgeving ten aanzien van handel en ondernemers. Denk hierbij aan regulering en deregulering, protectionisme (handelsbarrières), staatssteun of monopolies.

*Deregulering en meer vrijheid voor ondernemers is + (zoals meer marktwerking). Kritiek op
staatssteun met voorstellen voor intrekken van staatssteun is ook +*

Geen duidelijke voorstellen, onduidelijk of dubbelzinnig is '0'

*Meer regels voor ondernemers en handel (protectionisme, monopolies, importheffingen) is meer
staatsinvloed dus -. Ook staatssteun is -*

Bijlage B – Betrouwbaarheidstest kwantitatieve analyse

Om de betrouwbaarheid van mijn meetinstrument te testen heb ik twee verschillende betrouwbaarheidstests uitgevoerd. Het programma van 2007 en het programma van 2019 zijn beide gecodeerd door drie codeurs (inclusief mijzelf). Afgerond is dus 29% (2/7) gecodeerd door andere codeurs dan ikzelf. Als ik daarbij de codering van De Lange (2007) van het programma van 2003 bij optel kom ik op een percentage van 43%.

De codeurs hebben eerst het codeerinstructies en het codeboek gelezen. Hierna zijn de relevante passages uit het partijprogramma geordend onder verschillende koppen. Elke kop staat voor een domein (privatisering, publieke sector etc.). De reden voor de ordening is om het de codeurs makkelijker te maken zodat elke codeur maximaal een codeerde. Uiteraard geeft de ordening van stukken tekst een mogelijkheid voor beïnvloeding door mij als onderzoeker. Ik heb daarom zoveel mogelijk relevante tekstdelen onder elke tussenkop te zetten. Het alternatief zou zijn om codeurs zelfstandig dit te laten doen, dit zou een tijdrovend en ondoenlijk proces zijn geworden.

Betrouwbaarheidstest verkiezingsprogramma 2007

Het verkiezingsprogramma van 2007 is door mijzelf en twee andere codeurs gecodeerd. Dit leverde een Krippendorffs alpha op van 0,66. In de tabellen hieronder zijn de precieze coderingen terug te vinden. De letters van de codeurs zijn de eerste letter van hun voornaam.

Willem Speelman

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	0
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	-
Arbeidsmarkt	0
Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	+
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore: +1

Codeur 'P'

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	0
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	-
Arbeidsmarkt	0
Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	0
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore: 0

Codeur 'J'

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	0
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	-
Arbeidsmarkt	-
Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	+
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore: +1

Betrouwbaarheidstest codering programma 2019

Aangezien het programma van 2007 qua codering erg lijkt op het programma van 2003 wat door De Lange (2007) is gecodeerd, heb ik ervoor gekozen om een tweede betrouwbaarheidstest te doen. Uiteraard is de codering van 2007 gedaan zonder naar het programma van De Lange (2003) te kijken. Toch wilde ik zeker stellen dat het codeerschema ook betrouwbare resultaten geeft voor een ander 'soort' programma. De codeurs gebruikt voor de betrouwbaarheidstest van het programma van 2019 zijn andere personen dan de codeurs die het programma van 2007 hebben gecodeerd. Dit leverde een Krippendorffs alpha op van 0,95. In de tabellen hieronder zijn de precieze coderingen terug te vinden. De letters van de codeurs zijn de eerste letter van hun voornaam.

Willem Speelman

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	+
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	-
Arbeidsmarkt	-
Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	+
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore: +1

Codeur 'G'

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	+
Sociale zekerheid (welvaarstaat)	-
Arbeidsmarkt	-

Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	+
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore: +1

Codeur 'H'

Sociaaleconomisch domein	Score (+, -, of 0)
Privatisering	0
Publieke Sector	+
Sociale zekerheid	0
Arbeidsmarkt	-
Belasting	+
Begroting en Staatsschuld	+
Handels en ondernemingsbeleid	0

Totaalscore : +2

Bijlage C – Codeboek kwalitatieve analyse

Het codeboek voor de kwalitatieve analyse geeft het kader aan waarmee ik partijprogramma's heb geanalyseerd. Het moet beschouwd worden als een zeer grove kapstok en begin van de analyse. Het is daarom globaal verwoord.

Egalitarisme

De eerste relevante vraag bij het kwalitatief coderen van partijprogramma's is hoe er over egalitarisme wordt geschreven. Egalitarisme is in dit geval sociaal concept dat de (economische) ongelijkheden tussen individuen wil verkleinen in een samenleving. Egalitarisme is de basis voor een sociale zekerheid. Een zeer egalitair (links) wereldbeeld hecht belang aan algemene gelijkheid in de samenleving. Een wat minder egalitair perspectief concentreert zich meer op hulpbehoevende categorieën. Een anti-egalitair idee zou zijn dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor hun leven en men niet het recht heeft om burgers te dwingen geld af te staan aan anderen.

Steun welvaarstaat

De sociale zekerheid als indicatie voor steun voor de welvaarstaat. Ik codeer uitspraken en beleidsvoorstellen als 'steun voor de welvaartstaat' die om een versterking of behoudt van sociale zekerheid vragen. Daarbij is het belangrijk dat de reden achter de steun achterhaald wordt. Als er slechts steun is voor enkele sociale voorzieningen is het belangrijk om dit te vermelden. Hierbij kan de steun voor de welvaartstaat voor alle burgers zijn (universeel) of voor burgers met een bepaalde etnoculturele identiteit.

Kritiek welvaartstaat

Daar tegenover staan uitspraken die de huidige welvaarstaat bekritiseren. Uitspraken die de sociale zekerheid bekritiseren zal ik coderen als 'kritiek welvaartstaat'. Ook hierbij moet de inhoudelijke kritiek worden vastgelegd. Kritieken op delen van de sociale zekerheid zijn ook mogelijk (bijvoorbeeld kritiek op sociale bijstand).

-populistische kritiek: dit betekent dat de sociale zekerheid bureaucraten en parasieten creëert, en geen oplossing is voor de noden van de gewone Vlaming.

-chauvinistische kritiek: hierbij worden ontvangers van sociale zekerheid met een andere etnoculturele identiteit als de Vlaamse (bv. Walen, vreemdelingen, migranten) bekritiseerd als niet recht hebbend op sociale zekerheid.

-neoliberales kritiek: dit gaat in op het feit dat sociale zekerheid marktwerking verstoort en mensen niet afhankelijk moeten zijn van de staat om in hun eigen inkomen te voorzien.

Positie ten aanzien van de welvaartstaat

Op basis van de vorige codes kan een algemene positie (of combinatie van posities) tegenover de welvaarstaat worden vastgesteld. Het onderstaande figuur uit het theoretisch kader dient als overzicht.

Positie	Egalitarisme	Steun voor welvaartstaat	Uitsluiting op basis van etnoculturele identiteit	Karakter welvaartstaat
Welvaart universalisme	Ja	Ja	Nee	Universeel Brede notie solidariteit
Welvaart chauvinisme	Ja	Ja	Ja	Solidariteit met eigen etnoculturele groep
Welvaart populisme	Ja	Nee	Mogelijk	Creëert bureaucraten/parasieten Helpt gewone man niet
Neoliberalisme	Nee	Nee	Nee	Moet beperkt blijven Individuele verantwoordelijkheid

Ideologische termen Vlaams Belang

Tot nu toe heb ik terminologie uit het theoretisch kader gebruikt die ik aan uitspraken in het verkiezingsprogramma van Vlaams Belang zal relateren. Op basis van de mate van egalitaire uitspraken en de eventuele steun, kritiek op de welvaartstaat kan worden vastgesteld wat voor positie er wordt ingenomen. In kwalitatief onderzoek is het zeer belangrijk om open te staan voor taalgebruik in het verkiezingsprogramma zelf. Met name ideologische termen zijn interessant. Op basis van Spruyt (1995) zouden de volgende ideologisch concepten (en invulling) interessant zijn:

- (nationaal) solidarisme
- volkse solidariteit
- verzorgingsmaatschappij
- prestatie maatschappij
- recht en plicht in relatie tot sociale zekerheid
- profitariaat (‘parasieten’ van sociale zekerheid)

Relatie sociale identiteit en recht op sociale zekerheid

Naast de meer algemene houding tot de welvaartstaat onderzoek ik meer specifiek welke sociale categorieën en identiteiten wél of geen toegang krijgen tot sociale zekerheid. Sociale identiteit (vooral etnocultureel) is zeer belangrijk voor radicaal rechts. Om structuur te geven aan de analyse onderscheid ik *a priori* categorieën burgers. Twee op basis van etnoculturele identiteit:

Walen/Franstaligen

Migranten/Vreemdelingen/Vlamingen met migratieachtergrond/Vluchtelingen

Op basis van hulpbehoefendheid:

- ouderen
- werklozen
- gezinnen
- zieken
- arbeidsongeschikten
- gehandicapten
- armen/bijstandsgerechtigden